

מדרש תנחומא - דברים

[פרשת דברים](#)

[פרשת ואתחנן](#)

[פרשת עקב](#)

[פרשת ראה](#)

[פרשת שופטים](#)

[פרשת כי תצא](#)

[פרשת כי תבא](#)

[פרשת נצבים](#)

[פרשת וילך](#)

[פרשת האזינו](#)

[פרשת וזאת הברכה](#)

[פרשת דברים](#)

הוא, יתברך ויתעלה זכרו. שכל הנסים שעשה לישראל במדבר, כך עתיד לעשות להם בציון. במדבר כתיב: אלה הדברים. ובציון כתיב: אשים מחשך לפניהם לאור ומעקשים למישור אלה הדברים עשיתים ולא עזבתים [\(ישעיה מב, טז\)](#). במדבר כתיב: וכל העם רואים את הקולות [\(שמות כ, יח\)](#). ובציון כתיב: קול ששון וקול שמחה [\(ירמיה ג, יא\)](#). במדבר, ארץ רעשה אף שמים נטפו [\(תהלים סח, ט\)](#). ובציון, אני מרעיש את השמים ואת הארץ [\(חגי ב, ו\)](#). במדבר, והי הולך לפניהם יומם [\(שמות יג, כא\)](#). ובציון כי הולך לפניכם הי ומאספכם וגו' [\(ישעיה נב, יב\)](#). במדבר, כי ישוב הי לשוב עליך [\(דברים ל, ט\)](#). ובציון, וגלתי בירושלים וששתי בעמי [\(ישעיה סה, יט\)](#). יששום מדבר וציה (שם לה, א). מה ראה ישעיה לומר כך. אלא לפי שפגעו ישראל את התורה, עמד הושע ואמר, ושמתיה כמדבר ושתיה כארץ ציה [\(הושע ב, ה\)](#). לפיכך אמר ישעיה, יששום מדבר וציה. וכל נחמות שאמר ישעיה, יששום מדבר וגו', כפלים הם. לפי שלקחה מיד הי כפלים בכל חטאתיה [\(ישעיה מ, ב\)](#), לפיכך נחומיה בלשון כפלים, נחמו נחמו עמי (שם פסוק א), אנכי אנכי הוא מנחמכם (שם נא, יב), עורי עורי (שם פסוק ט), התעוררי התעוררי (שם פסוק יז), שוש אשיש (שם סא, י), פרח תפרח ותגל (שם לה, ב). דבר אחר, יששום מדבר וציה. מפני מה כתיב כך. ללמד, שבשעה שהקדוש ברוך הוא מגלה שכונתו על ישראל, אינו נגלה עליהם כאחת, מפני שאינו יכולין לעמד באותה טובה בפעם אחת. שאם יגלה להם טובתו כאחת, ימותו כלם. ראה מה כתיב: ומעולם לא שמעו לא האזינו, עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו (שם סד, ג). צא ולמד מיוסף. בשעה שנתודע לאחיו לאחר כמה שנים, אמר להם: אני יוסף אחיכם, מתו כלם, ולא יכלו לענות אותו וגו' [\(בראשית מה, ג\)](#). הקדוש ברוך הוא, על אחת כמה וכמה. אלא מה הקדוש ברוך הוא עושה, מתגלה להם קמעא קמעא. בתחלה משיש את המדבר, שנאמר: יששום מדבר וציה. ואחרי כן, תגל ערבה ותפרח פחבצלת. ואחרי כן, פרח תפרח. ואחרי כן, כבוד הלבנון נתן לה. ואחרי כן, המה יראו כבוד הי הדר אלהינו. לפיכך אמר דוד, כי בנה הי ציון, נראה בכבודו [\(תהלים קב, יז\)](#). ואומר: פי עין בעין יראו בשוב הי ציון [\(ישעיה נב, ח\)](#). ואומר: ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו וישיענו וגו' (שם כה, ט).

ב אלה הדברים אשר דבר משה וגו'. אמרו ישראל, אתמול אמרת, לא

איש דברים אנכי, ועכשו אתה מדבר כל כך. אמר רבי יצחק, אם אתה חיד, שנה את התורה והתורה. משה כבר למד את כל התורה. במדבר בערבה מול סוף. זה שאמר הכתוב: אז ידלג כאיל פסח ותרו לשון אלם [\(ישעיה לה, ו\)](#). בא וראה כשאמר הקדוש ברוך הוא למשה, לכה ואשלחך אל פרעה [\(שמות ג, ט\)](#). אמר לו משה, ביא אתה מעביר עלי, לא איש דברים אנכי [\(שם ד, ט\)](#). אמר לו: שבעים לשון עומדין בפלטין של פרעה, שאם יבא אדם אחד ממקום אחר, מדברים עמו בלשונו. ואני הולך בשליחותך, והם בודקין אותי לומר, שאני שלוחו של מקום, וגלוי לפניהם שאני יודע להשיח עמהם. אין שוחקין עלי לומר, ראו שליח של מי שברא העולם ואת כל הלשונות, אינו יודע לשמע ולהשיב. הוי, ביא, לא איש דברים אנכי. הו אנני ערל שפתים [\(שם ו, ט\)](#). אמר לו הקדוש ברוך הוא, והרי אדם הראשון שלא למדו ברעה, מנין היה יודע שבעים לשון, שנקאמר: ויקרא להם שמות [\(בראשית ב, כ\)](#). שם לכל הבהמה אין כתיב כאן, אלא שמות. ואתה אומר, לא איש דברים אנכי. בסוף ארבעים שנה שיצאו ישראל ממצרים, התחיל מפרש התורה בשבעים לשון, שנקאמר: באר את התורה הזאת. הפה שאמר, לא איש דברים אנכי, אמר אלה הדברים. והנביא צוח ואמר, אז ידלג כאיל פסח ותרו לשון אלם [\(ישעיה לה, ו\)](#). למה, כי נבקעו במדבר מים ונחלים בערבה [\(שם ט\)](#). לכך נאמר: אלה הדברים.

ג ויאמר ה' אל משה רב לכם סב את החר הזה, ואת העם צו לאמר אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו. זה שאמר הכתוב: למנצח על שושן עדות מכתם לדוד ללמד [\(תהלים ס, א\)](#). אימתי, בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח שנים עשר אלף [\(תהלים ס, ב\)](#). והרי כבר נאמר, כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום [\(מל"א יא, טו\)](#). ואחרי כן חוזר ואומר: וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח. זה שאמר הכתוב: קרוב מצדיקי מי יריב אתי נעמדה יחד מי בעל משפטי יגש אלי [\(ישעיה נ, ח\)](#). נתן הקדוש ברוך הוא את התורה לישראל, כדי שיזכו בה לכל האמות. את מוצא, שיואב היה ראש סנהדרין, שנקאמר: אלה שמות הגבורים אשר לדוד יושב בשבת תחכמני [\(ש"ב כג, ח\)](#), זה יואב. ודוד חכם מכלם היה, שנקאמר: ואדוני חכם כחכמת מלאך האלהים [\(שם יד, ט\)](#). ולא היו עושין דבר אלא על פי סנהדרין, שנקאמר:

למנצח על שושן עדות (תהלים ס, א). שושן, אלו סנהדרין, שנאמר: סיגה בשושנים (שה"ש ז, ב). עדות, על שם התורה שנקראת עדות. מכתם, זה דוד, שנעשה מלך וקורא עצמו עני, תם, שהלך בתמימות עם קונו. ללמד, ללמדו הדבר. אימתי, בהצותו את ארם נהרים. מהו כשהלך יואב להלחם עם ארם נהרים, יצאו לקראתו, אמרו לו: את מבני בניו של יעקב ואנו מבני בניו של לבן, והרי התנאי שלהם קים, דכתיב: עד הגל הזה וגו' (בראשית לא, נב). כששמע יואב כך, חזר אצל דוד, אמר לו: מה אתה אומר, הרי תנאי שבועת יעקב. מיד, הושיבו סנהדרין שושן עדות ללמד. למדוהו ואמרו לו: באמת כך היה התנאי, אלא שהם עברו תחלה. בלעם הרשע לא כך אמר, מן ארם ינחני בלק מלך מואב וגו' (במדבר כג, ז). וכושן רשעתים לא שעבד בנו, שנאמר: ויעבדו בני ישראל את כושן רשעתים וגו' (שופטים ג, ח). הם הרשיעו עלינו שתי רשעיות. כיון שהורו להם סנהדרין כך, חזר עליהם והרגם, שנאמר: בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה וישב יואב ויך את אדום בגי מלח (תהלים ס, ב). והלא עם ארם עשה מלחמה, מהו ויך את אדום. הנה צריך לומר, ויך את ארם, ולא אדום. אלא כשבא יואב להלחם עם ארם, עמדו עליו בני אדום ואמרו לו: לא כך אמר להם הקדוש ברוך הוא, אל תתגרו בם כי לא אתו לכם מארצם עד מדרך כף רגל. השיב יואב, לא כך אמר לנו, אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו, הניחו אותנו לעבר לארצנו. אמר יואב, אם נחריב אדום עכשו, אין אנו מוצאין בחזרתנו לא אכילה ולא שתיה, אלא נניח אותם עד שנפכה את ארם ונחזר עליהן. לכך נאמר: וישב יואב ויך את אדום בגי מלח. אמר הקדוש ברוך הוא, מה אתם מועילין שתכפו את אדום קמעא קמעא. אבישי בן צרויה הרג שמונה עשר אלף. ויהי כל אדום לדוד לעבדים נושאי מנחה (ש"ב ח, יד). כשיגיע זמן, אני אכלה את אדום ואחריבנה, שנאמר: וירשו הנגב את הר עשו וגו' את שדה אפרים ואת שדה שמרון וגו', וגלת החל הזה לבני ישראל וגו', ועלו מושיעים בהר ציון לשפט את הר עשו וגו' (עובדיה א, יט-כא). באותה שעה, והיתה לה המלוכה (שם).

ד **רב** לכם סב את החר הזה. זה שאמר הכתוב: השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה וגו' (שה"ש ב, ז). שלש שבועות שהשביע הקדוש ברוך הוא בשיר השירים למה. אחת, שהשביע הקדוש ברוך הוא

את ישראל שלא יגלו את הקץ. ואחת, שלא ידחקו את הקץ. ואחת, שלא ימרדו על המלכות. אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, אם אתם מקימין את השבועות, מוטב. ואם לאו, אני מתיר בשרכם כצבאות וכאילות שאין להם דורש ומבקש, כך לא אדרש את דמכם. ויאמר ה' אלי ראה החלותי תת לפניך את סיחון. וכתוב: ואנכי השמדתי את האמרי מפניכם (עמוס ב. ט). בזכות מה. בזכות התורה, שהחכמים מורין אותה. אמרו חכמינו זכרונם לברכה, קשה היה סיחון, כמגדל וחומה היה גבהו, והיה קשה מכל הבריות, וארץ מכל מגדל שבעולם, ורגליו מגיעות לארץ, ואין בריה בעולם יכולה לעמד בפניו. ומה שהוא אומר, ואשמיד פרו ממעל ושרשיו מתחת (שם) מה עשה הקדוש ברוך הוא. כפה שר שלו ושר ארצו והפילו ממקומו ומסרו לפני ישראל. לפיכך כתיב: ואשמיד פרו ממעל ושרשיו מתחת. אמרו חכמינו זכרונם לברכה, קשין היו סיחון ועוג יותר מפרעה וחילותיו. וכשם שאמרו שירה על מפלת פרעה וחילו, כך היו ראויין לומר שירה על מפלת סיחון ועוג. אלא שבא דוד ואמר עליהם שירה, שנאמר: למכה מלכים גדולים כי לעולם חסדו, ויהרג מלכים אדירים וגו', לסיחון מלך האמרי כי לעולם חסדו וגו' (תהלים קלו, יז-יט).

פרשת ואתחנן

א ואתחנן אל ה'. זה שאמר הכתוב: אחת היא על כן אמרתי, תם ורשע הוא מכלה (איוב ט, כב). אמר משה, רבונו של עולם, אחת היא, הכל שוין לפניך, גזרה אחת לצדיקים ולרשעים. וכן שלמה אומר, הכל כאשר לכל, מקרה אחד לצדיק ולרשע וגו' (קהלת ט, ב). לצדיק, זה נח. רבי פנחס בשם רבי יוחנן בשם רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר, נח עם

כְּשֶׁהוּא יָצָא מִן הַתְּבָה, הַכִּישׁוּ הָאָרִי וּשְׁבָרוּ, וְלֹא הָיָה כָּשֶׁר לְהַקְרִיב קֶרֶבֶן,
וְהַקְרִיב שָׁם בְּנוֹ תַחְתָּיו. וְלָרָשַׁע, זֶה פְרָעָה נֹכַח. בְּשַׁעָה שֶׁבִקֵּשׁ לֵישֵׁב עַל כִּסֵּא
שְׁלֹמֹה, לֹא הָיָה יוֹדֵעַ מִנְּגִנֵּי שָׁלוֹ, הַכִּישׁוּ הָאָרִי שֶׁבִכְסֵא וּשְׁבָרוּ. זֶה מֵת
צוֹלֵעַ, וְזֶה מֵת צוֹלֵעַ. לְטוֹב, זֶה מִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּרָא אוֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא
(שְׁמוֹת ב, ב), שֶׁנּוֹלַד מֵהוּל. לְטָהוֹר, זֶה אֶהְרֹן, שֶׁמִּטְהַר עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל.
לְטָמֵא, אֵלּוּ הַמְרַגְלִים. אֵלּוּ אֶמְרוּ שֶׁבְחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאֵלּוּ אֶמְרוּ
גְנוּתָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אֵלּוּ לֹא נִכְנְסוּ לְאֶרֶץ, וְאֵלּוּ לֹא נִכְנְסוּ. לְזוֹבַח, זֶה
יֵאשְׁיָהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּרֶם יֵאשְׁיָהוּ לִבְנֵי הָעָם צֵאן כְּבָשִׂים וּבְנֵי עֲזִים הַכֹּל
לְפָסְחִים (דְּח"ב ל, ז). לְאֲשֶׁר אֵינְנוּ זוֹבַח, זֶה אַחָאָב, שֶׁבִטַּל קֶרֶבָנוֹת מֵעַל
הַמִּזְבֵּחַ, דְּכָתִיב: וַיִּזְבַּח לוֹ אַחָאָב צֵאן וּבָקֵר (שֵׁם יח, ב), לוֹ זֹבַח, וְלֹא לְקֶרֶבָנוֹת
זֹבַח. זֶה מֵת בַּחֲצִים, דְּכָתִיב: וַיֹּזְרוּ הַמּוֹרִים לְמִלְחָה (שֵׁם לה, כג). וְזֶה מֵת
בַּחֲצִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִישׁ מִשָּׁד בִּקְשָׁת לְתַמּוֹ וַיִּכָּה אֶת מִלְחָה יִשְׂרָאֵל וְגו' (מל"א
כב, לד). פְּטוֹב, זֶה דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח וַיְבִיאֵהוּ וְהוּא אֲדַמוּנֵי עִם יִפָּה עֵינָיו
וְטוֹב רָאִי (ש"א טו, יב). כַּחוּטָא, זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר, שֶׁכְּתוּב בוֹ, וַחֲטָאָד בְּצַדִּיקָה
פָּרַק (דְּנִיָּאל ד, כד). זֶה בְּנֵה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּמִלְחָה אַרְבַּעִים שָׁנָה, וְזֶה הַחֲרִיבוֹ
וּמִלְחָה אַרְבַּעִים שָׁנָה. כְּנִשְׁבַּע, זֶה צַדִּיקָהּ, דְּכָתִיב בֵּיהּ, וְגַם בְּמִלְחָה נְבוּכַדְנֶצַּר
מָרַד אֲשֶׁר הִשְׁבִּיעוּ בְּאֱלֹהִים (דְּח"ב לו, ג). מֵאֵי מְרִידָתֵיהּ. אֲשֶׁכְּחִיָּה צַדִּיקָהּ
דִּקָּא אָכִיל אַרְנַבֶּת חָיָה. אָמַר לָהּ נְבוּכַדְנֶצַּר לְצַדִּיקָהּ, אֲשֶׁתַּבַּע לִי דְלָא
מְגַלִּית. אֲשֶׁתַּבַּע לִיהּ. לְסוּף הָיָה מְצַטַּעַר צַדִּיקָהּ בְּגוּפִיהּ. אֶתְשִׁיל
לְשְׁבוּעָתֵיהּ. שָׁמְעוּ מַלְכֵי אַחֲרֵינֵי וְהוּי קָא מְבַזֵּי לִיהּ, וְהוּי אֶמְרִין לִיהּ, הַכֵּר
לְמֵי מוּשַׁל אֶרֶץ, לְמֵי שְׂאוּכַל אַרְנַבֶּת חָיָה. שָׁמַע נְבוּכַדְנֶצַּר, שָׁלַח לְאַתּוּי
סְנֵהֲדָרִין וְצַדִּיקָהּ. אָמַר לָהּ, חֲזִיתִין מָה עָבַד בִּי צַדִּיקָהּ. לָא אֲשֶׁתַּבַּע לִי.
אָמַר לִיהּ צַדִּיקָהּ, אֶתְשִׁילִית אֲשְׁבוּעָתִי. אָמַר לָהּ לְסְנֵהֲדָרִין, מִי מִתְשִׁילִין
אֲשְׁבוּעָתָא. אָמְרוּ לִיהּ, מִתְשִׁילִין לְסְכַנְתָּ נְפֹשׁוֹת. אָמַר לָהּ, אֵימַת. אָמְרוּ
לוֹ: וְבוֹ בַּיּוֹם. אָמַר לָהּ, בְּפָנֶיךָ אוֹ שְׁלֵא בְּפָנֶיךָ. אָמְרוּ לוֹ: בְּפָנֶיךָ. אָמַר לָהֶם:
וּמֵאֵי טַעְמָא לָא אֶמְרִיתוּן לְצַדִּיקָהּ. מִיָּד, יֵשְׁבוּ לְאֶרֶץ יְדָמוּ זְקֵנֵי בֵּת צִיּוֹן
(אִיכָה ב, ז). אָמַר רַבִּי יִצְחָק, שֶׁשְׁמִטוּ פָּרִים וּכְסָתוֹת מִתַּחְתֵּיהֶם. כְּאֲשֶׁר
שְׁבוּעָה יָרָא, זֶה שֶׁמִּשׁוֹן שֶׁאָמַר לָהֶם: הִשְׁבַּעוּ לִי פֶן תִּפְגְּעוּ בִּי אַתֶּם (שׁוֹפְטִים
טו, יב). זֶה מֵת בְּנִקּוֹר עֵינָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת עֵינֵי צַדִּיקָהּ עֲגוֹר (מל"ב כה, ז). וְזֶה
אֶחָד מִשְׁבַּעָה שֶׁנִּדְמוּ לְאָדָם הָרֵאשׁוֹן, צַדִּיקָהּ בְּעֵינָיו. נִעְצָו בְּעֵינָיו לְיִנְבִּיאוֹת
שֶׁל בְּרָזֶל. וְלֹא נִתְעוֹרוּ עֵינָיו עַד שֶׁשָּׁחַט אֶת בְּנָיו לְעֵינָיו וְאַחֲרֵי כֵן נִתְעוֹרוּ
עֵינָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת בְּנֵי צַדִּיקָהּ שָׁחַטוּ לְעֵינָיו וְאֶת עֵינֵי צַדִּיקָהּ עֲגוֹר (שֵׁם).
וְשֶׁמִּשׁוֹן מֵת בְּנִקּוֹר עֵינָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּאֲחַזוּהוּ פְּלִשְׁתִּים וַיִּנְקְרוּ אֶת עֵינָיו

(שופטים טז, כא). דָּבַר אַחַר, הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לְכֹל. אָמַר מֹשֶׁה לְפָנָיו הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רַבּוֹן הָעוֹלָם, הַכֹּל שׁוֹיֵן לְפָנָיו, תָּם וְרָשָׁע אֶתָּה מְכַלָּה. מְרַגְלִים הַכְּעִיסוּ לְפָנָיו בְּדַבַּת הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיּוֹצִיאוּ דַבַּת הָאָרֶץ (במדבר יג, לב). וְאֲנִי שֶׁשִּׁמְשִׁיתִי אֶת בְּנֵי לְפָנָיו בְּמִדְבָר אַרְבַּעִים שָׁנָה, מִקְרָה אֶחָד לִי וְלָהֶם. מִשָּׁל לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמָה. לְמַלְךְ שֶׁבִקֵּשׁ לִישָׂא אִשָּׁה. שָׁלַח שְׁלוּחָיו לְרֹאוֹתָהּ אִם נָאָה אִם לֹא. הִלְכוּ וְרָאוּ אוֹתָהּ. בָּאוּ לְמַלְךְ וְאָמְרוּ לוֹ: רָאִינוּ אוֹתָהּ וְאִין כְּעוֹרָה וְעִזּוּבָה כְּמוֹהָ. שָׁמַע שׁוֹשְׁבֵינוּ וְאָמַר לִיה: לֹא כֵן מְרִי, אָלֵא אִין אִשָּׁה נָאָה מִמֶּנָּה בְּעוֹלָם. בָּא לִישָׂא אוֹתָהּ. אָמַר אָבִי הַנְּעֶרָה לְשְׁלוּחֵי הַמֶּלֶךְ, נִשְׁבַּע אֲנִי בְּחַיֵי הַמֶּלֶךְ, שֶׁאִין אֶחָד מִכֶּם נִכְנָס כָּאן, מִפְּנֵי שֶׁבְּזִיתֶם אוֹתָהּ לְפָנָיו הַמֶּלֶךְ. בָּא הַשׁוֹשְׁבִין לִיכְנֵס, אָמַר לוֹ: אַף אֶתָּה לֹא תִכְנָס. אָמַר לוֹ הַשׁוֹשְׁבִין, אֲנִי לֹא רֹאִיתִיהָ וְאִמְרָתִי לְמַלְךְ שֶׁאִין נָאָה הַיִּמְנָה בְּעוֹלָם, וְהֵם אָמְרוּ אִין כְּעוֹרָה הַיִּמְנָה. וְעַכְשָׁו הִנֵּח לִי וְאָרְאָה אִם כְּדַבְרִי אִם כְּדַבְרִיהֶם. כִּי אָמַר מֹשֶׁה לְפָנָיו הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רַבּוֹנִי, הַמְּרַגְלִים הוֹצִיאוּ דַבָּה עַל הָאָרֶץ, וְאָמְרוּ, אָרֶץ אוֹכֵלֶת יוֹשְׁבֵיהָ (במדבר יג, לב). אָבֵל אֲנִי לֹא רֹאִיתִי אוֹתָהּ וְשִׁבְחָתִיהָ לְפָנָיו בְּנֵי לְפָנָיו וְאִמְרָתִי, כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֶךָ אֶל אָרֶץ טוֹבָה. וְעַכְשָׁו אָרְאָה אוֹתָהּ אִם כְּדַבְרִי אִם כְּדַבְרִיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶעֱבְרָה נָא וְאָרְאָה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְגו'. אָמַר לִיה: כִּי לֹא תַעֲבֹר. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, אִם כֵּן הַכֹּל שׁוֹיֵן לְפָנָיו, תָּם וְרָשָׁע אֶתָּה מְכַלָּה.

ב דָּבַר אַחַר, וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה'. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: שִׁבְתִּי וְרָאָה תַחַת הַשָּׁמַשׁ כִּי לֹא לִקְלִים הַמְרוֹץ וְגו' (קהלת ט, יא). לֹא לִקְלִים הַמְרוֹץ, זֶה עֲשָׂהֶאל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעֲשָׂהֶאל קַל בְּרַגְלָיו כְּאֶחָד הַצְּבָאִים אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה (ש"ב ב, יח), שֶׁהִיא רַץ אַחֲרֵי אַבְנֵר. אָמַר לוֹ אַבְנֵר, סוּר לָךְ מֵאַחֲרַי (שם פסוק כב). וְהִיא בְּטוֹחַ שֶׁהוּא בּוֹרֵחַ, שֶׁהִיא קַל בְּרַגְלָיו. מַה כְּתִיב: וַיִּמָּאן לְסוּר וַיִּכְהוּ בְּאַחֲרֵי הַחֲנִית אֶל הַחֹמֶשׁ (שם פסוק כג). וְלֹא לַגְּבוּרִים הַמְּלַחֲמָה, זֶה אַבְנֵר. כְּשֶׁהִלָּךְ אֶצֶל דָּוִד מַה כְּתִיב: וַיִּטְהוּ יוֹאֵב אֶל תּוֹךְ הַשַּׁעַר לְדַבֵּר אֶתּוֹ בְּשָׁלִי וַיִּכְהוּ שָׁם הַחֹמֶשׁ (שם ג, כז). וְהִיכֹן הִיָּתָה גְבוּרָתוֹ. הֲגוֹי, לֹא לַגְּבוּרִים הַמְּלַחֲמָה. וְגַם לֹא לַחֲכָמִים לָחֵם, זֶה שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּחַפְּסוּ מִכָּל הָאֲדָם (מל"א ה, יא). וְהוֹרִידוּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִכֶּסֶּאֱוֹ, וְהִיא הַמְּלָאָךְ מְזַמֵּן וּמְבִיא לוֹ כֶּכֶר לָחֵם וּקְעָרָה שֶׁל גְּרִיסִין בְּכָל יוֹם. הֲגוֹי, לֹא לַחֲכָמִים לָחֵם. וְלֹא לְנִבְוִיִּים עֲשֶׂר, זֶה אִיּוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: חֲנַנִי חֲנַנִי אֶתֶם רְעִי כִּי יָד אֶלּוֹהַ נִגְעָה בִּי (איוב יט, כא). וְלֹא לַיּוֹדְעִים

חו, זה יהושע. שְׁנֵי דְבָרִים אָמַר בְּפָנָי רַבּוֹ, וְאֵלֹהֵי הוּא וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן מִשְׁרַת מֹשֶׁה וְגוֹ' (במדבר יא, כח). אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, וּמִי יִתֵּן כָּל עִם ה' נְבִיאִים (שם פסוק כט). וְאַחַד בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעָם בְּרַעַה וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה קוֹל מִלְחָמָה בְּמַחְנֶה (שמות לב, יז). אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, יְהוֹשֻׁעַ, עֲלִיד נִשְׁעָנִים וּבְטוּחִים שֶׁתִּנְחִיל אֶת הָאָרֶץ, וְאִין אַתָּה יוֹדֵעַ לְהַפְרִישׁ בֵּין קוֹל לְקוֹל. אִין קוֹל עֲנוֹת גְּבוּרָה וְגוֹ' (שם פסוק יח). הַיְי, וְלֹא לַיּוֹדְעִים חו. דְּבַר אַחַר, לֹא לְקָלִים הַמְרוֹץ, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁהִיָּה מְקַפֵּץ כְּאָרִי בְּמַתָּן תּוֹרָה. מַה כְּתִיב שָׁם, וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים (שם יט, ג), וַיֵּרַד מֹשֶׁה אֶל הָעָם (שם פסוק כה). וְלֹא לְגִבּוֹרִים הַמְלַחֲמָה, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁהִיָּה מְנַגַּח בַּמְּלָאכִים לְמַעֲלָה. וְכִשְׁרָאָה עוֹג מְלֶכֶד הַבְּשׁוֹן נִתְיָרָא. לֹא לְחַכְמִים לְחָס, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: עִיר גְּבוּרִים עָלָה חָכֶם (משלי כא, כב). וְאוֹמַר: לְחָס לֹא אֶכֶל (שמות לד, כח). וְלֹא לְנְבוֹנִים עוֹשֵׁר, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר בוֹ: אִם נָא מְצֹאֲתִי חוּ בְעֵינֶיךָ יִלְדָּה נָא ה' בְּקִרְבָּנוּ (שם לד, ט). רַב הוֹנָא שָׂאֵל לְשִׁמוּאֵל, מַאי דְכְּתִיב: עֵת וּפְגַע יִקְרָה אֶת כָּלָם (קהלת ט, יא). אָמַר לוֹ: עֲתִיד הוּא שֶׁיִּתְפַּלֵּל אָדָם וַיַּעֲנֶה. אָמַר, מֹשֶׁה אַחַז אֶת הַתְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתְחַנֵּן אֶל ה' וְגוֹ'.

ג דְּבַר אַחַר, וְאַתְחַנֵּן אֶל ה'. זֶה שֶׁאָמַר הַפְּתוּב: וּפְנִיתָ אֶל תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל תְּחִנָּתוֹ (מל"א ח, כח). הַרִי בְּהַרְבֵּה שְׁמוֹת נִקְרָאת הַתְּפִלָּה, אֵלֹהֵי הוּא. תְּפִלָּה, תְּחִנָּה, צַעֲקָה, זַעֲקָה, שְׁוֹעָה, רִנָּה, פְּגִיעָה, נְפִילָה, עֲמִידָה. וְלָמָּה לֹא נִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה בְּאַחַת מֵהֵן אֶלָּא בְּלִשׁוֹן תְּחִנּוּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתְחַנֵּן. אֶלָּא בְּשַׁעַה שֶׁעֲמַד מֹשֶׁה וְאָמַר לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הַרְאֵנִי נָא אֶת כְּבוֹדְךָ (שמות לג, יח), אָמַר מֹשֶׁה, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הוֹדִיעֵנִי נָא בְּאֵי זוֹ מִדָּה אַתָּה נוֹהֵג עוֹלָמְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹדִיעֵנִי נָא אֶת דְּרָכֶיךָ (שם פסוק יג). אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הוּא, הוּא, אֲנִי מְרָאָה לְךָ, אֲנִי אֶעֱבִיר כָּל טוֹבִי עַל פְּנֶיךָ וְקִרְאתִי וְגוֹ' (שם פסוק יט). אָמַר לוֹ: אֲנִי חַיֵּב לְבָרִיָּה. כָּל מַה שֶׁיַּעֲשֶׂה אָדָם מִצְוָה, חָנֹס אֲנִי נוֹתֵן לוֹ. לֹא שֶׁאֲנִי חַיֵּב לְכָל בְּרִיָּה כְּלוּם, אֶלָּא חָנֹס אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחִנֵּיתִי אֶת אֲשֶׁר אַחֲוֹ וְרַחֲמֵתִי אֶת אֲשֶׁר אַרְחָם (שם). אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, אִם כֵּן עֲשֵׂה עָלַי מִצְוָה וְתֵן לִי חָנֹם. לְפִיכָךָ כְּתִיב: וְאַתְחַנֵּן.

ד **דָּבָר** אַחַר, וְאֶתְחַנֵּן אֵל ה' . זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי עִם בְּצִיּוֹן יֵשֵׁב

בִּירוּשָׁלַיִם, בָּכוּ לֹא תִבְכֶּה חֲנוּן יַחֲנֹךָ וְגו' [\(ישעיה ל, יט\)](#). מֵה כְּתִיב לְמַעַלְה מִן הָעֲנָן, וְעָרְיו נִתְתִּי לְרְאוּבֵנִי וְגו'. לְמַד מִשָּׁה אֶת בְּאֵי עוֹלָם, שֶׁלֹּא יֵאמַר אָדָם הוֹאִיל וְחָלִי שְׁלִי מִסִּכּוֹן וְעָשָׂה דִיִּיתִיקִי וְחָלַק כָּל אֲשֶׁר לוֹ, לֹא יֵאמַר הוֹאִיל שֶׁעָשָׂה דִיִּיתִיקִי, לֹא יִתְפַּלֵּל עוֹד, אֶלֶּא יִתְפַּלֵּל, שֶׁאִין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא פּוֹסֵל תִּפְלַת כָּל בְּרִיָּה, שֶׁהָרִי מִשָּׁה עָשָׂה דִיִּיתִיקִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָרְיו נִתְתִּי לְרְאוּבֵנִי וְלִגְדִי, וְיֵאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה לְקַח, וּלְמַכִּיר נִתְתִּי אֶת הַגְּלֶעָד, וְאַצִּוּהָ אֶתְכֶם בְּעַת הַהִיא לֵאמֹר ה' אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לְכֶם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ, וְאֶת יְהוֹשֻׁעַ צְוִיתִי בְּעַת הַהִיא לֵאמֹר. הָרִי דִיִּיתִיקִי. שֶׁמָּא תֵאמַר, עָמַד לוֹ וְלֹא הִתְפַּלֵּל. תִּלְמוּד לוֹמַר: וְאֶתְחַנֵּן אֵל ה' . וְאֶתְחַנֵּן אֵל ה', לְמַה. כִּיִּי שֶׁיִּכְנַס לְאָרֶץ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שִׁמְעָה אֱלֹהִים רִנָּתִי [\(תהלים סא, ב\)](#). אֵל תִּתְעַלֵּם מִתְחַנְּנִתִּי. אָמַר לוֹ: מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ. אָמַר לוֹ: מִקְצֵה הָאָרֶץ אֶלֶּיךָ אֶקְרָא בְּעֶטֶף לְבִי [\(שם פסוק ג\)](#). אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רַב לָךְ אֵל תּוֹסֵף. אָמַר לוֹ מִשָּׁה, רַבּוֹן הָעוֹלָמִים, אַתָּה קִרְאתִנִּי מִשָּׁה עֶבְדִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא כֵן עֶבְדִּי מִשָּׁה [\(במדבר יב, ז\)](#). אֲנִי עֶבֶד, וְלוֹיְתָנוּ עֶבֶד. וְאֲנִי מִתְחַנֵּן לְפָנֶיךָ, וְהוּא מִתְחַנֵּן לְפָנֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲרִבָּה אֶלֶּיךָ תַּחֲנוּנִים אִם יִדְבֵּר אֶלֶּיךָ רַכּוֹת [\(איוב מ, כז\)](#). תַּחֲנִינֵת לוֹיְתָנוּ שִׁמְעַתָּה וְכִרְתָּ עִמּוֹ בְּרִית וְקִיַּמְתּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: הִיכָרְתָּ בְּרִית עִמָּךְ תִּקְחֶנּוּ לְעֶבֶד עוֹלָם [\(שם פסוק ח\)](#). וְאֲנִי עֶבְדֶּךָ, וְאֶמְרָתְ לִי, הִנֵּה אֲנֹכִי כּוֹרֵת בְּרִית וְגו' [\(שמות לד, ט\)](#), וְלֹא קִיַּמְתָּ, אֶלֶּא אֶמְרָתָּ, וּמוֹת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה וְגו' [\(דברים לב, ט\)](#). וְלֹא עוֹד, אֶלֶּא כְּתִבְתָּ בְּתוֹרָתְךָ, וְאִם אָמַר יֵאמַר הָעֶבֶד אֶהְבֵּתִי וְגו' [\(שמות כא, ה\)](#). וְאֲנִי אֶהְבֵּתִי אוֹתָךְ וְתוֹרָתְךָ וּבְנִיךָ, לֹא אֵצֵא חִפְשִׁי [\(שם\)](#), אֲנִי מְבַקֵּשׁ לְמוֹת. וְהִגִּישׁוּ אֲדוֹנָיו וְגו', וְעֶבְדוֹ לְעוֹלָם [\(שם פסוק ו\)](#), וְלֹא קִיַּמְתָּ עִמִּי. וְעִכְשָׁו בְּבִקְשָׁה מִמָּךְ, שִׁמְעָה אֱלֹהִים רִנָּתִי וְאֵל תִּתְעַלֵּם מִתְחַנְּנִתִּי. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רַב לָךְ, בְּעַל דִּין שֶׁלָּךְ כָּבֵד הוֹצִיא עֲלֶיךָ גְּזֵרָה שְׁתֵּמוֹת, וְכָל הַבְּרִיּוֹת כְּמוֹתֶךָ. אָדָם הָרֵאשׁוֹן שֶׁאֲכַל מִן הָאֵילָן, גָּזַר מִיְתָה לְכָל.

ה ה' אֱלֹהִים אַתָּה הַחֲלוֹת. מְשַׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמָה. לְמַלְךְ שֶׁרָאָה אִשָּׁה

אֶחָת יְתוֹמָה וּבִקֵּשׁ לִישָׁאָנָה, שֶׁלַח וְתִבְעָה. אֶמְרָה, אֲנִי רְאוּיָה לְהַנְשֵׂא לְמַלְךְ. שֶׁלַח תִּבְעָה שְׁבַע פְּעָמִים וְלֹא שִׁמְעָה לוֹ. לְאַחַר זְמַן, נִשְׂאת לְמַלְךְ.

כַּעַס עָלֶיהָ הַמְלִיךְ וּבִקֵּשׁ לְגַרְשָׁהּ וְלִישָׂא אַחֲרֶיהָ. אָמְרָה הָרֵאשׁוֹנָה, אֲנִי אֵין לִי בִשְׁת אִם אַתָּה מְגַרְשֵׁנִי, שְׂאֵתָה בְּקִשְׁתֵּנִי תִחַלְהָ. אֶלָּא הוּאִיל וְאַתָּה מְגַרְשֵׁנִי, בְּבִקְשָׁה מִמֶּךָ, אֶל תַּעֲשֶׂה לְזֹאת כְּשֵׁם שְׂעִשִׁית עִמִּי. כִּדְ עֲשֵׂה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשָּׁה, פִּתְהוּ שְׁבַעַה יָמִים. וְהוּא אָמַר לִיה: לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנֹכִי. לְאַחַר זָמַן, פִּיֶסְהוּ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְהִלֵּךְ בְּשְׁלִיחוּתוֹ וְנַעֲשׂוּ לוֹ כָּל הַנְּסִים עַל גִּדּוֹ. לְסוּף אָמַר לוֹ: כִּי לֹא תִבֵּא. אָמַר לוֹ מִשָּׁה רַבֵּנּוּ, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם אַתָּה רוֹצֵה שְׁלֹא אָבִיִּים לְאַרְצָ, אֵין לִי בִשְׁת, כִּי אַתָּה הַחֲלוּת, לְשׁוֹן הַתִּחַלְהָ. אֶלָּא הוּאִיל וְכֵן גִּזְרַתְּ עָלַי, אוֹתוֹ שְׂיָבִיִּים אֶל תַּעֲשֶׂה לוֹ כְּשֵׁם שְׂעִשִׁית לִי, אֲשֶׁר יֵצֵא לְפָנֶיהֶם וְאֲשֶׁר יָבִיִּים. וַיֹּאמֶר ה' אֵלֵי רַב לָךְ אֶל תוֹסֵף, בַּעַל דִּין שְׁלֵךְ כְּבָר הַקְדִּימָךְ. שְׁכֵךְ אָמַר אִיּוֹב, מִי יִתֵּן שׁוֹמֵעַ לִי הֵן תְּוִי שְׂדֵי יַעֲנֵנִי וְסִפֵּר כְּתַב אִישׁ רִיבִי [\(אִיּוֹב לֵא, לֵה\)](#). וַאֲזִי זֶה סִפֵּר, זֶה סִפֵּר תוֹלְדוֹת אָדָם. מַה אָמַר אִיּוֹב, קִטָּן וְגִדּוֹל שֵׁם הוּא וְעֶבֶד חֲפְשִׁי מֵאֲדוֹנָיו (שם ג, יט). הֵנִי, רַב לָךְ אֶל תוֹסֵף וְגוֹ'.

אל תוֹסֵף. זֶה שְׂאֵמַר הַכְּתוּב: אִיּוֹב, אִם יַעֲלֶה לְשָׁמַיִם שִׂיאוֹ וְגוֹ', כְּגַלְלוֹ לְנֶצַח יֵאבֵד וְגוֹ' (שם כ, ו-ז). כְּנֶגֶד מִי אָמַר אִיּוֹב מִקְרָא זֶה. לֹא אָמְרוּ אֶלָּא כְּנֶגֶד יוֹם הַמִּיתָה, שְׂאֶפְלוֹ אִם יַעֲלֶה אָדָם לְשָׁמַיִם וַיַּעֲשֶׂה כְּנַפִּים כְּנֶשֶׁר, כִּיּוֹן שְׂיִגִיעַ קִצּוֹ לְמוֹת, נִשְׁתַּבְּרוּ כְּנַפָּיו וְנוֹפֵל לְפָנָי מִלְּאֵךְ הַמָּוֶת כְּבַהֲמָה לְפָנֵי הַטֶּבַח. וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר, תִּצַּא רוּחוֹ יָשׁוּב לְאֲדָמָתוֹ [\(תהלים קמו, ד\)](#). וְכֵן אָמַר אִיּוֹב, קִטָּן וְגִדּוֹל שֵׁם הוּא וְעֶבֶד חֲפְשִׁי מֵאֲדוֹנָיו. שְׂאֶפְלוֹ לְקַחוּ רַבּוֹ בְּאֶלְף אֶלְפֵי דִינָרֵי זָהָב, כִּיּוֹן שְׂיִגִיעַ קִצּוֹ לְמוֹת, אֵינּוּ יָכֹל לומר עֲבָדֵי אַתָּה, אֶלָּא נַעֲשֶׂה חֲפְשִׁי מֵאֲדוֹנָיו. דְּבַר אַחַר, אִם יַעֲלֶה לְשָׁמַיִם שִׂיאוֹ, זֶה מִשָּׁה שְׂעֵלָה לְרַקִּיעַ וְנִגַּשׁ אֶל הָעֶרְפֶּל וְהִזָּה כְּמִלְאָכֵי הַשָּׁרַת וְדַבֵּר עִמוֹ פָּנִים בְּפָנִים וְקַבֵּל תוֹרָה מִיָּדוֹ שֶׁל הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. כִּיּוֹן שְׂהִגִיעַ קִצּוֹ לְמוֹת, אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הֵן קָרְבוֹ יָמִיד לְמוֹת. אָמַר לְפָנָיו, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לְשׁוֹא דְשׁוֹ רַגְלֵי עֶרְפֶּל, וְלְשׁוֹא רַצְתִּי לְפָנֵי בְּנִיָּה כְּסוּס, שְׂיִהֵא סוֹפֵי לְתוֹלְעָה. אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, מִשָּׁל לָמָּה הַדְּבַר דּוֹמָה. לְאַחַד מְגִדּוֹלֵי מַלְכוּת שְׂמִצָּא חָרַב הַנְּדִיִּי שְׂאֵין אַחַר כְּמוֹתוֹ בְּעוֹלָם, וְאָמַר, אֵין זֶה רָאוּי אֶלָּא לְמִלְכָּה. מַה עֲשֵׂה, הַבִּיָּאָה דוֹרוֹן לְמִלְכָּה. אָמַר הַמְּלִיךְ, חַתְּכוּ בָּהּ רֵאשׁוֹ. כִּדְ אָמַר מִשָּׁה לְפָנֵי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בְּדַבֵּר שְׂקִלְסִיתִיךָ וְאָמַרְתִּי, הֵן לֵה' אֶלְהִיךָ הַשָּׁמַיִם וְגוֹ' [\(דברים י, יד\)](#). בּוֹ בְּלִשׁוֹן אַתָּה גּוֹזֵר עָלַי מִיָּתָה, וְאוֹמֵר: הֵן

קָרְבוּ יָמִיד לָמוֹת. אָמַר לוֹ: מֹשֶׁה, כָּבֵד קִנְסִיתִי מִיְתָה עַל אָדָם הָרֵאשׁוֹן. אָמַר לְפָנָיו, אָדוֹנָי, אָדָם הָרֵאשׁוֹן הָיָה רְאוּי לָמוֹת, שְׁמִצּוֹה קִלְה שְׁצוּיֹת אוֹתוֹ, עָבַר עָלֶיהָ, וּלְכַד נָאָה שְׁיָמוֹת. אָמַר לוֹ: הֲרִי אֲבָרְהֶם קִדַּשׁ אֶת שְׁמִי בְּעוֹלָמִי. אָמַר לְפָנָיו, רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, אֲבָרְהֶם יֵצֵא מִמֶּנּוּ יִשְׁמַעְאֵל, שֶׁגִּזְעוּ מְכַעֲסִין לְפָנֶיךָ, שְׁנֵאָמַר: יִשְׁלִי אֱהָלִים לְשִׁדְדִים וְגוֹ' (אִיּוֹב יב, ו). אָמַר לוֹ: הֲרִי יִצְחָק שְׁפִשֵׁט צִוְאָרוֹ עַל הַמְזֻבָּח. אָמַר לְפָנָיו, יִצְחָק יֵצֵא מִמֶּנּוּ עֲשׂוּ שְׁעֵתִיד לְהַחְרִיב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְלִשְׂרֹף אֶת הַיִּכְלָף. אָמַר לֵיהּ: הֲרִי יַעֲקֹב שְׁיֵצֵא מִמֶּנּוּ שְׁנִים עֶשֶׂר שְׁבָטִים וְלֹא הָיָה בָהֶם שׁוֹם דָּפִי אָמַר לְפָנָיו, יַעֲקֹב לֹא עָלָה לְרָקִיעַ, וְלֹא דָשׁוּ רִגְלָיו עֲרָפֶל, וְלֹא הָיָה כְּמִלְאָכֵי הַשָּׁרַת, וְלֹא דִבְרַת עֲמוֹ פְּנִים בְּפְנִים, וְלֹא קִבֵּל אֶת הַתּוֹרָה מִיָּדֶךָ. אָמַר לֵיהּ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רַב לָךְ אֶל תּוֹסֵף דִּבֵּר. אָמַר לְפָנָיו, רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, שְׁמָא יֹאמְרוּ הַדּוֹרוֹת, אֲלֵמְלָא לֹא מֵצֵא בְּמִשָּׁה דְּבָרִים רְעִים, לֹא הָיָה מְסַלְקוּ מִן הָעוֹלָם. אָמַר לוֹ: כָּבֵד כְּתַבְתִּי בְּתוֹרָתִי, וְלֹא קָם נְבִיא וְגוֹ'. אָמַר לְפָנָיו, שְׁמָא יֹאמְרוּ הַדּוֹרוֹת, בְּקִטְנוּתִי עֲשִׂיתִי רְצוֹנְךָ, וּבְזַקְנוּתִי לֹא עֲשִׂיתִי רְצוֹנְךָ. אָמַר לֵיהּ: כָּבֵד כְּתַבְתִּי בְּתוֹרָתִי, עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי. אָמַר לְפָנָיו, אִם רְצוֹנְךָ אֲכַנֵּס לְאַרְץ וְאֶהְיֶה שָׁם שְׁנִים וְשָׁלֹשׁ שְׁנִים וְאַחֲרֵי כֵן אָמוֹת. אָמַר לוֹ: וְשָׁמָּה לֹא תִבָּא. אָמַר לְפָנָיו, אִם לֹא אֲכַנֵּס בְּחַיִּי, אֲכַנֵּס לְאַחַר מוֹתִי. אָמַר לוֹ: לֹא בְּחַיִּיךָ וְלֹא לְאַחַר מוֹתֶךָ. אָמַר לְפָנָיו, כָּל הַפְּעַס הָיָה עָלֵי לְפָנֶיךָ. אָמַר לוֹ: עַל אֲשֶׁר לֹא קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי. אָמַר לְפָנָיו, עִם כָּל הַבְּרִיּוֹת אֲתָה מְתַנְהַג בְּמִדַּת רַחֲמִים שְׁנִים וְשָׁלֹשָׁה פְּעָמִים, שְׁנֵאָמַר: הֵן כָּל אֱלֹהִים יַפְעֵל אֵל, פְּעָמִים שְׁלֹשׁ עִם גָּבֵר (שם לג, כט). וְאַנִּי, עוֹן אֶחָד אֵין אֲתָה מוֹחֵל לִי. אָמַר לֵיהּ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, מֹשֶׁה, הֲרִי אֲתָה עֲשִׂיתָ שְׁשֶׁה עֲוֹנוֹת וְלֹא גִלִּיתִי לָךְ אֶחָד מֵהֶם. בְּתַחֲלָה אָמַרְתָּ, שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלַח (שְׁמוֹת ד, ג). שְׁנֵי, וְהִצַּל לֹא הִצַּלְתָּ (שם ה, ג). שְׁלִישִׁית, הִצַּאן וּבָקֵר יִשְׁחַט לָהֶם וּמֵצֵא לָהֶם (בְּמִדְבָר יא, כב). רְבִיעִית, לֹא הִי שְׁלַחְנִי (שם טז, כט). חֲמִישִׁית, שְׁמַעוּ נָא הַמּוֹרִים (שם כ, י). שְׁשִׁית, וְהִנֵּה קִמַּתֶּם תַּחַת אֲבוֹתֵיכֶם תִּרְבוּת אֲנָשִׁים חֲטָאִים (שם לב, יד). וְכִי אֲבָרְהֶם יִצְחָק וְיַעֲקֹב חֲטָאִים הָיוּ שְׁאֲמַרְתָּ לְבַנְיָהֶם כָּךְ. אָמַר לְפָנָיו, רְבוּנוּ הָעוֹלָמִים, מִמָּדָּ לְמִדַּתִּי, שְׁאֲמַרְתָּ, אֶת מַחֲתוֹת הַחֲטָאִים הָאֵלֶּה (שם יז, ג). אָמַר לֵיהּ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אָנִי אָמַרְתִּי, בְּנִפְשׁוֹתֶם (שם), וְלֹא בְּאֲבוֹתֶם. אָמַר לְפָנָיו, אָנִי יַחֲיד, וְיִשְׂרָאֵל שְׁשִׁים רְבוּא. הֲרִבָּה פְּעָמִים חֲטָאוּ לְפָנֶיךָ וּבִקְשָׁתִי עָלֵיהֶם רַחֲמִים וּמַחֲלַת לָהֶם. עַל שְׁשִׁים רְבוּא הַשְּׁגַחְתָּ, וְעָלֵי אֵין אֲתָה מְשַׁגִּיחַ. אָמַר לֵיהּ: מֹשֶׁה, אֵין דּוֹמָה גְזֵרַת צְבוּר לְגְזֵרַת יַחֲיד. וְעוֹד, עַד עַכְשָׁו הָיְתָה שְׁעָה מְסוּרָה בְּיָדֶךָ, וּמַעֲכָשׁוּ אֵין שְׁעָה מְסוּרָה בְּיָדֶךָ. אָמַר לְפָנָיו, רְבוּנוּ הָעוֹלָמִים,

עמד מכסא דין ושב בכסא רחמים עלי ולא אמות, ועונותי יהיו נמחלים
ביסורין שתביא בגופי, ואל תתנני בחבלו של מלאך המות. אם אתה עושה
כך, אגיד שבחך לכל באי עולם, כשם שאמר דוד, לא אמות כי אחיה וגו'
[\(תהלים קיח, יז\)](#). אמר לו: זה השער לה' צדיקים יבאו בו (שם פסוק ט), מוכן הוא
לצדיקים ולכל הבריות, מות מתקן מימות עולם. כיון שראה משה שאין
משגיחין בו, הלך אצל שמים וארץ, אמר להם: בקשו עלי רחמים. אמרו
ליה, עד שנבקש רחמים עליך, נבקש רחמים על עצמנו, שפתוב, כי שמים
כעשו נמלחו והארץ כפגד תבלה [\(ישעיה נא, ו\)](#). הלך אצל כוכבים ומזלות,
אמר להם: בקשו עלי רחמים. אמרו לו: עד שנבקש רחמים עליך, נבקש
רחמים על עצמנו, שנאמר: ונמקו כל צבא השמים וגו' (שם לד, ד). הלך אצל
הרים וגבעות, אמר להם: בקשו עלי רחמים. אמרו לו כו' נבקש על עצמנו,
שנאמר: כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה (שם נד, ו). הלך אצל הים
הגדול, אמר לו: בקש עלי רחמים. אמר לו: בן עמרם, מה היום מיומם.
הלא אתה בן עמרם, שבאת עלי במטף והפיתני וחלקת לשנים עשר
שבילים, ולא יכלתי לעמד לפניך מפני שכנינה, שמהלכת לפניך לימינה,
שנאמר: מוליד לימין משה זרוע תפארתו, בקע מים מפניהם לעשות לו
שם עולם (שם סג, יב). והיום מה עלתה לך. כיון שהזכיר לו הים, מה שעשה
בנערותו, צעק ובכה ואמר, מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני [\(איוב](#)
[כט, ב\)](#). בשעה שעברתי עליך, הייתי מלך עולם, ועכשו אני משתטח ואין
משגיחין בי. מיד הלך לו אצל שר הפנים, אמר לו: בקש עלי רחמים שלא
אמות. אמר לו: משה רבי, טרח זה למה. כך שמעתי מאחורי הפרגוד,
שאין תפלתך נשמעה בדבר הזה. הניח משה ידיו על ראשו והיה צועק
ובוכה, ואומר: אצל מי אלך לבקש עלי רחמים. אמר רבי שמלאי, באותה
שעה נתמלא הקדוש ברוך הוא בעברה עליו, שנאמר: ויתעבר ה' בי
למענכם וגו', עד שפתח משה מקרא זה, ויעבר ה' על פניו ויקרא [\(שמות לד,](#)
[ו\)](#). באותה שעה נתקררה רוח הקדש. ואמר לו הקדוש ברוך הוא למשה,
משה, שתי שבועות נשבבתי, אחת שתמות, ואחת שלא לאבד את ישראל.
לבטל את שתייהן אי אפשר, אם תרצה לחיות ויאבדו ישראל, מוטב. אמר
לפניו, רבוני, בעלילה אתה בא עלי. אתה תופש החבל בשני ראשים. יאבד
משה ואלף כמוהו, ואל יאבד אחד מישראל. אמר לפניו, רבוני העולמים,
רגלים שעלו לרקיע, ופנים שקבלו פני השכינה, וידיים שקבלו תורה מיך,
ילחכו עפר. ווי, יאמרו כל הבריות, ומה משה שעלה למרום, והיה
כמלאכי השרת ודבר עמו פנים בפנים וקבל תורה מידו, לא היתה לו

תשובה להשיב לפני הקדוש ברוך הוא. בשר ודם על אחת כמה וכמה שילך בלא תורה ובלא מצוות. אמר לו הקדוש ברוך הוא, כל זה שאתה מצטער למה. אמר, רבון העולם מתירא אני מחבלו של מלאך המות. אמר לו: איני מוסרך בידו. אמר לפניו, רבון העולמים, לכבד אמי שהקהו שניה בחייה בשני בניה, יקהו עוד שניה במיתתי. אמר לו: כך עלתה במחשבה וכן מנהגו של עולם, דור דור ודורשיו, דור דור ופרנסיו, דור דור ומנהיגיו. עד עכשו היה חלקך לשרת לפני, ועכשו אבד חלקך והגיע שעה של הושע תלמידך לשרת. אמר לפניו, רבוני, אם מפני הושע אני מת, אלך ואהיה לו תלמיד. אמר לו: אם אתה רוצה לעשות כך, לך עשה. עמד משה והשכים לפתחו של הושע. היה הושע יושב ודורש, ועמד משה וכפר קומתו והניח ידו על פיו, ונתעלמו עיניו של הושע ולא ראה אותו, כדי שיצטער וישלים עצמו למיתה. והלכו ישראל אצל משה לפתחו ללמד תורה, ושאלו ואמרו, משה רבנו היכן הוא. אמרו להם, השכים והלך לפתחו של הושע. הלכו ומצאוהו בפתחו של הושע, והיה הושע יושב ומשה עומד. אמרו לו ליהושע, מה עלתה על לבך שמשה רבנו עומד ואתה יושב. כיון שתלה עיניו וראהו, מיד קרע בגדיו וצעק ובכה ואמר, רבי רבי, אבי אבי ואדוני. אמרו ישראל למשה, משה רבנו, למדנו תורה. אמר להם: אין לי רשות. אמרו לו: אין אנו מניחין אותך. יצתה בת קול ואמרה להם, למדו מיהושע, וקבלו עליכם לישב וללמד מיהושע. ישב הושע בראש, ומשה בימינו, ובני אהרן משמאלו, והיה הושע יושב ודורש בפני משה. אומר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, בשעה שאמר הושע, ברוך אשר בחר בצדיקים, נטלו מסורות חכמה ממשה ונתנו ליהושע, ולא היה יודע משה מה היה הושע דורש. אחר שעמדו ישראל משיבה, אמרו למשה, פרש לנו את התורה. אמר להם: איני יודע מה אשיב לכם. והיה משה רבינו נכשל ונפל. באותה שעה אמר משה, רבון העולמים, עד עכשו בקשתי חיים, ועכשו הרי נפשי נתונה לך. כיון שהשלים עצמו למיתה, פתח הקדוש ברוך הוא ואמר, מי יקום לי עם מרעים [\(תהלים צד, טו\)](#). מי יעמד לישראל בשעת פגעי, ומי יעמד במלחמתן של בני, מי יבקש רחמים עליהם בשעה שחוטאין לפני. באותה שעה בא מטטרוו ונפל על פניו, ואמר לפניו, רבנו של עולם, משה בחייו שלך ובמותו שלך הוא. אמר ליה הקדוש ברוך הוא, אמשל לך משל למה הדבר דומה. למלך שהיה לו בן, ובכל יום ויום כוּעס עליו ומבקש להרגו, שלא היה מתנהג בכבוד אביו, והיתה אמו מצילתו מידו. לימים מתה אמו, והיה המלך בוכה. אמרו לו

עבדיו, אֲדוֹנֵינוּ הַמֶּלֶךְ, מִפְּנֵי מָה אֶתָּה בּוֹכָה. אָמַר לָהֶם: לֹא עַל אֲשֶׁתִּי בִלְבַד
אֲנִי בּוֹכָה, אֲלֵא עֲלֶיךָ וְעַל בְּנֵי, שֶׁהָרִי כַּמָּה פְּעָמִים כָּעֶסְתִּי עָלָיו וּבִקְשָׁתִּי
לְהַרְגּוֹ וּמִצִּילָתוֹ מִיָּדִי. אִף כִּדְּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אָמַר לְמַטְטְרוֹן, לֹא אֲנִי
מִתְאוּנָן עַל מֹשֶׁה בִלְבַד, אֲלֵא עָלָיו וְעַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֲרִבָּה פְּעָמִים הַכְּעִיסוּנִי
וְכָעֶסְתִּי עֲלֵיהֶם, וְעָמַד בַּפָּרָץ לִפְנֵי לְהַשִּׁיב חֲמָתִי מִהִשְׁחִיתָם. בָּאוּ וְאָמְרוּ
לְמֹשֶׁה, הַגִּיעָה שְׁעָה שֶׁאֶתָּה נִפְטָר מִן הָעוֹלָם. אָמַר לָהֶם: הַמְתִּינוּ לִי עַד
שֶׁאֲבָרְךָ אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא מִצְאוּ מִמֶּנִּי קוֹרַת רוּחַ בְּעוֹלָם, מִפְּנֵי אֲזָהָרוֹת
וְתוֹכָחוֹת שֶׁהֵייתִי מוֹכִיחַן. הִתְחִיל לְבָרְךָ כָּל שֶׁבֵט וְשֶׁבֵט בְּפִנֵּי עֲצָמוֹ. כִּי־וַיִּן
שָׂרָאָה שֶׁנִּתְקַצְּרָה הַשְּׁעָה, כָּלְלָן כָּלְלָן בִּבְרָכָה אַחַת. בָּאוּ וְאָמְרוּ לוֹ: הַגִּיעָה
הַשְּׁעָה שֶׁאֶתָּה נִפְטָר מִן הָעוֹלָם. אָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, הֲרִבָּה צַעֲרָתִי אֶתְכֶם
עַל הַתּוֹרָה וְעַל הַמִּצְוֹת, וְעַכְשָׁו מַחְלוּ לִי. אָמְרוּ לִיהוָה, רַבְּנוּ אֲדוֹנֵינוּ מְחוּל הוּא
לָךְ. אִף יִשְׂרָאֵל עֲמָדוֹ עָלָיו וְאָמְרוּ לוֹ: מֹשֶׁה רַבְּנוּ, הֲרִבָּה הַכְּעִסְנוֹךָ וְהִרְבִּינוּ
עָלֶיךָ טָרַח, מְחוּל לָנוּ. אָמַר לָהֶם: מְחוּל לָכֶם. בָּאוּ וְאָמְרוּ לוֹ: הַגִּיעַ רָגַע
שֶׁאֶתָּה נִפְטָר מִן הָעוֹלָם. אָמַר, בְּרוּךְ שְׁמוֹ חַי וְקַיִם לְעוֹלָם וָעֵד. אָמַר
לְיִשְׂרָאֵל בְּבִקְשָׁה מְכֹס כְּשֶׁתִּכְנָסוּ לְאָרֶץ זְכָרוֹ אוֹתִי וְאֶת עֲצָמוֹתִי, וְתֹאמְרוּ
אוֹי לְבֹן עַמְרָם שֶׁרָץ לִפְנֵינוּ כְּסוּס וְנִפְלוּ עֲצָמוֹתָיו בַּמִּדְבָּר. בָּאוּ וְאָמְרוּ לוֹ:
הַגִּיעַ חֲצִי רָגַע. נִטַּל שְׁתֵּי יָדָיו וְהִנִּיחוֹ עַל לְבוֹ, וְאָמַר לְיִשְׂרָאֵל, רְאוּ אַחֲרֵיתוֹ
שֶׁל בֶּשֶׁר וְדָם עָנּוּ וְאָמְרוּ יָדַיִם שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה מִפִּי הַגְּבוּרָה, יִפְּלוּ בִּקְבֹר.
בְּאוֹתוֹ רָגַע, יֵצֵאת נִשְׁמָתוֹ בְּנִשְׁיָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּמָת שֵׁם מֹשֶׁה וְגו' [\(דברים לד.\)](#)
ה. וְלֹא נִתְעַסְקוּ בְּקִבוּרָתוֹ לֹא יִשְׂרָאֵל וְלֹא הַמַּלְאָכִים, אֲלֵא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְבֹּר אוֹתוֹ בְּגִי וְגו' (שם פסוק ו). וּמִפְּנֵי מָה נִקְבֹּר בְּחוּצָה
לְאָרֶץ. כִּדִּי שֶׁיְהִיוּ הַמִּתִּים שֶׁבְּחוּצָה לְאָרֶץ חַיִּין בְּזָכוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְא
רֹאשִׁית לוֹ וְגו' (שם לג, כא). וְאִימָתִי מֵת מֹשֶׁה רַבְּנוּ. בְּשִׁבְעָה בְּאֶדְר, דְּכָתִיב:
וַיָּמָת שֵׁם מֹשֶׁה (שם לד, ה). וְכָתִיב: וַיִּבְכּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה וְגו' (שם פסוק
ח). וְכָתִיב: וַיְהִי אַחֲרַי מוֹת מֹשֶׁה וְגו' [\(יהושע א, א.\)](#). וְכָתִיב: וְהָעַם עָלוּ מִן
הַיַּרְדֵּן בְּעֶשְׂרֵת לַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן (שם ד, ט). הוֹצֵא שְׁלֹשִׁים וּשְׁלֹשָׁה לְמִפְּרָע, הָרִי
בְּשִׁבְעָה בְּאֶדְר מֵת מֹשֶׁה. וּמִנֵּי־וּ שֶׁבְּשִׁבְעָה בְּאֶדְר נוֹלַד מֹשֶׁה. דְּכָתִיב: בֶּן מֵאָה
וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם [\(דברים לא, ב.\)](#), שֶׁאִין תִּלְמוּד לוֹמֵר: הַיּוֹם. מֵה תִּלְמוּד
לוֹמֵר: הַיּוֹם. הַיּוֹם מְלֹאוֹ יָמֵי וּשְׁנוֹתַי. לְלַמְּדֶךָ, שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְמַלֵּא
יְמֵיהֶן שֶׁל צְדִיקִים מִיּוֹם לַיּוֹם וּמִחֲדָשׁ לַחֲדָשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ
אֲמַלֵּא (שמות

פרשת עקב

א וְהָיָה עֵקֶב. זֶה שְׁאֵמַר הַכְּתוּב: לָמָּה אֵיךְא בִּימֵי רַע, עֲוֹן עֵקֶבִי יְסוּבֵנִי (תהלים מט, ו). יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא שנתן תורה לישראל שיש בה שש מאות ושלוש עשרה מצוות, ויש בהן קלות וחמורות. ומפני שיש בהן מצוות קלות שאין בני אדם משגיחין בהן אלא שמשליכין אותן תחת עקביהן, כלומר שהן קלות, לפיכך היה דוד מתגרא מיום הדין ואומר: רבונו של עולם, איני מתגרא מן מצוות החמורות שבתורה, שהן חמורות. ממה אני מתגרא. מן המצוות הקלות, שמא עברתי על אחת מהן, אם עשיתי אם לא עשיתי, מפני שהיתה קלה. ואתה אמרת, הוי זהיר במצוה קלה כבמצוה חמורה. לךךך אמר, למה איךא בימי רע וגוי' וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמָעוּן. זֶה שְׁאֵמַר הַכְּתוּב: הַנְּחַמְדִּים מְזַהֵב וּמְפֹז רַב וְגוֹ' (תהלים יט, יא). וְכִתִּיב: גַּם עֲבָדְךָ נִזְהָר בָּהֶם בְּשִׁמְרָם עֵקֶב רַב (שם פסוק יב). בֹּא וּרְאֵה הִיאֵךְ דוֹד מְשַׁבַּח אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה, שְׁאֵמַר, הַנְּחַמְדִּים מְזַהֵב וּמְפֹז רַב. וְלֹא עוֹד, אֲלֵא שְׁאִין בְּכֹל מִיַּי תְּבוֹאָה חֲבִיבָה מְסַלֵּת נִקְיָה, שֶׁהִיא צָפָה בְּפָה, וְדְבָרֵי תּוֹרָה חֲבִיבִין מְמַנָּה, שְׁנֵאֵמַר: וּמִתּוֹקִים מְדַבֵּשׁ וְנֹפֵת צוּפִים (שם פסוק יא). אֵמַר רַבִּי חֲנִינָא, אִם תֵּאֵמַר, שְׁאִין בְּכֹל מִיַּי הַמְּשַׁקֵּין מִתּוֹקִין מִן הַדְּבָשׁ וְדְבָרֵי תּוֹרָה מִתּוֹקִין מִכֶּלֶם, שְׁכֵתוֹב בְּהֵן, וּמִתּוֹקִים מְדַבֵּשׁ וְנֹפֵת צוּפִים. אֵמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רְבוּן הָעוֹלָמִים, שְׁמָא מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִתּוֹקִין מְדַבֵּשׁ, בְּסִרְתֵּי בְּהֵן חֵס וְשְׁלוֹם. אֲלֵא, גַּם עֲבָדְךָ נִזְהָר בָּהֶם בְּשִׁמְרָם עֵקֶב רַב, מִצְוֹת קְלוֹת. לְפִיכֵךְ כְּתִיב: מָה רַב טוֹבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ וְגוֹ' (שם לא, כ), זֹו הִיא שְׁכָרוֹן שֶׁל מִצְוֹת קְלוֹת.

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן. זֶה שֶׁאָמַר הַכֶּתוּב: אֲרַח חַיִּים פֶּן תִּפְלֵס, נִעוּ

מֵעֲגֻלוֹתֶיהָ לֹא תִדְעַ [\(משלי ה, ה\)](#). אָמַר רַבִּי אֲבָא בַר כְּהֵנָא, שְׁלֵא תִהְיָ יוֹשֵׁב וְשׂוֹקֵל מִצּוֹתֶיהָ שֶׁל תּוֹרָה וְרוֹאֶה אִי זֶה מִצְוָה שְׂכָרָה מְרַבָּה וְעוֹשֶׂה אוֹתָהּ. לָמָּה, נִעוּ מֵעֲגֻלוֹתֶיהָ לֹא תִדְעַ, מְטִלְטְלִין הֵן שְׁבִילֵי תּוֹרָה. תַּנִּי רַבִּי חִיָּא, מְשַׁל לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמָה. לְמַלְךְ שֶׁהָיָה לוֹ פְּרִדָּס וְהַכְּנִיס בּוֹ פּוֹעֲלִים, וְלֹא גָלָה לָהֶם הַמֶּלֶךְ שֶׁכָּר נְטִיעוֹת הַכְּרֶם. שְׁאֵלוּ גָלָה לָהֶם שֶׁכָּר נְטִיעוֹתָיו, הֵן רוֹאִין אִיזוֹ נְטִיעָה שֶׁשְׂכָרָה הִרְבָּה וְנוֹטְעִין אוֹתָהּ. נִמְצְאָה מְלֹאכֶת הַפְּרִדָּס מְקַצֶּתָה בְּטֵלָה וּמְקַצֶּתָה קִימָת. כִּךָּ לֹא גָלָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁכָּר כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה. שְׁאֵלוּ גָלָה, נִמְצְאוּ הַמִּצְוֹת מְקַצְתוּן קִימוֹת וּמְקַצְתוּן בְּטִלוֹת. וְרַבִּי אֶחָא בְּשֵׁם רַבִּי אֲבָא בַר כְּהֵנָא אָמַר, טִלְטַל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁכָּר עוֹשֶׂה מִצְוָה בְּעוֹלָם הַזֶּה, כִּדִּי שְׁיִהְיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין מְשָׁלָם. תַּנִּי רַבִּי שְׁמַעוֹן בַּר יוֹחָאִי, שְׁתֵּי מִצְוֹת גָּלָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתֵּן שְׂכָרוֹ, אַחַת קֶלָה שְׁבִקְלוֹת, וְאַחַת חֲמוּרָה שְׁבִחֲמוּרוֹת. וְאֵלוּ הֵן. קֶלָה שְׁבִקְלוֹת, שְׁלוּחַ הַקּוֹן, וְשֵׁם כְּתִיב: וְהֶאֱרַכְתָּ יָמִים [\(דברים כב, ז\)](#). וְחֲמוּרָה שְׁבִחֲמוּרוֹת, כְּבוֹד אָב וְאִם, שְׁבוֹ כְּתִיב: לְמַעַן יֶאֱרִיכוּן יָמֶיךָ (שם ה, ט), הֲרִי הֵן שְׁוִין בְּמִתֵּן שְׂכָרוֹ מֵעוֹלָם הַזֶּה. אָמַר רַבִּי אֲבָא בַר כְּהֵנָא, וּמָה אִם דָּבָר שֶׁהוּא פְּרִיעַת בְּעַל חוֹב, כְּתוּב בּוֹ אֶרִיכוֹת יָמִים. דָּבָר שֶׁהוּא הֶפְסֵד מָמוֹן וְחֶסְרוֹן נְפֻשׁוֹת, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. רַבִּי לִוִּי אוֹמֵר, גְּדוֹלָה מִזֵּאת אָמְרוּ, גְּדוֹל דָּבָר שֶׁהוּא פְּרִיעַת חוֹב מִדָּבָר שֶׁהוּא חֶסְרוֹן כִּיס וְחֶסְרוֹן נְפֻשׁוֹת. רַבִּי אֲבָא בַר כְּהֵנָא בְּשֵׁם רַבִּי אָמַר, כְּשֵׁם שֶׁמִּתֵּן שְׂכָרָה מְרַבָּה, כִּךָּ עֲנִשָּׁה מְרַבָּה, הִדָּא הוּא דְכְּתִיב: עֵין תִּלְעַג לְאָב וְתַבּוּז לִיקָהֶת אִם יִקְרוּהָ עוֹרְבֵי נַחַל וַיֹּאכְלוּהָ בְּנֵי נֶשֶׁר [\(משלי ל, יז\)](#). אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, יָבֵא עוֹרֵב שֶׁהוּא אַכְזָרִי עַל בְּנָיו וַיִּנְקַר אוֹתָהּ וְאֵל יִהְיֶה מִמֶּנָּה, וַיָּבֵא נֶשֶׁר שֶׁהוּא רַחֲמָנִי עַל בְּנָיו וַיִּהְיֶה מִמֶּנָּה. וּמִנֵּין שֶׁעוֹרֵב אַכְזָרִי עַל בְּנָיו. שְׁנֵאמַר: מִי יָכִין לְעוֹרֵב צִידוֹ כִּי יִלְדִּיו אֵל אֵל יִשְׁוִעוּ, יִתְעוּ לְבָלִי אֲכָל [\(איוב לח, מא\)](#). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, לְבָנֵי עוֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ [\(תהלים קמו, ט\)](#). וְאָמְרוּ חֲכָמִים זְכוּרִים לְבִרְכָה, הָעוֹרֵב מוֹלִיד לְבָנִים, וְאוֹמֵר הַזֶּכֶר לְנִקְבָה, שְׁעוֹף אַחַר בָּא עָלֶיהָ, וּמוֹאֲסִין אוֹתָהּ וּמִנִּיחִין אוֹתָהּ. מָה עוֹשֶׂה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. מִזְמִין לָהֶן יִתּוּשִׁין מִצּוֹאֲתָן וּפּוֹרְחִין וְאוֹכְלִין אוֹתָן, שְׁנֵאמַר: מִי יָכִין לְעוֹרֵב צִידוֹ. אֲבָל הַנֶּשֶׁר רַחֲמָנִי הוּא, שְׁנֵאמַר: כַּנֶּשֶׁר יַעִיר קִנּוֹ עַל גּוֹזְלָיו יִרְחַף יִפְרֹשׁ כַּנְּפָיו יִקְחֵהוּ יִשְׁאַהוּ עַל אֲבָרְתוֹ [\(דברים לב, יא\)](#). שְׁאִינוּ מֵאֲמִין בָּהֶן,

מפני עופות אחרים שרודפין אותן. מה הוא עושה. משימן על כנפיו אומר, מוטב יפנס החץ בי ולא בבני.

ג וְהָיָה יַעֲקֹב תִּשְׁמְעוּן. מֵה כְּתִיב לְמַעַלָּה מִן הָעֵינָן, לֹא מֵרַבָּכֶם מִכָּל

הַעַמִּים חָשַׁק ה' בְּכֶם וְגו' (שם ז, ז), לֹא מִמָּה שֶׁאַתֶּם מְרַבִּים מִכָּל הָאֲמוֹת, וְלֹא מִמָּה שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂין מִצְוָה יוֹתֵר מֵהֶם. שֶׁהָאֲמוֹת עוֹשִׂין מִצְוָה שְׁלֹא נִצְטוּוּ יוֹתֵר מִכֶּם, וְהֵם מְגַדִּילִים שְׂמִי יוֹתֵר מִכֶּם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מִמְזִרַח שָׁמֶשׁ וְעַד מְבֹאֵו גְדוֹל שְׂמִי בְּגוֹיִם וְגו' (מלאכי א, יא). וְכִתִּיב: וְאַתֶּם מַחְלָלִים אוֹתוֹ בְּאַמְרֵיכֶם שֶׁלַּחַן ה' מִגֶּאֱל הוּא וְנִיבּוּ נִבְּזָה אֲכָלוּ (שם פסוק יב). כִּי אַתֶּם הַמְעַט (דברים ז, ז), אֲלֵא בְּזֻכּוֹת שֶׁאַתֶּם מְמַעֲטִין אֶת עֲצָמְכֶם לְפָנַי, לְפִיכָף אֲנִי אוֹהֵב אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶהְבֵּתִי אֶתְכֶם אָמַר ה' וְגו', וְאֵת עֲשׂו שְׁנֵאתִי וְגו' (מלאכי ב-ג). וְאוֹמַר: אֶרְפָּא מְשׁוּבְתֶם אוֹהֵבִים נְדָבָה וְגו' (הושע יד, ה), נְדָבָה נִפְשֵׁי לְאַהֲבָתוֹ, אֵף עַל פִּי שֶׁאֵינֶן הַגּוֹיִים. וְכֵן הוּא אוֹמַר, כִּי מֵאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם וּמִשְׁמֵרוֹ אֶת הַשְּׁבוּעָה. כְּתִיב: וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים נִכּוֹן יְהִיָּה הַר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הַהָרִים וְנִשְׂאָ מִגְּבְעוֹת וְגו' (ישעיה ב, ב). זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: וְהָיָה רֹאשִׁיתָּ מִצֶּעֶר וְגו' (איוב ת, ז), לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל הַמְצַטֵּעַר בְּתַחֲלָתוֹ, נוֹחַ לוֹ בְּסוֹפוֹ. וְאֵין לָךְ שֶׁמְצַטֵּעַר מִתַּחֲלָתוֹ יוֹתֵר מֵאַבְרָהָם, שֶׁהִשְׁלִיךְ לַכְּבָשׂוֹ, וְגָלָה מִבֵּית אָבִיו, וְרָדְפוּ אַחֲרָיו שֶׁשָּׂה עֶשֶׂר מְלָכִים, וְנִתְנַסָּה בְּעֶשֶׂר נִסְיוֹנוֹת, וְקָבַר אֶת שָׂרָה. וְלִסּוֹף נָח, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וְה' בֵּרַךְ וְגו' (בראשית כד, א). וְכֵן יִצְחָק נִצְטֵעַר בְּנִעְרוֹתוֹ, וְקָנָאוּ בּוֹ פְּלִשְׁתִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אָבִימֶלֶךְ אֵל יִצְחָק לָךְ מֵעַמְנוּ וְגו' (שם כו, טז). וְלִבְסוֹף בִּקְשׁוּ מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מִדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי וְגו', וַיֹּאמְרוּ רָאָה רָאִינוּ וְגו' (שם פסוק כז כח). וַיַּעֲקֹב כְּמָה נִצְטֵעַר, שֶׁנֶּאֱמַר: רַבַּת צָרְרוּנִי מִנְעוּרַי יֹאמֶר נָא יִשְׂרָאֵל (תהלים קכט, א). עַד שֶׁהָיָה בְּמַעֲי אָמוֹ, בִּקְשׁוּ לְהַרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְרוּצְצוּ הַבְּנִים (בראשית כה, כב). וְכִשְׁקִיבֵל הַבְּרָכוֹת, וַיִּשְׁטַם עֲשׂו אֶת יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר עֲשׂו בְּלָבוֹ יִקְרְבוּ יָמֵי אָבִי וְגו' (שם כז, מא). בְּרַח לְלָבוֹ לְחָרוֹ וְנִצְטֵעַר בְּבִנוֹתָיו שֶׁל לָבוֹ, וְאַחֲרֵי כֵן בִּקְשׁוּ לְהַרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶרְמִי אוֹבֵד אָבִי (דברים כו, ה). יִצְאָ מֵאֲצִלוֹ וּפָגַע בְּעֶשׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה עֲשׂו בָּא וְגו' (בראשית לג, א). בָּאָה עָלָיו צָרַת דִּינָה, וְצָרַת רַחֵל, וְצָרַת יוֹסֵף. וְלִסּוֹף נָח, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּכְלַל יוֹסֵף אֶת אָבִיו וְאֶת אֶחָיו (שם מז, יב). הָיוּ, וְהָיָה רֹאשִׁיתָּ מִצֶּעֶר וְאַחֲרֵיתָּ שֶׁשָּׂגָה מֵאֵד (איוב ת, ז). דָּבַר אַחֵר, נִכּוֹן יְהִיָּה הַר בֵּית ה'

בראש ההרים, והר תבור יהיה גבה מאד. משל למה הדבר דומה. לבני פלטרין של מלך שירדו מן העיר והרגו אריות ודבאים ונמרים ביצר והביאום לעיר ותלו אותן כנגד שער העיר, וכל בני העיר היו תמהין מאותן אריות. והקדוש ברוך הוא כף עשה בסיסרא, בא סיסרא על ישראל בהר תבור, מן שמים נלחמו, הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא [\(שופטים ה, כ\)](#). התחילו הכל תמהים, שמעולם לא היה כמעשה הזה שירדו כוכבים מן השמים לעשות מלחמה עם בשר ודם. ואמר הקדוש ברוך הוא, בעולם הזה, הכוכבים נלחמו בשבילכם. אבל לעתיד לבא, ויצא ה' ונלחם בגוים וגו', ועמדו רגליו ביום ההוא וגו' [\(זכריה יד, ג-ד\)](#), וכל אותו ענין. ויהיו הכל רואין ומראין אותו באצבע, שנאמר: ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה וגו' [\(ישעיה כה, ט\)](#).

ד פל המצוה אשר אנכי מצוה. זה שאמר הכתוב: שמר מצותי וחייה [\(משלי ז, ב\)](#). לפי שדוד אמר, שמרני כאישון בת עין [\(תהלים יז, ח\)](#). אמר רבי יהודה דסכנין בשם רבי אליעזר, אין בית רבע שאין בו תשעה קבין מזיקין. אמר רבי יהושע בן לוי, וכלן פורמא בפניהם. כיצד, אדם מהלך וחברו יצא לפניו ואומר: הסתלקו לצדדין בפני איקונין של הקדוש ברוך הוא, שנאמר: אף בצלם יתהלך איש [\(שם לט, ז\)](#).

ה פל המצוה אשר אנכי מצוה. זה שאמר הכתוב: כי חיים הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא [\(משלי ד, כב\)](#). כל מי שמוצא דברי תורה, חיים הוא מוצא. לכה פתיב: כי חיים הם למצאיהם, אל תקרי למצאיהם אלא למצאיהם בפה. דבר אחר, כי חיים הם למצאיהם, למי שמוצא דברי תורה כראוי. מעשה בתלמיד אחד שהיה לרבי אליעזר בן יעקב שהיה בקי בתלמוד. ממה שהיה רגיל בתלמודו כשהיה נכנס למרחץ, עד שהוא עומד ומזיע ועד שהוא רוחץ, היה עובר כל תלמודו. שלא היה מוציא מפינו. לכה פתיב, כי חיים הם למצאיהם. דבר אחר, כי חיים הם למצאיהם, לאחרים. ואין אדם צריך ללמד דברי תורה אלא אם כן מוצא אותה כראוי סוף דבר וטעמו, שכה אמר להם משה, כשתהיו למדין התורה, היו

ממציון אותה כלה. לָכֵן נֹאמַר: כָּל הַמְצֹנָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצֹנֶה הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: בְּנֵי אִם תִּקַּח אֲמָרִי (משלי ב, א). אָמַר רַבִּי אֲבָא בַר כְּהֵנָא, אֵימַתִּי אֶתְּהָ נִקְרָא בְּנֵי, כְּשֶׁתִּקַּח אֲמָרִי. וְכֵן הוּא אֹמֵר, בְּנִים אַתֶּם לְה' אֱלֹהֵיכֶם (דברים יד, א). אֵימַתִּי אַתֶּם בְּנִים, כְּשֶׁאַתֶּם לְה' אֱלֹהֵיכֶם, שְׂאֵתֶם מְשֻׁמְרִים מְצֹנֵתִי. לָכֵן כְּתִיב: בְּנֵי אִם תִּקַּח אֲמָרִי. בְּנֵי אִם תִּקַּח אֲמָרִי, אִם יִהְיֶה לָּךְ זְכוּת. דְּבַר אַחַר, אֶתְּהָ מְצַפִּין תּוֹרַתִי כְּאֵדָם שֵׁישׁ לוֹ מְרַגְלִית, כִּי תִהְיֶה יָגַע בַּתּוֹרָה. לָכֵן נֹאמַר: וּמְצֹנֵתִי תִצְפֹּן אֶתְּךָ (משלי ב, א). אָמַר רַבִּי אֲבָא בַר כְּהֵנָא, מְשַׁל לְמָה הַדְּבַר דּוֹמָה. לְאֵדָם שֵׁישׁ לוֹ בַּת בּוֹגְרַת, וְהוּא מְבַקֵּשׁ לְטוֹרְפָה לְכָל מִי שֶׁמוֹצֵא. אִין תּוֹרַתִי כֵן, אֵלָא אִם יִהְיֶה לָּךְ זְכוּת תִּזְכֶּה לָּהּ, וּמְצֹנֵתִי תִצְפֹּן אֶתְּךָ. אָמַר רַבִּי אֲחָא, אֶתְּהָ נוֹתֵן לָּךְ מַעֲשִׂים, וְאֲנִי צוֹפֵן לָּךְ טוֹבוֹ שֶׁל הָעוֹלָם הַבֹּא, מָה רַב טוֹבָךְ אֲשֶׁר צִפְנֵת לִירְאִיךָ (תהלים לא, כ). דְּבַר אַחַר, אֶתְּהָ תִצְפֹּן תּוֹרַתִי, כְּאֵדָם שֵׁישׁ לוֹ מְרַגְלִית וְהוּא מְצַפִּינָהּ, כִּי תִהְיֶה יָגַע בַּתּוֹרָה. לָכֵן אָמַר, וּמְצֹנֵתִי תִצְפֹּן אֶתְּךָ.

דְּבַר אַחַר, כָּל הַמְצֹנָה. אִם הִתְחַלַּת בְּמְצֹנָה, הָיִי גוֹמֵר אֶת כְּלָהּ. לְמָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל מִי שֶׁמִּתְחִיל בְּמְצֹנָה, וְאַחֲרֵי כֵן בָּא אַחַר וּגְמָרָהּ, נִקְרָאת עַל שֵׁם גּוֹמְרָהּ. מִמִּי אֶת לְמַד, מִמִּשָּׁה, כִּינּוּן שֶׁיִּצְאֻ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, מָה כְּתִיב: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עֲצָמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ (שמות יג, ט). כָּל הָעַם עוֹסְקִין בְּבִזְיָה, וּמֹשֶׁה הָיָה מְטַפֵּל בְּעֲצָמוֹת יוֹסֵף. בָּא וְעָמַד בֵּין הָאֲרוֹנוֹת, צָעַק וְאָמַר, יוֹסֵף יוֹסֵף, הַגִּיעָה הַשָּׁעָה שֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא גּוֹאֵל אֶת בְּנֵי הַשְּׂכִינָה מֵעַכְבָּת, יִשְׂרָאֵל וְעַנְנֵי כְבוֹד מֵעַכְבִּין לָּךְ. אִם אֶתְּהָ מְגַלֶּה אֶת עֲצָמְךָ, מוֹטֵב. וְאִם לֹא אָנוּ נִקְיִים מִשְׁבוּעָתְךָ. מִיָּד נִזְדַּעְזַע אֲרוֹנוֹ, נָטְלוֹ וְהִלֵּךְ. נִסְתַּלַּק מֹשֶׁה בְּמִדְבַר וְלֹא נִכְנַס לְאֶרֶץ. הַכְּנִיסוּ יִשְׂרָאֵל עֲצָמוֹת יוֹסֵף וְקָבְרוּ אוֹתוֹ, וְתִלֶּה הַמְצֹנָה בְּהוֹן, שֶׁנֹּאמַר: וְאֶת עֲצָמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הָעֵלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בְּשֵׁכֶם (יהושע כד, לב). לָכֵן אָמַר לָהֶם: כָּל הַמְצֹנָה. אָמַר רַבִּי יְנָאִי, כָּל הַמִּתְחִיל בְּמְצֹנָה וְאִינוּ גּוֹמְרָהּ, קוֹבֵר אֶשְׁתּוֹ וּשְׁנֵי בְּנָיו. מִמִּי אֶתְּהָ לְמַד. מִיְהוּדָה, שֶׁנֹּאמַר: וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל אָחִיו מָה בָּצַע וְגו' (בראשית לו, כו). יָשְׁבוּ לְפָרֶס עַל הַפֶּת, אָמַר לָהֶם: הוֹרְגִים אָנוּ אֶת אָחִינוּ וּמְבַרְכִים, שֶׁנֹּאמַר: וּבָצַע בְּרָךְ נֹאֶךְ ה' (תהלים י, ג). לָכֵן כְּתִיב: מָה בָּצַע וְגו'. לָכוּ וְנִמְכְּרֵנוּ לִישְׁמַעֲאֵלִים. וְשָׁמְעוּ לוֹ, שֶׁהָיָה מְלָךְ. וְאֵלּוֹ אָמַר לָהֶם לְהַחְזִירוֹ אֶל אָבִיו, הָיִי שׁוֹמְעִין לוֹ. אֵלָא הִתְחִיל בְּמְצֹנָה וְלֹא גְמָרָהּ. לְפִיכֵן הִמִּתְחִיל בְּמְצֹנָה,

יהא גומר את כלה. כל המצוה. אמר רבי יוחנן, כל הלומד תורה ואינו משמר אותה, נוח לו שנהפכה שליתו על פניו, שנאמר: תשמרון לעשות. אמר רבי אחא, כל מי שמשמרה ועושה, זוכה שתשרה עליו רוח הקדש, שנאמר: משכיל לאיתן האזרחי וגו' (שם פט, א). וכן הוא אומר ליהושע, לא ימוש ספר התורה הזה מפיד וגו' (יהושע א, ח). לפיכך, תשמרון לעשות.

כל המצוה אשר אנכי מצוה היום. כל המצוה אשר אתה עושה, אמר באלו היום שמעת בסיני ממש, שכן כתוב, אשר אנכי מצוה היום תשמרון לעשות. למען תחיון, אתם ובניכם, למען תחיון לאחרים. למען תחיון, לעולם הבא. ורבייתם, בבנים. ורבייתם, בביתם, בכסף וזהב. ורבייתם, בנכסים. דבר אחר, מדבר במשיח שיבא בעגלא. ורבייתם, בקומה. רבי יהודה אומר, עתיד כל אחד ואחד מישראל להיות גבה מאה אמה, שנאמר: בנותינו כזויות, מחטבות תבנית היכל (תהלים קמד, יב). ונאמר (יחזקאל מד) וההיכל, מאה אמה. רבי שמעון בן יוחאי אומר, מאתים אמה, שנאמר: ואולף אתכם קוממיות (ויקרא כו, יג). ועתיד כל אחד ואחד מישראל להיות יוצא מעיר, ואמות העולם רואין אותו. אמר רבי חייא בר יעקב, יש מקומות שקורין לפת ליפתותא, פיסתא, שנאמר: יהי פסת בר בארץ וגו' (תהלים עב, טז). רבי חנינא בר פפא ורבי שמואל בר מנייא. אחד היה אומר, הלפת לא פת היתה. והאחד אומר, לא היתה פת אלא עתידה לעשות פת, שנאמר: יהי פסת בר בארץ. אימתי, אלו ימות המשיח. וכמה ימות המשיח. רבי עקיבא אומר, ארבעים שנה, כשם שעשו ישראל במדבר ארבעים שנה. והוא גוררן ומוציאן למדבר ומאכילן מלוח ורתם, שנאמר: הקוטפים מלוח עלי שים ושרש רתמים לחם (איוב ל, ד). רבי אליעזר אומר, מאה שנה. רבי ברכיה בשם רבי דוסא אומר, שש מאות שנה. רבי אומר, ארבע מאות שנה, שנאמר: כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות (מיכה ז, טו). מה מצרים ארבע מאות שנה, אף ימות המשיח ארבע מאות שנה. רבי אליעזר אומר, אלף שנה, שנאמר: שמחנו כימות עניתנו (תהלים צ, טו). רבי אבהו אומר, שבעת אלפים שנה, שנאמר: כי יבעל בחור בתולה יבעלוף בניך (ישעיה סב, ה). מה ימי המשתה שבעת ימים, אף ימי המשיח שבעת אלפים שנה. רבותינו אמרו, שני אלפים שנה, שנאמר: כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה (שם סג, ד). ואחר ימות המשיח בא העולם

הבא, והקדוש ברוך הוא מופיע בכבודו ומראה זרועו, שנאמר: חשף ה' את זרוע קדשו לעיני כל הגוים וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו (שם נב, ט). באותה שעה רואין ישראל את הקדוש ברוך הוא בכבודו, שנאמר: כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון וגו' (שם פסוק ח).

ח בעת ההיא אמר ה' אלי פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים. זה שאמר הכתוב: כי מעולם שברתי עלך נתקתי מוסרותיך ותאמרי לא אעבר [\(ירמיה ב, כ\)](#). איזהו על. עלו של מלאך המות, שנאמר: והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות [\(שמות לב, טז\)](#), חרות ממלאך המות. ורבי נחמיה אומר, חרות מן הגליות. ורב אמר, חרות מן היסורין, שהיו כמלאכי השרת, שנאמר: אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם [\(תהלים פב, ו\)](#). ובשעה שעשו אותו מעשה, נאמר, אכן כאדם תמותון (שם פסוק ז). ותאמרי לא אעבר, אפלו משתעבדת, עושין מה שאנו מבקשין. אמר הקדוש ברוך הוא למשה, אתה הוא קשה שבהם, השתעבד תחלה, שנאמר: פסל לך שני לוחות אבנים.

ט בעת ההיא וגו'. זה שאמר הכתוב: לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים [\(קהלת ג, א\)](#). זמן הנה לעולם להבטאות. זמן הנה לדור המבול שיאבדו במים. זמן הנה לנח להכנס לתבה, וזמן הנה לו לצאת ממנה. וזמן הנה שיבא אברהם, וכן לכל האבות. וזמן הנה שירדו אבותינו למצרים, וזמן הנה שיצאו משם. וזמן הנה שישתעבדו. וזמן הנה שישתעבדו הלוחות. וזמן הנה שיעשו אחרים אותו מעשה. הוי, פסל לך שני לוחות אבנים. אמר שלמה, עת להשליך אבנים ועת כנוס אבנים (שם פסוק ה). עת להשליך אבנים, אלו הלוחות הראשונות. ועת כנוס אבנים, עת הנה לפסל לוחות אבנים אחרים, שנאמר: פסל לך שני לוחות אבנים. אמר רבי יהושע, שהוא מבער פסילי אלהיהם. דבר אחר, פסל לך, שתהא הפסלת שלך. רבי לוי ורבי יוחנן אומר, מהיכן פסלך. אחד אומר, מתחת כסא הכבוד פסלך. ואחד אומר, מתוך אהלו ברא לו מחצב ומשם חצב שני לוחות אבנים ונטל את הפסלת ומשם העשיר, שהיו של סנפרינון. הוא

שְׁשַׁלְמָה אָמַר, יָדְיוֹ גְלִילֵי זָהָב מִמְּלָאִים בְּתַרְשֵׁישׁ מְעַלְפֶת סְפִירִים [\(שְׁה"ש ה.\)](#).
[\(ז.\)](#) יָדְיוֹ גְלִילֵי זָהָב, אֵלּוֹ לֹחֹת. וְכַמָּה הָיוּ בְּכָל לֹחַ. חָמֵשׁ דְּבָרוֹת עַל לֹחַ
אֶחָת. וְהָיוּ עֲשׂוּיִין כַּמִּין גְּלִילִים בֵּין זֶה לָזֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: יָדְיוֹ גְלִילֵי זָהָב.
מְעַלְפֶת סְפִירִים, שֶׁהָיוּ שֶׁל סִנְפָּרִינוֹן. דְּבַר אַחַר, פָּסַל לָךְ, בְּזִכּוֹתֶךָ, וְהוּא
שֶׁלָּךְ. אָמַר מֹשֶׁה, נִתְּתָה לִי וְאַתָּה מִתְנַהֵג בְּהֶן בְּעֵין טוֹבָה, נִתְּתָה אוֹתָהּ לָהֶם,
שֶׁנֶּאֱמַר: פָּסַל לָךְ. חֲיִידָךְ, שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה אוֹתָךְ מִלָּךְ, וְאַתָּה פּוֹסֵל לְכָל מִי
שֶׁתִּרְצֶה, וּמְקָרֵב לְכָל מִי שֶׁתִּרְצֶה.

שְׁנֵי לֹחֹת אֲבָנִים, כְּנֶגֶד חֶתֶן וְכֹלֶה, כְּנֶגֶד שְׁנֵי שׁוֹשְׁבֵינֵינוּ, כְּנֶגֶד שְׁמִים
וְאַרְצֵךְ, כְּנֶגֶד שְׁנֵי סוּפְרִים, כְּנֶגֶד שְׁתֵּי תוֹרוֹת, תּוֹרָה שֶׁבְּכַתֵּב וְתּוֹרָה שֶׁבְּעַל
פֶּה, כְּנֶגֶד שְׁנֵי עוֹלָמוֹת, הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא. שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁנֵי לֹחֹת.
אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, לֹחֹת כְּתִיב: שֶׁלֹּא הָיוּ גְדוֹלִים זֶה מִזֶּה, אֱלֹא שְׁנִיָּהֶם
שׁוּוּ, וְהִיתָה פְּסֻלַּת שְׁנִיָּהֶם כְּאַחַד. דְּבַר אַחַר, לֹחֹת אֲבָנִים, שֶׁכָּל מִי שֶׁאִינוֹ
עוֹשֶׂה לְחִיּוֹ כְּאַבֵּן הַזֶּה, אִינוֹ זוֹכֶה לְדַבְּרֵי תּוֹרָה. דְּבַר אַחַר, לֹחֹת אֲבָנִים,
שָׂרֵב מִיתוֹת שֶׁל תּוֹרָה בְּסִקְלָה. דְּבַר אַחַר, לֹחֹת אֲבָנִים, בְּזִכּוֹתוֹ שֶׁל
יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: מִשָּׁם רוּעָה אֲבֹן יִשְׂרָאֵל [\(בְּרֵאשִׁית מַט, כד.\)](#). דְּבַר אַחַר, לֹחֹת
אֲבָנִים, בְּזִכּוֹתוֹ שֶׁל בַּיִת הַמְּקֻדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנְנִי יֹסֵד בְּצִיּוֹן אֲבֹן [\(יִשְׁעִיה כח.\)](#)
[\(ט.\)](#). וְרִישׁ לְקִישׁ אָמַר, בְּזִכּוֹתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁנִּקְרָא אֲבֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: עַד דִּי
הִתְגַּזְּרַת אֲבֹן דִּי לֹא בִידִין [\(דְּנִיאל ב, לד.\)](#). כְּרֵאשׁוֹנִים. מָה הִרְאִישׁוֹנִים נִתְּנוּ
בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת, אִף הַשְּׁנִיִּים בֵּן. מָה הִרְאִישׁוֹנִים בְּשִׁשִּׁים רְבּוּא, אִף הַשְּׁנִיִּים
בֵּן. וְהָרִי כְּתִיב: וְאִישׁ לֹא יַעֲלֶה עִמָּךְ [\(שְׁמוֹת לד, ג.\)](#). אֱלֹא שֶׁהַעֲמִיד הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא מִמֹּשֶׁה רַבִּינוֹ שִׁשִּׁים רְבּוּא בְּאוֹתָהּ שְׁעָה. שֶׁכֵּן כְּתִיב בְּדַבְּרֵי הַיָּמִים, וּבְנֵי
רַחֲבִיָּה רְבוּ לְמַעֲלָה [\(דְּה"א כג, יז.\)](#). וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ, לְמַעֲלָה מִשִּׁשִּׁים רְבּוּא.
וְעָלָה אֵלַי הַהֲרָה וְעֲשִׂיתָ לָךְ אֲרוֹן עֵץ. וּמֹשֶׁה לֹא עָשָׂה כּוֹ, אֱלֹא עָשָׂה אֲרוֹן
עֵץ, וְאַחֲרֵי כֵן עָלָה וְנָטַל הַלּוֹחֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַעֲשֵׂ אֲרוֹן עֵץ שִׁטִּים וְאַעֲלֵ
הַהֲרָה וַיִּכְתֹּב עַל הַלּוֹחֹת.

יֵא אֲשֶׁר שִׁבְרַתָּ. רַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי יִשְׁמַעֲלֵל. חַד אָמַר, טוֹל מִיָּדֵי הַיֵּלָךְ
מֹשֶׁה אֲשֶׁר שִׁבְרַתָּ. וְאַחַד מֵהֶם אוֹמֵר, יָפָה עָשָׂה. מִשָּׁל לָמָּה הִדְבַּר דּוֹמָה.

למִלְדָּה שֶׁקִדְשׁ אִשָּׁה, אָמַר לָהּ: לְאַחַר זְמַן אֲנִי מְשַׁלַּח לָךְ כְּתִבְתִּיךְ בְּיַד שׁוֹשְׁבֵינִי. שְׁלַח הַמִּלְדָּה אַחַר זְמַן. עַד שֶׁהוּא הוֹלֵךְ, מֵצֵא אוֹתָהּ שֶׁקְּלַקְלָה עִם אַחַר. מָה עָשָׂה אוֹתוֹ שׁוֹשְׁבֵינִי. קָרַע אוֹתָהּ כְּתִבָּהּ, אָמַר מוֹטֵב שֶׁיִּדוֹן אוֹתָהּ כְּפִנּוּיָהּ, וְלֹא כְּאִשְׁתׁ אִישׁ. כִּי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא קִדְשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְקִדְשְׁתֶּם הַיּוֹם וּמָחָר (שְׁמוֹת יט, י). בָּא מֹשֶׁה לִּתֵּן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, וּמֵצֵאן שֶׁעָשׂוּ אוֹתוֹ הַמַּעֲשֶׂה. מָה עָשָׂה. שָׁבַר אֶת הַלּוּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַרְאֵה נְחֹמְתָם לַה' אֱלֹהֵיכֶם, וְאֶתֶּפֶשׂ בְּשֵׁנֵי הַלּוּחוֹת וְאֶשְׁלִיכֶם מֵעַל שְׁתֵּי יָדַי וְאֶשְׁבְּרֶם לְעֵינֵיכֶם. אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חֵלְבּוֹ מְשׁוּם רַבִּי יִשְׁמַעֵאל בַּר נַחֲמִיָּה, הַלּוּחוֹת אֲרָכּוֹן הָיָה שֶׁשָּׂה טְפָחִים, וְרַחְבּוֹ שְׁלֹשָׁה, וְהָיָה מֹשֶׁה מְחֻזָּק בְּשֵׁנָיִם, וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּשֵׁנָיִם, וּשְׁנֵי טְפָחִים רוּחַ בְּאִמְצָע. וְגִבְרוּ יָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה וְאַחֲזוּ בַּלּוּחוֹת וְשִׁבְרוּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַךְ מִיָּדוֹ (שְׁמוֹת לב, ט). לְפִיכֹךְ אָמַר לִיָּהּ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֶתָּה שִׁבַּרְתְּ. עַל מָה שִׁבַּרְתְּ. עַל שֶׁפָּרַח הַכְּתָב מֵעֲלֵיָהֶם, וּלְפִיכֹךְ שִׁבַּרְתְּ. מִשָּׁל לָמָּה הִדְבַר דּוֹמָה. לְדָאָר שֶׁהָיָה מְהֻלָּךְ וּפְרוֹזְדוּגִי' בְּיָדוֹ לְהַכְנִס בְּמִדְיָנָה, וְעַבְרַת בְּתוֹךְ הַנֶּהָר וּנְפְלוּ הַכְּתָבִים לְתוֹךְ הַמַּיִם וְנִמְחוּ הָאוֹתִיּוֹת. מָה עָשָׂה אוֹתוֹ הַדָּאָר. קָרַעוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַרְאֵה נְחֹמְתָם לַה' אֱלֹהֵיכֶם. מָה רָאָה, רָאָה הָאוֹתִיּוֹת שֶׁפָּרַחוּ. וְאַף הוּא שִׁבַּרְתְּ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר שִׁבַּרְתְּ. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲנִי הַכְּתִבְתִּי בְּתוֹרְתִי וְאַמְרַתִּי, וְהִשִּׁיב אֶת הַגִּזְלָה אֲשֶׁר גִּזַּל אוֹ אֶת הַפְּקֻדוֹן אֲשֶׁר הִפְקִד אֶתוֹ (וַיִּקְרָא ה, כג). וְאַתָּה הַפְּקֻדוֹן שֶׁהָיָה אֶצְלָךְ הֵשֵׁב אוֹתוֹ. זֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: פָּסַל לָךְ שְׁנֵי לּוּחוֹת אֲבָנִים כְּרַאשׁוֹנִים. וְלֹא עוֹד אֶלָּא לְמַחַר הֵן עוֹמְדִין לְהִיּוֹת שׁוֹנִים מַה שֶׁהֵן לְמִדְיָן מִמֶּךָ. נִשְׁתַּבְּרָה חֲבִית, וּשְׁבַרָה הַסַּרְסוֹר הוּא מְשֻׁלוֹ. אֶתָּה הֵייתָ סַרְסוֹר בִּינֵינוּ לְבֵינוּ, וְשִׁבַּרְתָּ לְפִיכֹךְ אֶתָּה צָרִיךְ לְשֵׁלֵם. לְכֹךְ נֶאֱמַר: פָּסַל לָךְ. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּעוֹלָם הָזֶה, עַל יָדִי יֵצֵר הַרְעָה, הִיוּ לְמִדְיָן וּמִשְׁתַּכְּחִין. אֲבָל לְעוֹלָם הַבָּא, אֲנִי עוֹקֵר יֵצֵר הַרְעָה מִכֶּם וְאֵינְכֶם מִשְׁתַּכְּחִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִסַּרְתִּי אֶת לֵב הָאָבִן מִבְּשָׂרְכֶם וְנִתַּתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר (וַיְחַזְּקֵאל לו, כו). וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁאֵינְכֶם צָרִיכִים לְאָדָם שֶׁיִּלְמַדְם שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת אַחִיו לְאֵמֹר דַּעוּ אֶת ה' כִּי כָלֶם יִדְעוּ אוֹתִי לְמַקְטָנִם וְעַד גְּדוֹלָם (וַרְמִיָּה לא, לד). וְכֵן יְהִי רָצוֹן וְנֶאֱמַר אָמֵן.

פרשת ראה

ראה אָנְכִי. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: וְלָעַם הַזֶּה תֹּאמַר כֹּה אָמַר ה' הַנְּנִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם אֶת דְּרֹךְ הַחַיִּים וְאֶת דְּרֹךְ הַמָּוֹת [\(נרמיה כא, ח\)](#). וּכְתִיב: מִשְׁכִּיל לְאָסָף, הֲאִזִּינָה עַמִּי תוֹרָתִי, הִטּוּ אֲזַנְכֶם לְאֹמְרֵי פִי [\(תהלים עח, א\)](#). וּכְתִיב: רַק הַשְּׁמֵר לָךְ וּשְׁמֹר וְגוֹ' [\(דברים ד, ט\)](#). וּכְתִיב: יוֹם אֲשֶׁר עֲמַדְתָּ וְגוֹ' (שם פסוק י). לְלַמְדָּךְ, שֶׁכָּל מִי שֶׁמִּתְבַּטֵּל מִן הַתּוֹרָה, כָּאֵלוּ כּוֹפְרֵי בְּהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. שֶׁלֹּא נָתַן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל אֲלָא כְּדִי שְׁיַעֲסִקוּ בָּהּ יוֹמָם וּלְיָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וּלְיָלָה וְגוֹ' [\(יהושע א, ח\)](#). וּכְתִיב: כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חִפְצוּ וְגוֹ' [\(תהלים א, ב\)](#). וְכָל הָעוֹסֵק בְּתוֹרָה וּמְקִימָהּ, כָּאֵלוּ קַבְלָה מֵהַר סִינַי. לְפִיכָךְ כְּתִיב: וְהוֹדַעְתֶּם לְבַנְיָדָה וּלְבְנֵי בְנֵי־דָדָה [\(דברים ד, ט\)](#). וְסָמִיד לֵיהּ, יוֹם אֲשֶׁר עֲמַדְתָּ וְגוֹ' (שם פסוק י). כְּשֶׁבָּא אָסָף, הִתְחִיל לֹאמַר, הֲאִזִּינָה עַמִּי תוֹרָתִי [\(תהלים עח, א\)](#). וְכֵן שָׁלְמָה אָמַר, כִּי לָקַח טוֹב נָתַתִּי וְגוֹ' [\(משלי ד, ב\)](#). אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְאָסָף, וְכִי יֵשׁ תּוֹרָה אַחֲרַת, שְׁאַתָּה אוֹמֵר, הֲאִזִּינָה עַמִּי תוֹרָתִי. כְּבָר קַבְלָנוּהָ מֵהַר סִינַי. אָמַר לָהֶם: פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: שֶׁהַנְּבִיאִים וְהַכְּתוּבִים אֵינָן תּוֹרָה, וְאֵינָם מְאֻמְיָנִין בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא שָׁמַעְנוּ בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵינוּ לְלַכֵּת בְּתוֹרָתוֹ אֲשֶׁר נָתַן לְפָנֵינוּ בְּיַד עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים [\(דניאל ט, י\)](#), הָרִי שֶׁהַנְּבִיאִים וּכְתוּבִים, תּוֹרָה הֵם. לְכָךְ נֶאֱמַר: הֲאִזִּינָה עַמִּי תוֹרָתִי. דָּבָר אַחֵר, הֲאִזִּינָה עַמִּי תוֹרָתִי. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: יָב חָכָם יִשְׁכִּיל פִּיהוּ וְעַל שִׁפְתָיו וְגוֹ' [\(משלי טז, כג\)](#). כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל חוֹטְאִין, נִמְנָעִין מִכָּל טוֹב. וְכִשְׁזוֹכִין מִן טוֹב, מוֹסִיפִין תּוֹרָה. וְכֵן אֶת מוֹצֵא, כְּשֶׁעָשׂוּ אוֹתוֹ מַעֲשֵׂה, נִמְנָעוּ מִכָּל אוֹתָהּ טוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי כֹּאֲשֶׁר קָרַב אֶל הַמַּחֲנֶה וַיִּרְא אֶת הָעֵגֶל וְגוֹ' [\(שמות לב, יט\)](#). וְכִשְׁבִּקֵשׁ מִשֶּׁה רַחֲמִים עֲלֵיהֶם, אָמַר לֵיהּ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, מִשֶּׁה, לֹא בְּרֵאתִי אֶת הָעוֹלָם אֲלָא בְּשִׁבִיל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֲשִׁים דְּבָרִי בְּפִיךָ וּבְצֶלְ דִּי כְּסִיתִיךָ וְגוֹ' [\(ישעיה נא, יז\)](#). וְהֵם הִמְרִירוּ כְּבוֹדֵי בְּתִבְנִית שׁוֹר, וְאֶתָּה שִׁבְרַתָּ אֶת הַגְּלֻחֹת, וְהִיאֲךָ הָעוֹלָם עוֹמֵד בְּלֹא תּוֹרָה. אָמַר לוֹ: וַיְמַה אֶעֱשֶׂה. אָמַר לוֹ: פֶּסֶל לָךְ שְׁנֵי לוחות אֲבָנִים כְּרָאשׁוֹנִים. לְכָךְ נֶאֱמַר: יָב חָכָם יִשְׁכִּיל

פיהו. לפיכך כְּשֶׁעָמַד אָסָף, הִזְכִּיר לְמַעַלָּה, נְחִיתָ כְּצֹאן עֶמֶד וְגוֹ'. מה כְּתִיב אַחֲרָיו. מִשְׁפִּיל לְאָסָף, הֶאֱזִינָה עִמִּי תוֹרָתִי.

ב ראה אֲנֹכִי וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכֶּתוּב: וַיִּגַּל אֶזְנָם לְמוֹסֵר וְגוֹ', אִם יִשְׁמְעוּ וַיַּעֲבְדוּ, יִכְלוּ יְמֵיהֶם בְּטוֹב וּשְׂנֵייהֶם בְּנַעֲיָמִים, וְאִם לֹא יִשְׁמְעוּ, בְּשִׁלַּח יַעֲבְרוּ [\(איוב לו, י-יב\)](#). וַיִּגַּל אֶזְנָם לְמוֹסֵר. אֵין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְבִיא צָרָה לְאָדָם עַד שֶׁהוּא גּוֹלָה לְאֶזְנוֹ וּמִתְּרָה בּוֹ, כְּדִי שְׂיִחְזֹר בּוֹ. אִם חֲזַר בּוֹ, הָרִי יָפָה. אִם לֹא, מְבִיא עָלָיו רָעוֹת. וַיִּגַּל אֶזְנָם לְמוֹסֵר. מִמִּי אֶת לְמַד. מִפְּרַעַה מְלֶךְ מִצְרַיִם, כְּשֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ לְהַבְיִיא עָלָיו מַכָּה, הָיָה שׁוֹלַח וּמִתְּרָה בּוֹ בְּיַד מֹשֶׁה עַבְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנְנִי מְבִיא מִחַר אַרְבָּה בְּגִבּוֹלְךָ [\(שמות י, ד\)](#). וְכֵן הִנְנִי נוֹגֵף אֶת כָּל גְּבוּלְךָ בְּצַפְרֵדָעִים (שם ז, כז). מִתְּרָה בּוֹ לְמוֹסֵר, לְמוֹסְרָה שֶׁל תוֹרָה. וַיֹּאמֶר כִּי יִשׁוּבוּן מֵאֶזְנוֹ [\(איוב לו, ט\)](#), מַעֲוֵל בְּנִי אָדָם וּמַלְעֵגוֹל לְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. יִכְלוּ יְמֵיהֶם בְּטוֹב, בְּטוֹב הֵם מְשַׁלְּמִין שְׁנוֹתֵיהֶם.

ג דבר אַחֵר, רֵאָה אֲנֹכִי וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכֶּתוּב: מִפִּי עֲלִיוֹן לֹא תֵצֵא הַרְעוֹת וְהַטּוֹב [\(איכה ג, לח\)](#). אָמַר רַבִּי אֲבִין, בְּשַׁעַה שֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַר סִינַי, נָתַן לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הַתּוֹרָה, בְּאוֹתָהּ שַׁעַה כָּל מִי שֶׁחָטָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא פּוֹרַע מִמֶּנּוּ. לְשַׁעֲבֵר כָּל מִי שֶׁחוֹטָא, הָיָה דוֹר מְשַׁלֵּם חָטָאוֹ. לְדוֹר הַמַּבּוּל, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: הַרְבֵּה כְּשָׂרִים הָיוּ בְּהֵן כְּגוֹן נֶחַ וְנִמְחוּ עִם הַדוֹר. בְּדוֹר הַפְּלִגָּה הָיוּ חוֹטְאִין, אֲפֵלוּ הַתִּינּוֹקוֹת מִשְׁתַּלְּמִין. כְּשֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל בְּסִינַי וְנָתַן לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הַמִּצְוֹת, אָמַר, לְשַׁעֲבֵר הָיוּ הַדּוֹרוֹת לּוֹקִין עַל עוֹן שֶׁל אֶחָד מֵהֶן. מִכָּאן וְאֵילָךְ, אֵין הַדּוֹר לּוֹקֵה עַל אֶחָד. הָיוּ, מִפִּי עֲלִיוֹן לֹא תֵצֵא הַרְעוֹת וְהַטּוֹב. וְאָמַר רַבִּי אֲבִין, הַמְקָרָא הַזֶּה מִתְמַיָּה, מִפִּי עֲלִיוֹן לֹא תֵצֵא, לֹא רָעוֹת לְצַדִּיקִים, וְלֹא טוֹבוֹת לְרָשָׁעִים. אִף מֹשֶׁה סִדֵּר לִפְנֵיהֶם שְׁנֵי דַרְכִּים, הַטּוֹבָה וְהַרְעָה, דֶּרֶךְ חַיִּים וְדֶרֶךְ מוֹת, בְּרַכָּה וּקְלָלָה, שֶׁלֹּא יְהִיוּ הַרְשָׁעִים אוֹמְרִים: בְּרָא אֶת הָעוֹלָם סִתָּם, וְלֹא פָּרַשׁ לָנוּ אֵיזָה דֶּרֶךְ טוֹבָה, וְאֵיזוֹ דֶּרֶךְ רָעָה שֶׁנִּפְרַשׁ מִמֶּנָּה וְנִבְא לְטוֹבָה. לְכָךְ אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, וְהַבְּרָכָה אִם תִּשְׁמְעוּ, וְהַקְּלָלָה אִם לֹא תִשְׁמְעוּ. מִשָּׁל לְזִקּוֹן שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב עַל הַדֶּרֶךְ, וְהָיוּ לִפְנֵי שְׁתֵּי דַרְכִּים, אַחַת תַּחֲלֹתָהּ קוֹצִים וְסוּפָּה

מישור, ואחת תחלטה מישור וסופה קוצים, והיה יושב בראש שתיהן ומזהיר העוברים, ואומר להם, אף על פי שאתם רואים תחלטה של זו קוצים, לכו בה, שסופה מישור. וכל מי שהיה חכם שומע לו והיה מהלך בה ומתנגע קמעה. הלך בשלום ובא בשלום. אבל אותו שלא היו שומעין לו, היו הולכים ונכשלין בסוף. כך היה משה, פרש לבני ישראל ואמר להם: הרי דרך החיים ודרך המות, ברכה וקללה, ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך.

ד **דבר** אחר, ראה אנכי, אנכי שבחרתי בטובה, ראה היאך אנכי משנה מכל העולם. שלא יאמרו הבריות, כשבא משה לברכנו, מעט ברכנו. וכשבא לקללנו, הרבה קללנו. כיצד, הקלות שבתורת כהנים, שלשים פסוקים חסר אחד, והברכות אחד עשר. אמר רבי שמואל, מי שמביט בהן, מוצא הברכות יתרות על הקלות. כיצד, בברכות פתח באל"ף, אם בחקתי תלכו, וסיים בתי"ו, ואולף אתכם קוממיות, שהברכות באות עליהם מאל"ף ועד תי"ו. והקלות פתח בןא"ו, ואם לא תשמעו, וסיים בה"א, ביד משה. בין וא"ו וה"א, אין כלום. אמר רבי לוי, משל למלך שהיה לו בן, הכניס אותו לפלטרין שלו והראה לו תמחוי מלא כל טוב, והראה לו פלטרין חרבות. אמר הבן לאביו, התמחוי הזה למי. אמר, לאותו שמקלסני. והחרבות למי. לאותו שמורד בי. כך הקדוש ברוך הוא מראה להם ברכות וקלות, והן רואין הברכות מועטות, והקלות מרבות. דבר אחר, אמר להם הקדוש ברוך הוא, אם תעשו רצוני, אף על פי שכתבתי לכם ברכות מועטות, אני מרבה אותן לכם, ולא אביא עליכם הקלות. משל למלך שלקח עבד באני, וכתב בתוך האני, אם תהיה עושה רצוני ומשרת אותי כראוי, אני מאכילך ומשקך ומלבישך כשאר עבדי. ואם אינך עושה רצוני, אני מאכילך ואיני משקך, אלא אני כובלך ונותנך בבית האסורין. נכנס העבד ועשה רצונו יותר ממה שהתנה עמו. מה עשה העבד, חזר מעשות רצון רבו. אמר לו רבו, התניתי עמך שאני כובלך והורגך. חיד, אני עושה לך פשרה. כך ישראל, כתב להם הקדוש ברוך הוא, אם בחקתי תלכו, אני מביא עליכם הברכות הללו. ואם לאו, אני מביא עליכם הקלות, שנגמר: לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב [\(והושע כא, מ\)](#). וכשחטאו ישראל בימי ירמיהו, אמר הקדוש ברוך הוא, התניתי

עמָהֶם לְהַבִּיא עֲלֵיהֶם קָלְלוֹת. אֲנִי יוֹדַע שְׂאִין בָּהֶם כַּח לַעֲמֹד בָּהֶם, אֲלֹא פְשָׁרָה אֲנִי עוֹשֶׂה עִמָּהֶם. אָמַר רַבִּי אֲבָא אָמַר רַבִּי יְרֵמְיָה, עָשָׂה ה' אֲשֶׁר זָמַם, בְּצַע אֶמְרָתוֹ (אֵיכָה ב, יז). בְּצַע, עָשָׂה עִמָּהֶם פְּשָׁרָה. לְכֹד כְּתִיב: רְאֵה אֲנֹכִי וְגו'. אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּעוֹלָם הַזֶּה, סִדְרָתִי לִפְנֵיכֶם בְּרָכוֹת וְקָלְלוֹת, הַטּוֹבוֹת וְהָרְעוֹת. לְעוֹלָם הַבָּא, אֲנִי מַעֲבִיר מִכֶּם הַקָּלְלוֹת וְהָרְעוֹת וְאֶבְרָךְ אֶתְכֶם. וְכָל מִי שְׂרוּאָה אֶתְכֶם, יֹאמַר שְׂאֵתֶם עִם בְּרוּכִים, שְׂנֵאָמַר: וְנוֹדַע בְּגוֹיִם זָרָעִים וְצִאֲצָאֵיהֶם בְּתוֹךְ הָעַמִּים כֹּל רוֹאֵיהֶם יִפְרֹרוּם כִּי הֵם זָרַע בְּרַךְ ה' (ישעיה סא, ט).

ה **כִּי** יִרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ. זֶה שְׂאֵמַר הַכְּתוּב: מִתֵּן אָדָם יִרְחִיב לוֹ (משלי יח, טז). מִתֵּנָה בְּשִׁבִיל שְׂאָדָם נוֹתֵן מִשְׁלוֹ, מִרְחִיב לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. מַעֲשֶׂה בְּאֵבוֹן רַמְאָה שְׁהִיָּה דָר בְּבִצְרָה. הִלְכוּ רַבּוֹתֵינוּ לְשֵׁם וּמִבְקָשִׁים פְּרִנְסָה. הִיָּה יוֹשֵׁב וְלֹא פָסַק תַּחֲלָה עַד שֶׁפָּסְקוּ כָּל בְּנֵי הָעִיר, שְׁהִיָּה רוֹצֵה לִידַע כַּמָּה הֵם פּוֹסְקִין, כְּדִי לִפְסֹק כְּנֶגֶד כָּל. לְכֹד נִקְרָא אֲבוֹן רַמְאָה, שְׁהִיָּה מִרְמָה עַל כָּל הַמְצוֹת. מִשְׁיַדַּע כַּמָּה פָּסְקוּ כָּל בְּנֵי הָעִיר, פָּסַק כְּנֶגֶד כָּל. מָה עָשׂוּ רַבּוֹתֵינוּ. נְטֹלוּהוּ וְהוֹשִׁיבוּהוּ עַל שְׁפִתָּה אֲצִלָּם, לְקַיֵּם מָה שְׂנֵאָמַר: מִתֵּן אָדָם יִרְחִיב לוֹ. דָּבָר אַחֵר, מִתֵּן אָדָם יִרְחִיב לוֹ, זֶה אֲבָרְהָם, כְּשֶׁרָדַף אַחֵר חֲמֹשֶׁה הַמְּלָכִים, יָצָא מִלְּךָ סְדוּם לְקִרְאָתוֹ, אָמַר לוֹ: תֵּן לִי הַנֶּפֶשׁ וְהַרְכוּשׁ קַח לְךָ (בראשית יד, כא). אָמַר אֲבָרְהָם, הֲרִימוֹתִי יָדִי אֵל ה' אֵל עֲלִיוֹן, אִם מַחוּט וְעַד שְׂרוּךְ נַעַל וְגו' (שם פסוק כב כג). אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֶתָּה אֶמְרָת מַחוּט, חֲיִיד, אֲנִי מְקַיֵּם בּוֹ בְּלִשׁוֹן אֶת בְּנִיד, מָה יָפוּ פְעַמִּיךָ בְּנַעֲלִים (שה"ש ז, ב). הוֹי, מִתֵּן אָדָם יִרְחִיב לוֹ. דָּבָר אַחֵר, מִתֵּן אָדָם יִרְחִיב לוֹ, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁאָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהַבִּיא נְדָבָה, מָה כְּתוּב שָׁם, וְהֵם הִבִּיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בְּבִקְרָה בְּבִקְרָה (שמות לו, ג), שְׁנֵי בְּקָרִים. מָה זָכוּ. הִרְחִיב אֶת גְּבוּלָם, שְׂנֵאָמַר: כִּי יִרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ. בְּזָכוֹת מָה הוּא מִרְחִיבוֹ. כְּאֲשֶׁר דָּבָר לְךָ, בְּזָכוֹת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת שֶׁקִּבַּלְתָּם. דָּבָר אַחֵר, כְּאֲשֶׁר דָּבָר בְּזָכוֹת אֲבוֹתֶיךָ.

וְאִמְרָתָּ אֲכַלָּה בְּשֶׁר. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, מִכָּאֵן אֶתָּה לְמַד,

שְׁלֹא יְהִי אָדָם לֹקַח לִיטְרָא בְּשָׂר, עַד שֶׁיְהִי נִמְלָךְ בְּבֵיתוֹ. רֵאָה מַה בֵּין יִשְׂרָאֵל לְאֲמוֹת הָעוֹלָם. יִשְׂרָאֵל אִם אֵין שׁוֹחֲטִין, אֵין אוֹכְלִין. אֲבָל אֲמוֹת הָעוֹלָם, נוֹחְרִין וְאוֹכְלִין. אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, חַיִּיכֶם, לְעוֹלָם הֵבֵא אֶתְכֶם אֲכָלִים מֵאוֹתוֹן שְׂאִין נִשְׁחַטִין, מִבְּהֵמוֹת וְלוֹיְטוֹן, שְׁפָתוֹב בָּהוּ, אֶחָד בְּאֶחָד יִגְשׁוּ וְרוּחַ לֹא יָבֵא בִּינֵיהֶם (אִיּוֹב מֵא, ח).

כִּי זְכַרְיָה הִ'. אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, חַיִּיכֶם, אֲנִי עוֹשֶׂה מְלַחְמוֹתֵיכֶם וּמְכַתִּיב עֲלֵיכֶם שְׂאֵתְכֶם הַרְגָתְכֶם אוֹתְכֶם. בּוֹא וּרְאֵה, אֵין מַעֲשִׂים שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּמַעֲשֵׂה מְלָךְ בְּשָׂר וְדָם. מְלָךְ בְּשָׂר וְדָם יוֹצֵא לְמַלְחָמָה, לְגִיוֹנוֹתָיו יוֹצֵאִים לְפָנָיו. אִם נוֹצְחִים, הֵם בָּאִים וְעוֹשִׂים עֶטְרָה וּמְכַלִּילִין אוֹתוֹ. אֲבָל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינוֹ עוֹשֶׂה כֵן, אֲלֹא עוֹשֶׂה הַמְלַחְמָה וְנוֹתֵן עֶטְרָה לְיִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאָמַר: לְמַכָּה מְלָכִים גְּדוֹלִים, לְסִיחּוֹן מְלָךְ הָאֱמוּרִי, וְלַעוֹג מְלָךְ הַבְּשָׁן (תְּהִלִּים קְלו, יז-כ). וְנָתַן עֶטְרָה לְיִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאָמַר: מִשֶּׁה עֶבֶד ה' וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַכּוֹס (יְהוֹשֻׁעַ יב, ו). וְכֵן בִּיהוֹשֻׁעַ מַה כְּתוּב, וְהִ' הִשְׁלִיךְ עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם (שִׁם י, יא). וְנֵאָמַר, וְאֵלֶּה מְלָכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכָּה יְהוֹשֻׁעַ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל (שִׁם יב, ז). בְּשִׁבִיל שְׁנִירֵשׁ אֶת אֲרָצְכֶם, הַכְּרִיתֶם מִן הָעוֹלָם, כְּדִי שְׁנַכְנְסוּ וְנִירֵשׁ בְּתֵימֵי מְלָאִים כָּל טוֹב. שְׁכַל הַיָּמִים שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל קִיָּמִים, הָיוּ מְטַלְטְלִין וּמְחַזְרִין בְּמַדְבָּר אֲרַבְעִים שָׁנָה, שֶׁהָיוּ רְאוּיִם לַעֲלוֹת מִיָּד, שְׁנֵאָמַר: אֲעֲלֶה אֶתְכֶם מֵעַנֵי מִצְרַיִם (שְׁמוֹת ג, יז), אֶל אֲרָץ טוֹבָה וְרַחֲבָה. וְלֹא נִכְנְסוּ מִיָּד, שֶׁכִּינּוֹן שְׁנִצְאוּ מִמִּצְרַיִם, שְׁמַעוּ שְׁבַע אֲמוֹת שֶׁהָיוּ בְּאֵין לִירֵשׁ. מַה עָשׂוּ. קִצְצוּ אֶת הָאֵילָנוֹת, וְסִתְמוּ אֶת הַמַּעֲיָנוֹת, וְנִתְצוּ הַבְּתִים, שְׂאֵם נִכְנְסוּן שָׁם, לֹא יִמְצְאוּ כָלוּם. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אִם אֲכַנְיִסֶם שָׁם מִיָּד, הֵן מוֹצְאִין אוֹתָהּ שְׁמָמָה, וְאֲנִי הַבְּטַחְתִּים שְׁיִמְצְאוּ אוֹתָהּ מְלָאָה כָּל טוֹב. מַה עָשָׂה. עֲכָבִם בְּמַדְבָּר אֲרַבְעִים שָׁנָה, וְנִתְצְאוּ הַכְּנַעֲנִים מִיִּשְׂרָאֵל, לוֹמַר שְׂאֵינֶם בָּאִים. עֲמַדוּ וְנִטְעוּ אֶת הָאֵילָנוֹת, וְתִקְנוּ הַבּוֹרוֹת וְהָעֵירוֹת, כְּדִי שְׁיָבוֹאוּ יִשְׂרָאֵל עַל בְּנֵינָהּ, לְקַיֵּם מַה שְׁנֵאָמַר: וּבְתֵימֵי מְלָאִים כָּל טוֹב (דְּבָרִים ו, יא), הֲדָא הוּא דְכַתִּיב: וְלֹא נָחַם אֱלֹהִים דָּרָךְ אֲרָץ פְּלִשְׁתִּים (שְׁמוֹת יג, יז). כִּינּוֹן שֶׁהִתְקִינוּ הַכָּל, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשְׁה, מַה אֵתָה עוֹמֵד, יָךְ עֲלֶה מְזָה אֵתָה וְהָעָם (שִׁם לג, א). עָשָׂה עִמָּהֶם מְלַחְמָה וְהַכְּרִיתֶם. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁה, מָתִי אָנוּ נִכְנְסוּן לְאֲרָץ. כְּשִׁיכְרִית הִ' אֲלֵהֶיךָ מִתּוֹכָה הַגּוֹיִם אֶתְכֶם נִכְנְסוּן.

ח **כי** יכרית ה' וגו', זה שאמר הכתוב: קוה אל ה' ושמו דרכו [\(תהלים לו\)](#). [\(לד\)](#), שהיו סבורין ליכנס לארץ מיד. אמר להם: אתם סבורים לירש את ארצם, שמרו דרכו של הקדוש ברוך הוא, שאמר: קוה אל ה' ושמו דרכו וירוממו לרשת ארץ בהפלת רשעים תראה [\(תהלים לו, לד\)](#). הוא שמשא אמר, כי יכרית ה' אלהיך. מהו כי יכרית. על תנאי הוא. שאם ישמרו את התורה, יכנסו לארץ. ובכל מקום שאתה מוצא כי, על תנאי הוא. כי יקרא קו צפור לפניך בדרך שלח תשלח [\(דברים כב, ז\)](#). כי תשא את ראש בני ישראל ונתנו איש כפר [\(שמות ל, יב\)](#). כי תבנה בית חדש ועשית מעקה [\(דברים כב, ח\)](#). אף כאן התנה הקדוש ברוך הוא עמהן שאינו מכרית את הגוים אלא על מנת שישמרו את התורה. חביבה ארץ ישראל שבחר בה הקדוש ברוך הוא. אתה מוצא, כשבא העולם, חלק הארצות לשרי האמות ובחר בארץ ישראל. מנין, שכן משה אמר, בהנחל עליון גוים וגו' [\(שם לב, ח\)](#), ובחר לחלקו ישראל, שאמר: כי חלק ה' עמו, יעקב חבל נחלתו [\(שם פסוק ט\)](#). אמר הקדוש ברוך הוא, יבאו ישראל שבאו לחלקי, וינחלו את הארץ שבאה לחלקי. לכך כתוב, כי יכרית. ירמיה הנביא צוח ואמר, ואנכי אמרתי איך אשיתך בבנים ואתו לך ארץ חמדה [\(ירמיה ג, ט\)](#), ארץ שחמדוה אבות העולם. אברהם נתאווה לה, שכן הוא אומר, ויאמר, ה' אלהים, במה אדע כי אירשנה [\(בראשית טו, ח\)](#). יצחק נתאווה לה, שאמר לו: גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך, כי לך ולזרעך אתו את כל הארצות האל [\(שם כו, ג\)](#). יעקב נתאווה לה, שאמר: אם יהיה אלהים עמדי וגו' ושבת בישלום אל בית אבי [\(שם כח, כ-כא\)](#). אמר רבי יהודה, אף משה נתאווה לה שאמר: ואתחנן אל ה' וגו' אעברה נא ואראה וגו' [\(דברים ג, כג-כה\)](#). ואף דוד נתאווה לה, שאמר: בחרתי הסתופף בבית ה' [\(תהלים פד, יא\)](#). מהו הסתופף. רבי תנחום ברבי חנילאי ורב. חד אמר, אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, אפלו יש לי פרקליטין וטרקלין בחוצה לארץ ואין לי אלא הסף בארץ ישראל, בחרתי הסתופף. וחד אמר, אפלו לא יהא לי לאכל בארץ ישראל אלא סיפוף של חרובין, בחרתי הסתופף. הוי, ואתו לך ארץ חמדה, ארץ שחמדוה לה האבות. נחלת צבי [\(ירמיה ג, ט\)](#). מה צבי קל בריצתו, אף ארץ ישראל מריצה פרותיה, שמבכרת תחלה. דבר אחר, מה צבי אין עורו מחזיק את בשרו, כך כשישראל זוכין, אין ארץ ישראל מחזקת

פרותיה, צבאות גוים (שם), שצביונות גוים בה. כתיב: מלך יריחו אחד, מלך העי אשר מצד בית אל אחד (יהושע יב, ט). אין בין זה לזה אלא שלשה, והוא אומר, מלך יריחו אחד, מלך העי וגו' אחד. אמר רבי פרנץ בשם רבי יוחנן, כל מלך שהיה בחוץ לארץ, אם לא היה קונה עיר אחת בארץ ישראל, לא היה נקרא מלך. ראה מה כתיב גבי עכו, וארא בשלל אדרת שנער אחת טובה (שם ז, כא). פורפירא בבבלאה. ומנין היה ביריחו פורפירא בבבלאה. אלא שהיה מלך בבל לשם וקנה עיר בארץ ישראל. הוי, ארץ שצביונות של אמות העולם בה, והורישו לישראל. לכך כתיב: כי יכרית ה' אלהיך וגו'.

ט **כי** יכרית ה' אלהיך. אמר רבי לוי, משל למה הדבר דומה, למלך שנטע כרם בתוך שדהו, והיו בתוכו ארזים גדולים וקוצים. הלך המלך וקצץ את הארזים והניח את הקוצים. אמרו לו עבדיו ובני ביתו, אדונינו המלך, הקוצים שאוחזים בבגדינו וקורעין אותן הנחת, וקצצת את הארזים. אמר להם: אלו קצצתי את הקוצים והנחתי את הארזים, במה הייתי גודר את כרמי, אלא יפה עשיתי, יעמד הכרם על עמדו, ואני מצית בהן את האור. וכך ישראל הם כרמו של הקדוש ברוך הוא, שנאמר: כי כרם ה' צבאות בית ישראל (ישעיה ה, ז). והכניס ישראל לארץ וקצץ את הארזים שבה שהם הגוים העומדים בארץ ישראל, שנאמר: ואנכי השמדתי את האמרי מפניהם אשר כגבה ארזים גבהו וגו' (עמוס ב, ט). והניח את בנייהם ואת בני בנייהם שם, כדי שישמרו בני ישראל את התורה, שנאמר: ואלה הגוים אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל (שופטים ג, א), השומרים הם את דרך ה'. וכשיעמד הכרם על עמדו במשמרת התורה, שנאמר: והיו עמים משרפות שיד קוצים כסוחים באש יצתו (ישעיה לג, יב). וכתב: כל הגוים כאין נגדו וגו' (שם מ, יז). וכן את מוצא כשיצאו ישראל ממצרים ראה מה עשה פרעה. לקח שש מאות רכב בחור וגו' (שמות יד, ו), שלשים איש יצאו על כל אחד ואחד מישראל, ראה כמה אוכלסין יצאו עם פרעה. כשראו ישראל כן, נבהלו מפניהם. מה כתיב: ויסע מלאך האלהים וגו' (שם פסוק יט). וישראל אומרין, מי יוכל לעמד כנגד אלו. אמר להם הקדוש ברוך הוא, חייכם, כל אלו חשובים לפני פאיש אחד וכרכב אחד, שנאמר: כי בא סוס פרעה וגו' (שמות טו, יט). וכלן מתו בנשימה אחת,

שְׁנַאֲמַר: נִשְׁפָּת בְּרוּחָךְ כְּסִמּוֹ יָם (שם טו, י). וְכֵן עֲתִידִין גּוֹג וּמְגוּג לְבֹא עַל יִשְׂרָאֵל, וְגַם הֵם יִשְׂרְפוּ כְּלָם בְּשִׂרְפָה אַחַת, שְׁנַאֲמַר: וְנִשְׁפָּטִיתִי אֹתוֹ בְּדָבָר וּבְדָם וְגִשְׁם שׁוֹטֵף וְגו' (יחזקאל לח, כב). וּבְאוֹתָהּ שְׁעָה, וְהִתְגַּדְלִיתִי וְהִתְקַדְשִׁיתִי וְנוֹדַעְתִּי לְעֵינֵי גוֹיִם רַבִּים וְגו' (שם פסוק כג).

עֶשֶׂר תַעֲשֶׂר אֶת כָּל תְּבוּאוֹת זֵרַעְךָ. זֶה שְׁאֵמַר הַכֹּתוּב: נִבְהַל לַהוֹן אִישׁ

רַע עֵין וְגו' (משלי כח, כב). רַבִּי חֲנִינָא פִתַר קָרָא בְּעַפְרוֹן, דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא, כָּל שְׁקָלִים שֶׁבַתּוֹרָה סְלָעִים, וְשֶׁבִנְיָאִים לְטָרִין, וְשֶׁבִכְתוּבִין קִנְטְרִין, בַּר מִשְׁקָלֵי עַפְרוֹן דְּאִינוּן קִנְטְרִין, הִדָּא דְכָתִיב: בְּכֶסֶף מְלֵא יִתְנַנֶּה לִי בְתוֹכְכֶם לְאַחַזַּת קָבֵר (בראשית כג, ט). וְעַל יְדֵי שֶׁהַכְּנִיס עֵין צָרָה בְּמִמוֹנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, חֲסָרוֹ הַכֹּתוּב ו', הִדָּא הוּא דְכָתִיב: אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאוֹת שְׁקָל כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מָה הִיא (שם פסוק טו). אָמַר, מָה הוּא לִי. אִי בְּעִית לְמִיתָן לִי אַרְבַּע מֵאוֹת קִנְטְרִין דְּכֶסֶף, מִן סְחוּרָה דְּבִיתְךָ אֶת יָכִיל יְהִיב לִי. וְעַל יְדֵי שֶׁהַכְּנִיס עֵין צָרָה בְּמִמוֹנוֹ, חֲסָרוֹ הַכֹּתוּב ו', הִדָּא הוּא דְכָתִיב: וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֵל עַפְרוֹן וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעַפְרוֹן (שם פסוק טז). עַפְרוֹן תְּנִינָא, חֲסָר כְּתִיב. רַבִּי אָמַר פִּתַח קָרָא בְּשׂוֹאֵל פָּרָה, וְהִיתָה עֵינוֹ צָרָה לְשֹׁכֵר שְׁתֵּי פְרוֹת, וְהוּא שׂוֹאֵל אַחַת וְשׂוֹכֵר אַחַת. וְלֹא יָדַע כִּי חֲסָר יְבוֹאֲנוּ (משלי כח, כב), דְכָתִיב: בְּעַלְיוֹ אֵין עֲמוֹ שְׁלָם יְשָׁלֵם (שמות כב, יג). רַבִּי יִצְחָק פִּתַח קָרָא בְּזָה שֶׁהוּא מְלוּה לְיִשְׂרָאֵל בְּרַבִּית, וְהִיתָה עֵינוֹ צָרָה לְהַלּוֹתוֹ שְׁלֵא בְרַבִּית. וְלֹא יָדַע כִּי חֲסָר יְבוֹאֲנוּ, דְכָתִיב: מִרְבָּה הוֹנוֹ בְּנִשְׁךָ וּבְתַרְבִּית לְחוּגֵן דְּלִים יִקְבְּצֵנוּ (משלי כח, ח). וְאִיזָה הוּא חוּגֵן דְּלִים, זֶה עֲשׂוֹ הַרְשָׁע. חוּגֵן דְּלִים, וְהֵלֵא עוֹשֵׂק דְּלִים הוּא. כְּגוֹן אֵלוֹ אֶפּוֹטְרוֹפּוֹס דְּנַפְקִין לְקַרְיָתָא וּבְזִין לְאַרִיסָא, וְעַלְלִין לְמַדִּינָתָא וְאֶמְרִין, כְּנָשִׁין מְסַכִּינָא, דְּבַעֲיָנָן לְמִיעֵבַד עֲמָהוֹן מְצוּהָ. וּמִתְלָן אָמַר, בְּחוּזְרִין, וּמְפַלְגִיָה בְּחוּלִין. (ס"א: מִתְלָא אָמַר, גְּיִיפִיא בְּחוּזְרִין, וּמְפַלְגִיא לְבִישִׁיָה). רַבִּי לױ פִּתַר קָרָא, בְּזָה שְׁאִינוֹ מוֹצִיא מַעֲשְׂרוֹתָיו כְּרָאוּי. דְּאָמַר רַבִּי לױ, מַעֲשֶׂה בְּאַחַד שְׁהָיָה מוֹצִיא מַעֲשְׂרוֹתָיו כְּרָאוּי, וְהִיתָה לוֹ שְׂדֵה אַחַת וְהִיתָה עוֹשֶׂה אֶלְף מְדוֹת, וְהָיָה מוֹצִיא מַעֲשְׂרוֹתָיו מִמְּנָה מֵאָה מְדוֹת לְמַעֲשֶׂר, וּמִן הַמּוֹתֵר הָיָה מִתְפָּרְנֵס הוּא וּבְנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ כָּל יָמָיו. בְּשַׁעַת מִיתָתוֹ קָרָא לְבָנוֹ, אָמַר, בְּנִי, תָּנוּ דַעְתְּךָ עַל שְׂדֵה, כָּךְ וְכָךְ מְדוֹת הִיא עוֹשֶׂה, וְכָךְ אָנִי מוֹצִיא מִמְּנָה מַעֲשֶׂר, וּמִמְּנָה הִיִּיתִי מִתְפָּרְנֵס אָנִי וּבֵיתִי כָּל יָמֵי. שְׁנָה רֵאשׁוֹנָה, זֵרַעָה הִבּוּן אוֹתָהּ וְעֲשֶׂתָה אֶלְף מְדוֹת. הוֹצִיא מִמְּנָה מֵאָה מְדוֹת מַעֲשֶׂר. שְׁנָיָה, נִכְנַס בּוֹ

עין רעה, ופחת הוא עשירה, ופחתה היא מאה. שלישית, פחת הוא עשירה, פחתה היא מאה. וכן רביעית וחמישית, עד שעמדה על מעשרותיה. כשראו הקרובים כן, עמדו לבשו בגדים לבנים ונתעטפו לבנים ונכנסו אצלו. אמר להם: למה באתם, לשמח על אותו האיש שנדוהו. אמרו ליה, חס ושלום, לא באנו אלא לשמח עמך. לשעבר היית בעל הבית והקדוש ברוך הוא כהן, ועכשו נעשית כהן והקדוש ברוך הוא בעל הבית. אמר רבי לוי, מפחית שנה מן שנה עלי עדנא. לפיכך משה מזהיר את ישראל, עשר תעשר.

יא כתיב בטח בה' ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה (תהלים לו, ג). רבי

חגי בשם רבי יצחק, הוה מסרס קרא ואמר הכי, עשה טוב בטח בה'. משל לבעל השוק שניצא לשער את המדות, ראה אותו אחד, התחיל מטמין מלפניו. אמר ליה: מה לך מטמין מלפני, שער מדותיך ואל תתגרא, הדא הוא דכתיב: בטח בה' ועשה טוב. שכן ארץ ורעה אמונה, אמונה, שכן השכינה בארץ. דבר אחר, עשה שכינה של ארץ, הוי זורע, הוי נוטע. דבר אחר, שכן ארץ, שכן שבטו בארץ. ורעה אמונה, רעה אמונתו של אבות, דכתיב: עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי (תהלים קא, ו). רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר, בזכות שני דברים, ישראל מתחטאין לפני המקום, בזכות שבת, ובזכות מעשרות. בזכות שבת, דכתיב: אם תשיב משבת רגליך (ישעיה נח, יג). מה כתיב בתריה, אז תתענג על ה' (שם פסוק יד). בזכות מעשרות, דכתיב: ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלהיך (דברים כו, יא). ואין טוב אלא תורה, שנאמר: כי לקח טוב נתתי לכם וגו' (משליד, ב). לפיכך משה מזהיר את ישראל, עשר תעשר.

יב דכתיב כבד את ה' מהונך (שם ג, ט). שאם היית נאה, אל תהי פרוץ

בעריות, שלא יהו הבריות אומרין, איש פלוני נאה ואינו גדור מן הערוה. על כן, כבד את ה' מהונך. דבר אחר, עביד בהונך, עד דלא תעביד בלא הונך. דבר אחר, אם היה קולך ערב, הוי פורס על שמע ועובר לפני התבה, על שם, כבד את ה' מהונך, ממה שחננך. כבד את ה', מהונך. מעשה באחד

שְׁהִיָּה כּוֹנֵס יַיִן וְשִׁמּוֹן, וְלֹא הָיָה מוֹצִיא מֵעֲשָׂרוֹתָיו כְּרֵאוּי. וַיְמָה עָשָׂה לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. הַכְּנִיס בּוֹ רוּחַ חֲזָזִית וְנָטַל הַמַּקֵּל וְהִתְחִיל מְשַׁבֵּר בְּחֻבִּיּוֹת. גָּעַר בּוֹ בֶן בֵּיתוֹ. מָה עָשָׂה לוֹ. נָטַל אֶת הַמַּקֵּל וּפָצְעוּ עַל רֵאשׁוֹ. אָמַר לוֹ: הַרוּחַ מְסִיעַ יָתִי וְאֶת גָּעַר בִּי. אָמַר לוֹ: תֵּן לִי אֶת הַמַּקֵּל וְאֲנִי מְשַׁבֵּר אֹף אֲנִי. נָתַן לוֹ אֶת הַמַּקֵּל. הָוָה מְתַבָּר אִיהוּ חֲדָא חֲדָא, הוּי מְתַבָּר הַאי תַּרְתֵּי תַּרְתֵּי. מִי גָרַם לוֹ. עַל יְדֵי שְׁלֵא הוֹצִיא מֵעֲשָׂרוֹתָיו כְּרֵאוּי. דָּאֲמַר רַבִּי לׁוֹי, מֵעֲשָׂה בְּאֲדָם אֶחָד שְׁהִיָּה מוֹצִיא מֵעֲשָׂרוֹתָיו כְּרֵאוּי, וְהִיָּה לוֹ שְׂדֵה אַחַת, וְנָתַן לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּלִבּוֹ שְׁיַעֲשֶׂה וְעָשָׂה חֲצִיָּה זָרַע וְחֲצִיָּה בֵּית מִקְוֵה מַיִם. וּבֵאת שְׁנַת בְּצֻרַת, וְהָוָה מְזַבֵּן סָאָה חֲטִיִן בְּסַלְעַ, וְסָאָה מַיִם בְּתַלַּת סַלְעִים. וְהָוָה מְכַרִּיז וְאָמַר, אֲתוּנוּ זְבָנִין סָאָה דְּמֵיא, דְּהִיא עֲבָדָא תַּלַּת סָאִין דְּחֲטִיִן. מִי גָרַם לוֹ זֹאת. עַל יְדֵי שְׁהוֹצִיא מֵעֲשָׂרוֹתָיו כְּרֵאוּי. לְפִיכָד מִשָּׁה מְזַהֵר אֶת יִשְׂרָאֵל, עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר.

יג עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר. זֶה שְׁאָמַר הַכְּתוּב: לֹא תִירָא לְבֵיתָהּ מִשְׁלַג כִּי כָּל בֵּיתָהּ לְבוּשׁ שְׁנַיִם [\(משלי לא, כא\)](#). חֲזַקְיָה אָמַר, מִשְׁפָּט רְשָׁעִים בְּגִיהָנָם שְׁנַיִם עֲשֹׂר חֲדָשִׁים. שְׁשָׁה חֲדָשִׁים בְּחַמָּה, וְשְׁשָׁה חֲדָשִׁים בְּצָנָה. בְּתַחֲלָה, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְכַנְיָסוֹן בְּחַמָּה, וְהוּן אוֹמְרִים: זֹה הִיא גִיהָנָם שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְאַחֲרֵי כֵן מוֹצִיאָן לְשִׁלְג, וְהוּן אוֹמְרִים: זֹה הִיא צָנָתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. בְּתַחֲלָה הוּן אוֹמְרִים הָוָה, וְלְבַסּוּף הוּן אוֹמְרִים וַי, הוּא שְׂדוּד אוֹמַר, וַיַּעֲלֵנִי מִבּוֹר שְׁאוֹן מְטִיט הַיָּוֵן [\(תהלים מ, ג\)](#), מִמְּקוֹם שְׁאוֹמְרִים וַי. וְהִיכֹן הוּן מִשְׁלִימִין עֲצָמוֹן, רַבִּי יְהוּדָה בַּר רַבִּי אוֹמַר, בְּשִׁלְג. הֲדָא הוּא דְכְּתִיב: בְּפִרְשׁ שְׂדֵי מְלָכִים בָּהּ תִּשְׁלַג בְּצַלְמוֹן (שם סח, טו). הַשְּׁלַג הוּא צַלְמוֹת שְׁלֶהוֹן. יְכַל אֹף לְיִשְׂרָאֵל. תַּלְמוּד לׁוֹמַר: כִּי כָּל בֵּיתָהּ לְבוּשׁ שְׁנַיִם [\(משלי לא, כא\)](#). שְׁנַיִם, שְׁנַיִם, מְלָה פְּרִיעָה, צִיצִית תְּפִלִּין, הַעֲנֵק תַעֲנִיק, נָתַן תַּתָּן, פְּתַח תַּפְתַּח, עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר. לְפִיכָד מִשָּׁה מְזַהֵר אֶת יִשְׂרָאֵל, עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר.

יד דָּבָר אַחַר, עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר, זֶה שְׁאָמַר הַכְּתוּב: וְהָאֶרֶץ חֲנֻפָּה תַחַת יוֹשְׁבֵיהָ כִּי עָבְרוּ תוֹרוֹת חֲלָפוֹ חֹק וְגו' [\(ישעיה כד, ה\)](#). אָמַר רַבִּי יְצַחְק, אֶת כְּבָר מְחַנְּפָה לָהּ וְהִיא מְחַנְּפָה לָהּ. מְרָאָה לָהּ קָמָה וְאִינָה מְרָאָה לָהּ גְדִישׁ, מְרָאָה

לָךְ גְּדִישׁ וְאַיִנָּה מִרְאָה לָךְ קָמָה, מִרְאָה לָךְ קָמָה וְאַיִנָּה מִרְאָה לָךְ גֶּרֶן,
 מִרְאָה לָךְ גֶּרֶן וְאַיִנָּה מִרְאָה לָךְ עֲרָמָה. לָמָּה, כִּי עָבְרוּ תוֹרוֹת, שְׁעָבְרוּ עַל
 שְׁתֵּי תוֹרוֹת, תוֹרָה שֶׁבִּכְתָּב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. חֲלַפּוֹ חֹק, מַעֲשָׂרוֹת. הִפְרוּ
 בְּרִית עוֹלָם (שס), בְּרִית אָבוֹת. לְפִיכָף מִשָּׁה מִזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל, עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר.
 נֹצַר בְּנֵי מִצְוֹת אָבִיךָ וְגו' (משלי ו, כ). אָמַר רַב הוֹנָא, אָבוֹת הִרְאִישׁוּנִים הִפְרִישׁוּ
 תְרוּמוֹת וּמַעֲשָׂרוֹת. אֲבָרְהָם הִפְרִישׁ תְרוּמָה גְדוֹלָה, שְׁנַאָמַר: הִרְמַתִּי יָד אֶל
 ה' וְגו' (בראשית יד, כב). וְאִין הִרְמָה אֶלָּא תְרוּמָה, כָּמָה דְאֵת אָמַר: וְהִרְמַתֶּם
 מִמֶּנּוּ תְרוּמַת ה' (במדבר יח, כו). יִצְחָק הִפְרִישׁ מַעֲשֹׂר שְׁנֵי, שְׁנַאָמַר: וַיִּזְרַע
 יִצְחָק וְגו' (בראשית כו, יב). אָמַר רַבִּי אֵיבָא בַר כְּהֵנָא, וְהֵלֵא אִין הִבְרָכָה מִצוּיָה
 לֹא עַל הַמְדוּד, וְלֹא עַל הַשְּׁקוּל, וְלֹא עַל הַמְנוּי. וְלָמָּה מוֹדְדִין. בְּשָׁבִיל
 לַעֲשׂוֹר, הִדָּא הוּא דְכָתִיב: וַיְבָרְכֵהוּ ה' (שס). יַעֲקֹב הִפְרִישׁ מַעֲשֹׂר רֵאשׁוֹן,
 שְׁנַאָמַר: וְכָל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי וְגו' (שם כח, כב). כּוֹתֵי אֶחָד בָּא וְשָׂאל אֶת רַבִּי
 מֵאִיר, אָמַר לִיה: לִית אֶתוֹן אֶמְרִין, דְּהִדִּין יַעֲקֹב אָבוּכוֹן קְשׁוּט הוּא. אָמַר
 לוֹ: אִין, דְּכָתִיב: תִּתֶּן אֶמֶת לַיַּעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם (מיכה ז, כ). אָמַר לִיה:
 הִפְרִישׁ שְׁבִטוֹ שָׁל לְוֵי אֶחָד מֵעֲשָׂרָה שְׁבִטִים, לֹא הָיָה לְהִפְרִישׁ לוֹ עוֹד שְׁנֵי.
 אָמַר לוֹ רַבִּי מֵאִיר, אֵת אֶמְרַת דְּאִינוּן תְּרִי עֲשֹׂר, וְאַנָּא אָמַר דְּאִינוּן אַרְבַּע
 עֲשָׂרָה, דְּכָתִיב: אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כְּרֵאוּבוּן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי (בראשית מח, ה). אָמַר
 לוֹ: וְהָא אֶת מְסִיעַ לִי, הוֹסֵפֶת קָמַח הוֹסִיף מִים. אָמַר לוֹ: אִין אֶת מוֹדָה
 לִי דְאִינוּן אַרְבַּע אִמָּהוֹת שְׁהִיוּ לָהֶם אַרְבַּע בְּכוֹרוֹת, וְאִין הִבְכוֹר מַתְעֲשֹׂר.
 לָמָּה, שְׁהוּא קִדָּשׁ, וְאִין קִדָּשׁ מוֹצִיא קִדָּשׁ. אָמַר לֵה, טוֹבֵי אֶמְתֵּד דְאֵת
 בְּגוּה. לָכֵף כְּתִיב: וְאֵל תִּטֵּשׁ תּוֹרַת אִמְךָ (משלי א, ח), אֶמְתֵּד. הוּא שְׁדוּד
 אוֹמַר, לַעֲשׂוֹת רְצוֹנָה אֱלֹהֵי חִפְצֵתִי וְגו' (תהלים מ, ט). אָמַר רַבִּי אַחָא בַר עוֹלָא,
 וְכִי יֵשׁ תּוֹרָה בְּתוֹךְ הַמַּעֲיָם. לֹא כָף כְּתִיב: וְעַל לִבָּם אֶכְתָּבֶנָּה (ירמיה לא, לב),
 אֶלָּא אָמַר דּוּד, יְבֵא עָלֵי אִם יִרְדַּד דְּבַר לְתוֹךְ מַעֲי, אֶלָּא כְּשֶׁהוּא מַעֲשֹׂר, הִדָּא
 הוּא דְכָתִיב: וְעַל אוֹצְרוֹת הַמְּלָךְ עֲזָמוֹת בּוֹן עֲדִיאֵל, וְעַל הָאוֹצְרוֹת בְּשָׂדֵה
 בְּעָרִים וּבְכִפְרִים וּבְמַגְדָּלוֹת יְהוֹנְתָן בּוֹן עֲזָיָהוּ (דה"א כו, כה). לְפִיכָף מִשָּׁה
 מִזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל, עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר.

טו עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר. זֶה שְׁאָמַר הַכְּתוּב: אִם עָלִי אֲדַמְתִּי תִזְעַק וַיַּחַד תִּלְמִיָּה
 יִבְכְּיוּן (איוב לא, לח). אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאִיּוֹב, כָּלוּם יֵשׁ לָךְ עָלֶיךָ אֶלָּא
 אַרְבַּע אִמּוֹת בְּשַׁעַת מִיתְתֵּךְ, וְאֵת אָמַר, אִם עָלִי אֲדַמְתִּי תִזְעַק. יְהֵא עֲבִידָא

דין. רבי חניא רבה ורבי שמעון בר הלפתא. רבי חניא רבה אמר, משל לאחד המוכר טלית באטלים, עבר אחד ראה אותו, אמר לו: שלי הוא. אמר לו: התעטף בה. אם מחזקת היא לך, הרי היא שלך. ואם לאו, אינה שלך. כך אמר הקדוש ברוך הוא לאיוב, הלא את השמים ואת הארץ אני מלא [\(ירמיה כג, כד\)](#). ואת אמר, אם עלי אדמתי תזעק. היא עבדא דידך. ורבי שמעון בר הלפתא אמר, משל לאחד שהיה מוכר שפחה באטלים, עבר אחד ראה אותה, אמר לו: שלי הוא. אמר לו: נוף בה, אם נשמעת היא לך, הרי היא שלך. ואם לאו, אינה שלך. כך אמר הקדוש ברוך הוא, אני הוא שפתיב בי, המביט לארץ ותראה וגו' [\(תהלים קד, כב\)](#). ואת אמרת, אם עלי אדמתי תזעק. הא עבדא דידך. באותה שעה אמר איוב, רבון העולמים, לא כך אמרתי לפניך, אלא אמרתי, אם לא הוצאתי מעשרותיה כראוי. יחד תלמיה יבקיון, אם זרעתי אותה פלאים. אם כחה אכלתי בלי כסף [\(איוב לא, לט\)](#), זה מעשר שני, שנאמר: ונתת בכסף וצרת הכסף בידך [\(דברים יד, כה\)](#). ונפש בעליה הפחתי [\(איוב לא, לט\)](#), זה מעשר עני. אם לא עשיתי כן, תחת חטה יצא חוח ותחת שעורה באשה (שם פסוק מ). תני רבי הושעיה, למדך תורה דרך ארץ, שדה שהיא מעלה חוחים, יפה לזרעה חטים. שדה שהיא מעלה באשים, יפה לזרעה שעורים, מאי דכתיב: תחת חטה יצא חוח וגו'. תמו דברי איוב (שם). עד עכשו חוזר איוב ומתנבא כמה נבואות, ואת אמר תמו דברי איוב. אלא אמר איוב, אם לא עשיתי כן, תמו דברי ואל יהיה לי פתחון פה לומר לפניך, בערתי הקדש מן הבית [\(דברים כו, ג\)](#). לפיכך אמר משה לישראל, עשו תעשו.

טז עשר תעשו. זה שאמר הכתוב: לך ה' הצדקה ולנו בשת הפנים פיוס הזה לאיש יהודה וגו' [\(דניאל ט, ז\)](#). אמר רבי יהודה ברבי אליעזר, עבודה זרה עברה עם ישראל בים, שנאמר: ועבר בים צרה והכה בים גלים [\(זכריה ג, יא\)](#). ואין צרה אלא עבודה זרה, שנאמר: כי קצר המצע מהשתרע וגו' [\(ישעיה כח, כ\)](#), והים נקרע לפניהם. הוי, לך ה' הצדקה. אמר רבי יודן, כתיב: ויעלו בית יוסף גם הם בית אל וה' עמם [\(שופטים א, כב\)](#). הולכים לעבד עבודה זרה, ואת אמר, וה' עמם. יש צדקה גדולה מזו. הוי, לך ה' הצדקה. רבי יהודה בר סמון אמר, יש צדקה גדולה מזו. הרי הוא אומר, המה לקחו את אשר עשה מיכה ואת הכהן אשר היה לו ויבאו על ליש על עם

שוקט ובוטח (שם יח, כז). והמה לקחו את אשר עשה מיכה, צלמניא. ואת הכהן אשר היה לו, כנמרא. ויבאו על ליש, פמיאס. על עם שוקט ובוטח. עובדי עבודה זרה היו והיא מצלחא בידיהו, דאת אמר, אל עם שוקט ובוטח. וכי יש צדקה גדולה מזו. הוי, לך ה' הצדקה. אמר רבי שמואל בר נחמני, את מוצא שבו ביום שעשו ישראל את העגל, בו ביום ירד להם המן. ולא עוד, אלא שנטלו ממנו והקריבו לעבודה זרה שלהם, שנאמר: ולחמי אשר נתתי לך סלת ושמן ודבש האכלתיך ונתתיהו לפנייהם לריח ניחוח ויהי נאם ה' אלהים [\(יחזקאל טז, ט\)](#). מהו ויהי. אמר רבי יודן, כמה דאת אמר: ויהי למחר. ואף על פי כן, ומנף לא מנעת מפיהם [\(נחמיה ט, כ\)](#). הוי, לך ה' הצדקה. אמר רבי אליעזר אמר רבי חנניה משאל ועזריה אמרו פסוק זה. אתה מוצא בשעה שעלו חנניה משאל ועזריה מן הכבשן, נתכנסו כל מלכי האמות עליהם, הדא הוא דכתוב: ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והדברי מלכא [\(דניאל ג, כז\)](#). והיו כל המלכים האלו מרקקין בפניהם ואומרים להם, הייתם יודעים שאלהיכם כזה, ואתם משתחוים לצלם, וגרמתם לו להחריב את ביתו ולשרוף את היכלו ולהגלות אתכם עד עכשו. עד שעשאו אותו גוש של רק. והיו חנניה משאל ועזריה מגביהין פניהם כלפי מעלה ואומרין, לך ה' הצדקה, צדוק הדין הוא. ולנו בשת הפנים, שאנו מכעיסין לפניך ואתה סובלנו. תנא בשם רבי חי, בנהג שבעולם, אדם שיש לו שדה, נותנו לאריס למחצה לשליש ולרביע. אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, משיב רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים ומפריח טללים ומגדל צמחים ומדשן פרות, ולא אמר להפריש לפניו, אלא אחד מעשרה. לפיכך משה מזהיר לישראל, עשר תעשר.

עשר. מה כתיב למעלה מן הענין, לא תאכלו כל נבלה וגו'.

רבי עזריה ורבי יונתן בר חגי ורבי יצחק בר רבי מריון, בשם רבי יוסי בר חנניה אומר, האוכל פרותיו טבלים, כאלו אוכל נבלות וטרפות. מה טעם. לא תאכלו כל נבלה, וכתוב בתריה, עשר תעשר. ורבי אבין בר רב הונא בשם רבי אבא אמר, האוכל פרותיו טבלים ומעשר עני, חיב מיתה. אמר רבי יצחק, בשלשה מקומות כתיב, לא תבשל גדי בחלב אמו, אחד לענינו, ואחד לענין תורה, ואחד לענין מעשרות. לענינו, דכתיב: ראשית בכורי אדמתך [\(שמות כג, יט\)](#). מה כתיב אחריו, הנה אנכי שולח מלאך לפניך. לענין

תּוֹרָה, דְּכַתִּיב : רֵאשִׁית בְּכוּרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ (שם לד, גו). מֵה כְּתִיב אַחֲרָיו, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כְּתֹב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. לְעֵינֶיךָ מַעֲשֶׂה, דְּכַתִּיב לְמַעַלָּה, לֹא תֹאכְלוּ כָּל נִבְלָה וְגו'. וְכַתִּיב בְּתַרְיָה, עֲשֶׂה תַעֲשֶׂה. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֶל תִּגְרְמוּ לִי לְבַשֵּׁל גְּדִיִּים בְּחֶלֶב אֲמוּתֵיהֶן עַד שֶׁהֵן בְּמַעֲי אֲמוּתֵיהֶן. שָׁאִם אֵין אַתֶּם מוֹצִיאִין מַעֲשְׂרוֹתֵיכֶם כָּרְאוּי, רוּחַ אַחַת שֶׁל קָדִים אֲנִי מוֹצִיא וּמְשַׁדְּפֶתְךָ כְּמָה דְאַתָּה אָמַר : וּשְׁדַפָּה לְפָנַי קָמָה (מל"ב יט, כו).

יח עֵשֶׂר תַעֲשֶׂה. עֲשֶׂה, בְּשִׁבִיל שְׁתַּתְעֲשֶׂה. עֲשֶׂה, כְּדִי שֶׁלֹּא תִתְחַסֵּר. רָמַז

לְמַפְרָשֵׁי יָמִים, לְהַפְרִישׁ אֶחָד מִן עֲשָׂרָה לְעַמְלֵי תּוֹרָה. אֶת כָּל תְּבוּאוֹת זֶרְעֶךָ, אִם זְכִיתֶם, סוֹף שֶׁהֵם יוֹצְאִין לְזֶרַע הַשָּׂדֶה. וְאִם לֹא, סוֹף שֶׁהֵיוּצֵא הַשָּׂדֶה מִתְגַּרְה בְּכֶם, זֶה עֲשׂו, דְכַתִּיב בּו, וַיִּלֶךְ עֲשׂו הַשָּׂדֶה לְצוּד צִיד [\(בראשית כו, ה\)](#). דָּבָר אַחֵר, אֶת כָּל תְּבוּאוֹת זֶרְעֶךָ. אִם זְכִיתֶם, סוֹפָה לְמִיפֵק לְחַקְלְךָ וְחַמֵּי עַל מֵה צָרִיךְ מָטָר, וְתִתְפַּלֵּל וְתַעֲנֶה. וְאִם לֹא, סוֹף שֶׁשׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין לְקַבֵּר אֶת בְּנֵיהֶן בַּשָּׂדֶה. שָׁנָה שָׁנָה. אֵין מַעֲשָׂרִין מִשָּׁנָה לְחִבְרָתָהּ, דְּבָרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וְאֶכְלֶת לְפָנַי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם מַעֲשֶׂה דְגָנְךָ. אִם תַעֲשֶׂה, דְגָנְךָ. וְאִם לֹא, דְגָנִי, שֶׁנֶּאמַר : לָכֵן אָשׁוּב וְלִקְחֹתִי דְגָנִי בְּעֵתוֹ [\(הושע ב, יא\)](#). אִם זְכִיתֶם, תִּירוּשָׁה. וְאִם לֹא, תִירוּשֵׁי בְמוֹעֵדוֹ (שם). אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲנִי אֶמְרֹתִי לְךָ, שֶׁתִּהְיֶה מוֹצִיא מַעֲשְׂרוֹתֶיךָ מִן הַמִּבְחָר. הֵא פִיֶצֶד. בָּא בֶן לְוִי אֶצְלָךָ, אִם נָתַתָּ לּוֹ מַעֲשֶׂה מִן הַמִּבְחָר, אֲנִי נוֹתֵן לְךָ מִן הַמִּבְחָר, שֶׁנֶּאמַר : יִפְתַּח ה' לְךָ אֶת אוֹצְרוֹ הַטּוֹב [\(דברים כח, יב\)](#). וְאִם נָתַתָּ לּוֹ מִן הַחֲפוּרִיּוֹת מִן הַקְּטָנִיּוֹת, יֵשׁ לִי לָתֵן לְךָ כְּמוֹתוֹ, שֶׁנֶּאמַר : יִתֵּן ה' אֶת מָטָר אֲרֻצָּה אֶבֶק וְעָפָר (שם פסוק כד). וּבֵא הַלְוִי כִי אֵין לּוֹ חֶלֶק וְנִחַלָּה עִמָּךְ וְגו', רַבִּי יְהוֹדָה בַּר סַמּוֹן אוֹמֵר, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אִם יֵשׁ לְךָ אֲרֻבְעָה בְּנֵי בָתִּים, יֵשׁ לְךָ וְשִׁמְחַת בְּחֻגְךָ אֶתָּה וּבְנֶיךָ וּבְתֵיךָ וְעַבְדֶּיךָ וְאִמְתֶּיךָ. וְאֲנִי יֵשׁ לִי אֲרֻבַּע בְּנֵי בֵּית, הַלְוִי וְהַגֵּר וְהַיְתוּם וְהָאֵלְמָנָה, שְׁלִי. וְכֵלֶן בְּפָסוּק אֶחָד. אִם אֶתָּה מְשַׁמַּח אֶת שְׁלִי וְאֶת שְׁלֶיךָ בְּבֵית בְּיָמִים טוֹבִים שְׁנַתִּתִּי לְךָ, אֵף אֲנִי מְשַׁמַּח אֶת שְׁלִי וְאֶת שְׁלֶיךָ בְּבֵית הַבְּחִירָה, שֶׁנֶּאמַר : וְהִבִּיאוֹתִים אֶל הַר קָדְשִׁי וְשִׁמְחֹתִים בְּבֵית תְּפִלָּתִי. אָמֵן, וְכוּ, יְהִי רָצוֹן.

פרשת שופטים

א שופטים ושופטים. זה שאמר הכתוב: מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל (תהלים קמו, יט). דבריו, אלו דברי תורה. חקיו, אלו המדרשות. ומשפטיו, אלו הדינים. לא נתן הקדוש ברוך הוא את התורה ואת המשפטים, אלא לישראל בלבד. ומנין אתה למד. שישאל ונכרי שיש להם עסק זה עם זה, שאסור לישראל לומר לנכרי, לך עמי לערפאות שלכם. ושהוא עובר בלאו, שנאמר: לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום הללויה (שם פסוק כ). והלא אמות העולם נצטוו על הדינים, שהיא אחת משבע מצוות שנצטוו בני נח. ומהו משפטים בל ידעום. אלו דקדוקי הדין. שפך שנינו, מעשה ובדק בן זכאי בעקצי תאנים. ובני נח הורגים בעד אחד, ובדקן אחד, ושלא בהתראה. מה שאין כן בישראל, לפי שדיני ממונות בשלשה, ודיני נפשות בעשרים ושלשה. וכתוב: לא יקום עד אחד באיש וגו' (דברים יט, טו). וצריכין דרישה וחקירה. כיצד בודקין את העדים, מכניסין אותן ומאימין עליהם. ועוד היו בודקין בשבע חקירות, באיזה יום, באיזה שביע, באיזה חדש, בכמה לחדש, באיזה שעה, באיזה מקום. מכירין אותם אותו, התריתם בו, כדאמרין במסכת סנהדרין. וכן את מוצא בפרנסי ישראל, שלא נשתבחו אלא על ידי הדין. בשמואל כתיב: והלך מדי שנה בשנה וסבב בית אל וגו' (ש"א ז, טז). ואף דוד לא נשתבח אלא על ידי הדין, כמה דכתיב: וימלך דוד על כל ישראל ויהי עושה משפט וצדקה לכל עמו (דה"א יח, יד). ואף יהושפט כיון שנתחזק במלכות, לא נתעסק בעסקי מלכות, ולא בעשר, ולא בכבוד, ולא בדבר אחר, אלא בדין, שנאמר: וימלך יהושפט וגו' ויתחזק על ישראל (דה"ב יז, א). מהו ויתחזק, שנתחזק ומנה את הדינים. ואומר: ויגבה לבו בדרכי ה' ועוד הסיר את הבמות ואת האשרים מיהודה (שם פסוק ו). גסות רוח היתה בו שהוא אמר

ויגבה לבו. אלא שמנה דיניו עליהן היודעין ללכת בדרך ה', שנאמר:
 ושמו דרדך ה' לעשות צדקה ומשפט [\(בראשית יח, ט\)](#). ואומר לדיניו, ראו כי
 המשפט לאלהים הוא [\(דברים א, יז\)](#). ומה משה שלא נצטוה על הדיניו אלא
 ממה שאמר לו יתרו, שנאמר: ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל וגו' [\(שמות](#)
[יח, כא\)](#), הושיב סנהדרין. אנו שנצטוינו בתורה למנות סנהדרין, שנאמר:
 שופטים ושוטרים תתן לך, על אחת כמה וכמה. ומנין שהושיב משה
 סנהדרין על ישראל. דכתיב: ויבחר משה אנשי חיל וגו'. ואף ירושלים לא
 נשתבחה אלא על ידי הדין, שנאמר: ויצא לך שם בגוים בפיך וגו' [\(יחזקאל](#)
[טז, יד\)](#). ואיזה הוא הדור. זה הדין, שנאמר: ודל לא תהדר בריבו [\(שמות כז,](#)
[א\)](#). ולא חרבה ירושלים אלא על קלקול הדין, שנאמר: טמאת השם רבת
 המהומה [\(יחזקאל כב, ה\)](#), שם שהיה לך על ידי הדין, טמאת. וכתיב: מלאתי
 משפט צדק יליו ביה ועתה מרצחים [\(ישעיה א, כא\)](#). על ידי שהיתה מלאתי
 משפט, צדק יליו ביה. לכך אמר להם ירמיה, לא האמינו מלכי ארץ כל
 יושבי תבל וגו' [\(איכה ד, יב\)](#). וכתיב: מחטאת נביאיה עונות כהניה וגו' (שם
 פסוק יג). באותה שעה נשבע הקדוש ברוך הוא שהוא נפרע לעצמו מן
 הדיניו, שנאמר: לכן נאם האדון ה' צבאות אביר ישראל וגו' [\(ישעיה א, כד\)](#).
 ואין לכן אלא לשון שבועה, שנאמר: לכן נשבעתי לבית עלי [\(ש"א ג, יד\)](#). אין
 אביר אלא אב בית דין, שנאמר: אביר הרעים (שם כא, ח). ללמדך, שהקדוש
 ברוך הוא נעשה אב בית דין להפרע מהן. מנין שבדיניו הכתוב מדבר. ראה
 מה כתיב אחריו, ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועצוך כבתחלה [\(ישעיה א,](#)
[כו\)](#). לפיכך אמר דוד, מגיד דבריו ליעקב וגו' [\(תהלים קמז, ט\)](#).

ב שופטים ושוטרים. שופטים, אלו הדינים. שוטרים, אלו הפרנסים
 שמנהיגין את העדה. רבי אלעזר אומר, אם אין שוטר אין שופט. כיצד,
 כיון שנתחייב אדם בבית דין לחברו, אם אין שוטר שיוציא ממנו, כיון
 שפורש מן הדין, אין ספיקה ביד הדין לעשות לו כלום, אלא אם כן מוסרו
 ביד השוטר, והשוטר מוציא ממנו. אמר רבי אלעזר בן פדת, אלמלא
 סיטנו של יואב, לא היה דוד יכול לעשות את הדין. וכן הוא אומר, וימלך
 דוד על כל ישראל ויהי עושה משפט וצדקה לכל עמו, ויואב בן צרויה על
 הצבא [\(דה"א יח, יד-טו\)](#). וכי דוד ויואב שופטים כאחד. אלא כל מי שאינו
 שומע לדין, מוסרין אותו ביד יואב ומוציא ממנו בעל כרחו. וכן איוב

אומר, אב אנכי לאביונים וריב לא ידעתי אחקרהו, ואשברה מתלעות וגו'
[\(איוב כט, טז-יז\)](#).

ג שופטים ושוטרים, צריך שיהיו השופטים בעלי זרוע במעשים טובים. שפך עשה משה, ויבחר משה אנשי חיל [\(שמות יח, כה\)](#), בתורה ובמעשים טובים ובגבורה. וצריך שיהיו נקיים מכל משפט, שלא יהא לאדם פתחון פה עליהם. כמשה שאמר לישראל, לא חמור אחד מהם נשאתי [\(במדבר טו, טו\)](#). ושמואל שאמר, הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי וגו' [\(ש"א יב, ג\)](#). הוי אומר, שופטים ושוטרים, שלא יהא בהם דבר של פסולות. מעשה ברבי חנינא בן אלעזר, שהיה לו אילן נטוע בתוך שדהו ונופיו נוטות לשדה אחר. בא אדם אחד וקבל לפניו ואמר, אילנו של איש פלוני נוטה לתוך שדי. אמר ליה: לך ובוא למחר. אמר ליה: כל הדינין הבאים לפניך, מיד אתה פוסק, ודיני אתה מאחר. מה עשה רבי חנינא, מיד שלח פועליו וקצץ את האילן שהיה בתוך שדהו ונוטה לשדה אחר. למחר בא אותו האיש לפניו לדון. אמר לו לבעל דינו, צריך אתה לקוץ אותו. אמר לו: ולמה אילן שלך ענפיו נוטין לשדה אחר. אמר לו: צא וראה כשם שאתה רואה את שלי, כך עשה את שלך. מיד הלך ועשה כך. לפיכך כתיב: שופטים ושוטרים, שלא יהא בשופט דבר של פסלות.

ד תתן לך. אתה תמנה שופטים בכל שערים. שפעמים בשבת בתי דינין יושבין בעירות, בשני ובחמישי. ואם עמדה הלכה לפניהם, היו שואלין לבית דין שבלשכת הגזית. ושפטו את העם משפט צדק, שיהיו מטין את העם לכף צדק. אמר רבי יהודה ברבי שלום, שיהיו מטין ומלמדין עליהם זכות לפני הקדוש ברוך הוא. ממי אתה למד. מגדעון בן יואש, שבקימו היו ישראל בצרה, והיה הקדוש ברוך הוא מבקש אדם שילמד עליהם זכות ולא היה מוצא, שהיה הדור דל במצות ובמעשים. כיון שנמצא זכות בגדעון, שלמד עליהם זכות, מיד נגלה עליו המלאך, שנאמר: ויבא אליו

מלאך ה', ויאמר לו: לך בכהך זה (שופטים ו, יד), בכה זכות שלמדת על בני הוי, ושפטו את העם משפט צדק, שיהיו מלמדין זכות על הדור.

ה תתן לך, ולא לאמות העולם. דבר אחר, תתן לך, מלמד, שנקראו הדינין על שם משה. זה אחד משלשה דברים שמסר משה נפשו עליהן ונקרא על שמו. נתן נפשו על התורה, שנאמר: ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה (שמות לד, כח). ונקראת על שמו, שנאמר: זכרו תורת משה עבדי (מלאכי ג, כב). נתן נפשו על ישראל, שנאמר: ועתה אם תשא חטאתם וגו' (שמות לב, לב). ונקראו על שמו, שנאמר: לך רד כי שחת עמך (שם פסוק ז). נתן נפשו על הדינין, שנאמר: וידך את המצרי, ויצא ביום השני וגו', ויאמר מי שמך לאיש שר ושופט וגו' (שם ב, יב-יד). לפיכך נקראו על שמו, שנאמר: וירא ראשית לו וגו' צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל (דברים לג, כא).

ו שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, בכל עיר ועיר. לשבטיך, אפלו עיר שכלה משפחה אחת, מנה לה דינין. ושפטו את העם משפט צדק, ללמדך, שצדקה עושין עם שניהם. עם הזכאי, שנוטל את שלו. ועם החיב, שמוציאין גזל מתחת ידו. דבר אחר, משפט צדק, בזמן שעוסקין ודנין בצדק, הו עושין צדקה עם הבריות ומצילין אותן מן הפרעניות, שנאמר: אמת מארץ תצמח וגו' (תהלים פה, יב). בזמן שדין אמת מארץ תצמח, אז צדק משמים נשקף (שם), הקדוש ברוך הוא עושה צדקה עם הבריות ומציל אותן מפרעניות ומיסורין, וטובה באה לעולם.

ז לא תטה משפט, לא תכיר פנים. אזהרה לנשיא, שלא יושב הראוי למעלה למטה, ואת הראוי למטה למעלה. דבר אחר, לא תטה משפט, במקוון. ולא תכיר פנים, בכבוד, שלא יהא עני עומד ועשיר יושב. דבר אחר, לא תטה משפט, אזהרה לחכם, שלא יושב אצלו מי שאינו ראוי

לדין. ואם הושיב, כאלו נטע אשרה, דסמיך ליה, לא תטע לך אשרה. לא תטה משפט, צריך שיהיו הדינין רואין כאלו שכינה ביניהם, שנאמר: בקרב אלהים ישפט (שם פב, א), מכאן לבעלי דינין שיינהגו אימה לעצמן. מעשה באחד שהיה לו דין עם מלך ממלכי בית חשמונאי, ועמד לפני שמעון בן שטח. אמר ליה: דין יש לי אצל המלך. אמר שמעון בן שטח להם לאותן דינין שדינין עמו, אם משגר אני בשביל המלך, אתם מוכיחים אותו. אמרו לו: הן. שגר בשבילו. בא, ונתנו את פסאו וישב בצד שמעון. אמר לו שמעון בן שטח, עמד על רגליך ותן את הדין. אמר לו: וכי דינין את המלך. פנה לימינו, כבשו הדינין את פניהם בקרקע. לשמאלו, כבשו פניהם בקרקע. בא המלך וחבטו בקרקע עד שיצאה נשמתו. מיד נודעו המלך. מיד אמר ליה שמעון בן שטח, עמד על רגליך ותן את הדין, שלא לפני אתה עומד, אלא לפני מי שאמר והיה העולם, שנאמר: ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' (דברים יט, יז). מיד עמד על רגליו ונתן את הדין. לכך צריך שיהיו בעלי דינין נוהגין אימה בעצמן, והדינין יהיו נוהגין אימה בעצמן, כבכול להקדוש ברוך הוא הן דינין. שפך אמר יהושפט לדינין, כי לא לאדם תשפטו כי לה' (דהי"ב יט, ו). אמר רבי חמא בר חנינא, בא וראה אלמלא מקרא פתוב, אי אפשר לאומרו. בשר ודם דן לבוראו. אלא אמר הקדוש ברוך הוא לדינין, היו נוהגים אימה בעצמכם, כאלו אותי אתם דינין. כיצד, אדם עושה מצוה אחת לפני, גזרתי עליו לתן לו מאה שדות. אם אתה מעביר עליו את הדין באחת מה שגזרתי עליו, אני נותן לו משלי, ומעלני עליך כאלו ממני נטלת.

ח לא תקח שחד וגו'. כיון שנותן הדין את לבו על השחד, נעשה עור בדין ואינו יכל לדון אותו באמת. אמר רבי אליעזר, הרי הוא אומר, הנה נשיאי ישראל איש לזרעו היו בך למען שפך דם (יחזקאל כב, ו), שהיו פושטין זרועותיהן תחת פנפי בגדיהם ונוטלין את השחד. אמר רבי אבהו, כל הנוטל שחד שנה פרוטה מחברו, נקרא רשע, שנאמר: שחד מחיק רשע יקח (משלי יז, כג). אמר רבי ישמעאל ברבי יוסי, בוא וראה כמה קשה השחד. פעם אחת בא אדם אחד לפני והביא לי ראשית הגז, והיה לו דין לפני הדין, ואני הייתי עומד לצד אחד. ואמרתי לו, אם יטען עליו הדין כד וכו', יזכה בדין. והייתי מצפה לזכותו, אף על פי שלא נתן לי אלא משלי ולא

שחד הָיָה. וּנְתַקֵּרֵב לְבָבִי עִמּוֹ כֹּל זְמַן שְׁרָאִיתִיו. וְאַף עַל פִּי שֶׁהִלֵּךְ לְבֵית דִּין, הֵייתִי שׂוֹאֵל עָלָיו, אִם זָכָה אִם לֹא, לְהוֹדִיעַךָ כַּמָּה קֶשֶׁה הַשְּׁחָד שֶׁמַּעֲוֹר אֶת עֵינַיִם. וְהָרִי דְבָרִים קַל וְחֹמֶר, וּמָה אִם אָנִי שֶׁהִבִּיא לִי מִשְׁלִי וְלֹא נִטְלֵתִי שְׁחָד מִמֶּנּוּ, הֵייתִי מְצַפֶּה לְזָכוֹתָו, הַנוּטֵל שְׁחָד, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. הָיָה רַבּוֹ יוֹחֵנָן בֶּן זַכַּאי דּוֹרֵשׁ, וְקָרַבְתִּי אֵלֵיכֶם לְמִשְׁפָּט וְהֵייתִי עַד מְמַהֵר בְּמִכְשָׁפִים וּבְמִנְאָפִים וּבְנִשְׁבָּעִים לְשִׁקֵּר וּבְעֵשֶׂקִי שֶׁכָּר שֶׁכִּיר אֶלְמָנָה וְיִתּוֹם וּמִטִּי גֵר וְגוֹ' (מִלֵּאכִי ג, ה). אוֹי לָנוּ מִיּוֹם תּוֹכְחָה, שֶׁהִקִּישׁ הַכְּתוּב מִטִּי גֵר לְעִבְרוֹת חֲמוּרוֹת. לְפִיכֶךָ הִזְהִיר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לֹא תִטָּה מִשְׁפָּט. אָמַר רַבִּי חֲמַא בַּר אוֹשְׁעֵינָא, אָדָם חוֹשֵׁשׁ בְּעֵינָיו, נוֹתֵן מִמּוֹן הַרְבֵּה לְרוֹפֵא, סָפֵק מִתְרַפָּא וְסָפֵק אֵין מִתְרַפָּא. וְהַנוּטֵל שְׁחָד, מַעֲוֹר עֵינָיו, וּמְקַלְקֵל אֶת הַדִּין, וְגוֹרֵם שְׁיִגְלוֹ יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצָם, וּמְבִיא רָעַב לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: צָדֵק צָדֵק תִּרְדֹּף וְגוֹ'. רַדְפֵת צָדֵק, תַּחֲיֶה וְתִירַשׁ אֶת הָאָרֶץ. וְאִם לֹא, לֹא תִירַשׁ. צָדֵק צָדֵק תִּרְדֹּף, שְׁתִּי פְעָמִים, מְכָאן שְׁיִהֵא אָדָם רוֹדֵף אַחַר בֵּית דִּין הַיְפָה. דְּבַר אַחַר, צָדֵק צָדֵק תִּרְדֹּף, שְׁנֵי פְעָמִים, אִזְהַרָה לְדִינָן הַדִּין דִּינֵי נַפְשׁוֹת, שֶׁלֹּא יִהְיוּ חוֹתְכִין אֶת הַדִּין בְּיוֹמוֹ. אֶלֶּא יִהוּ מְלִינִין אֶת הַדִּין כְּדָרְךָ שֶׁמְלִינִין אֶת הַדִּין בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: מְלֵאֲתִי מִשְׁפָּט צָדֵק יִלִּין בָּהּ (נִשְׁעִיָה א, כֵּא). לְמַעַן תַּחֲיֶה, כֹּל הַדּוֹן דִּין אֶמֶת לְאֶמֶתוֹ, זֹכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר ה' שְׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה וְגוֹ' (שֵׁם נו, א).

ט וְהָיָה בְּכֹל הָאָרֶץ נֶאֱמַר ה' פִּי שְׁנַיִם בָּהּ יִכְרְתוּ יִגְוְעוּ, וְהַשְּׁלִישִׁית יִוָּתֵר בָּהּ (זְכַרְיָה יג, ח). זֶה הֵי אֵי שֶׁנֶּאֱמַר בְּרוּחַ הַקָּדֵשׁ עַל יְדֵי דָוִד, יְבוֹשׁוּ כָּל עוֹבְדֵי פֶסֶל הַמִּתְהַלְּלִים בְּאֵלִילִים וְגוֹ' (תַּהֲלִים צו, ז). כְּנִגְדַּ מִי אָמְרוּ. לֹא אָמְרוּ אֶלֶּא כְּנִגְדַּ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, עֲתִיד הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהִרְאוֹת כְּבוֹדוֹ לְכָל בְּאֵי עוֹלָם, וּלְהוֹרִיד כְּסָאוֹ בְּאֶמְצַע הַרְקִיעַ, וְחוֹזֵר וּמְנִיחוֹ בְּמִקּוֹם שְׁחֲמָה זֹרְחַת בְּתַקּוּפַת תַּמּוּז, וְחוֹזֵר וּמְנִיחוֹ בְּמִקּוֹם שְׁחֲמָה זֹרְחַת בְּתַקּוּפַת טֵבֵת. אָמַר לוֹ רַבִּי חֲנִינָא הַזֶּקֶן, אֶפְשָׁר לְהִרְאוֹת כְּבוֹדוֹ מִי שְׁכַתּוֹב בּוֹ, פִּי לֹא יִרְאֵנִי הָאָדָם וְחִי (שְׁמוֹת לג, כֵּא), וְאֵת אוֹמֵר שֶׁמְרָאָה כְּבוֹדוֹ לְכָל בְּאֵי עוֹלָם. אָמַר לִיָּהּ: הָרִי כְּתִיב: פִּי שֶׁמֶשׁ וּמִגֵּן ה' אֱלֹהִים, חֹן וְכְבוֹד יִתֵּן ה', לֹא יִמְנַע טוֹב לְהוֹלְכִים בְּתַמִּים (תַּהֲלִים פד, יב). מָה הַמִּגֵּן מִגֵּן עַל בְּעָלָיו בְּשַׁעַת מְלַחְמָה, אֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִגֵּן עַל בְּנָיו בְּאוֹתָהּ שְׁעָה. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, בְּשַׁעַת שֶׁהַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יְדִין אֶת הָעוֹלָם, תּוֹפְשׁוֹן לְדִין הוּא וְאֱלֹהֵיהֶם,

וּמַעֲמִיד לָהֶם פְּרִטוּמִיּוֹן, וַיִּמְבִּיא שְׁתֵּי הַלּוּחֹת שֶׁבָּהֶן עֲשָׂרַת הַדְּבָרוֹת, וְאוֹמֵר לָהֶם, כָּלֹּם הַשְּׂגִיחוּ עֲלֵיכֶם. וְאוֹמְרִים לִפְנֵיו, מִיּוֹם שֶׁבָּרֵאת אֹתָנוּ, לֹא הַשְּׂגִיחוּ עָלֵינוּ אֶלָּא עִמָּךְ יִשְׂרָאֵל בְּלִבְד. הַמִּתְהַלְלִים בְּאַלִּילִים, רָאוּ לְמַקְרָא לומר, הַבוֹטְחִים. מֵהוּ הַמִּתְהַלְלִים. שֶׁלֹּא עָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה עַד שֶׁנִּהְיָוּ כְּבוֹד זֶה בָּזָה. אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּכֹל יוֹם אַתֶּם מִתְבַּיְשִׁין לִפְנֵי. יֵשׁ בְּכֶם שֶׁהוּ עוֹבְדִים לַיּוֹנִים, הַרְבֵּה יוֹנִים נִשְׁחָטִים. יֵשׁ בְּכֶם שְׁעוֹבְדִים לַלְבַּנִּים, הַרְבֵּה לְבַנִּים נִשְׁבָּרוֹת בְּשׁוּק. יֵשׁ בְּכֶם עוֹבְדִים לַדְּגִים, הַרְבֵּה דְּגִים נִמְכָּרִים בְּשׁוּק. מִיָּד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְבַיְשֵׁן, שֶׁנֶּאֱמַר: יִרְאוּ גוֹיִם וַיִּבְשׂוּ מִכָּל גְּבוּרַתְךָ, יְשִׁימוּ יָד עַל פֶּה, אֲזַנְיָהֶם תִּתְחַרְשֶׁנָּה (מִיכָה ז, טז).

אָמַר רַב חֲמָא בַר חֲנִינָא אָמַר רַב, מֵאֵי דְכָתִיב: כָּל הַגּוֹיִם נִתְקַבְּצוּ יַחְדָּיו וַיִּאֲסְפוּ לְאַמִּים מִי בָּהֶם יִגִּיד זֹאת וְרֵאשׁוֹנוֹת יִשְׁמִיעֵנוּ וַתִּנּוּ עֲדִיהֶם וְגוֹי (ישעיה מג, ט).

לְעֵתִיד לְבֹא מִבִּיא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא סֵפֶר תּוֹרָה וּמִנִּיחוּ בְּחִיקוֹ, וְאוֹמֵר: כָּל מִי שֶׁעוֹסֵק בָּזָה, יִבֹּא וַיִּטַּל שְׂכָרוֹ. מִיָּד מִתְקַבְּצִין כָּל הָאָמוֹת וּבָאִין בְּעֶרְבוּבָא, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּיו. אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֵל תִּכְנָסוּ בְּעֶרְבוּבָא, אֶלָּא כָּל אִמָּה וְאִמָּה וְסוֹפְרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּאֲסְפוּ לְאַמִּים. נִכְנָסָה אֲדוּם, אוֹמֵר לָהֶם, בְּמָה עֲסַקְתֶּם אִמְרוּ לוֹ: הַרְבֵּה שְׂוָקִים תִּקְנָנוּ, הַרְבֵּה מְרַחֲצָאוֹת עָשִׂינוּ, כֶּסֶף וְזָהָב הַרְבֵּינוּ, וְהַכֹּל לֹא עָשִׂינוּ אֶלָּא כְּדִי שְׂיַעֲסְקוּ יִשְׂרָאֵל בְּתוֹרָה. אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כָּל מִי שֶׁעָשִׂיתֶם, לְהִנָּאת עֲצַמְכֶם עָשִׂיתֶם. שְׂוָקִים, לְהוֹשִׁיב בָּהֶן זוֹנוֹת. מְרַחֲצָאוֹת, לְעַדוֹן בָּהֶן עֲצַמְכֶם. כֶּסֶף וְזָהָב, שְׁלִי הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נְאוּם ה' צְבָאוֹת (תְּנִי ב, ח).

נִכְנָסָה מַלְכוּת פָּרַס, אוֹמֵר לָהֶם, בְּמָה עֲסַקְתֶּם. אוֹמְרִים לוֹ: הַרְבֵּה כְּרָכִים כְּבִשְׁנוּ, הַרְבֵּה גִשְׂרִים תִּקְנָנוּ, הַרְבֵּה מַלְחָמוֹת עָשִׂינוּ, וְכָל זֶה בְּשִׁבִיל יִשְׂרָאֵל שְׂיַעֲסְקוּ בְּתוֹרָה. אוֹמֵר לָהֶם, כָּל מִי שֶׁעָשִׂיתֶם, לְצַרְךָ עֲצַמְכֶם עָשִׂיתֶם. כְּרָכִים, לְעֲשׂוֹת בָּהֶם אֲנִיגְרָא. גִּשְׂרִים, לְטוֹל מֵהֶם מְכָס. מַלְחָמוֹת, אֲנִי עָשִׂיתֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' אִישׁ מַלְחָמָה (שְׁמוֹת טו, ג).

כָּלֹּם יֵשׁ בְּכֶם מִגִּיד זֹאת, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי בָּהֶם יִגִּיד זֹאת (ישעיה מג, ט).

וְאִין זֹאת אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מִשָּׁה (דְּבָרִים ד, מד).

אוֹמְרִים לִפְנֵיו, כָּלֹּם נִתְּתָ לָנוּ וְלֹא קִבְּלָנוּהָ. וְעָלִיהוּ הוּא אוֹמֵר, וַיֹּאמֶר, ה' מְסִינִי בָּא וְזָרַח מִשְׁעִיר לָמוּ וְגוֹי' (שֵׁם לֵג, ב).

מִלְּמַד, שֶׁהַחֲזִירָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל כָּל אָמוֹת הָעוֹלָם וְלֹא רָצוּ לְקַבְּלָהּ. אָמְרוּ לִפְנֵיו, כָּלֹּם כְּפִיתָ הָהָר עָלֵינוּ כְּגִיגִית כְּשֵׁם שֶׁעָשִׂיתָ לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר (שְׁמוֹת יט, יז), וְאִמְרַתָּ לָהֶם, אִם תִּקְבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה, מוֹטָב. וְאִם לֹא, שָׁם תִּהְיֶה קְבוּרַתְכֶם. שְׂאֵלוּלֵי כֵן, לֹא קִבְּלוּהָ. אוֹמֵר לָהֶן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְהִלֵּא

אָמְרוּ מִתְחִלָּה, נַעֲשֵׂה וְנִשְׁמַע. אָמְרוּ לְפָנָיו, רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, תִּנְהַלְנוּ מֵרֵאשִׁית וְנַעֲשֶׂנָה. אוֹמֵר לָהֶם, מִצְוֶה קִלְה אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם, אִם אַתֶּם מְשַׁמְרִין אוֹתָהּ, אֲתֵן לָכֶם שְׂכָר כְּיִשְׂרָאֵל. אוֹמֵר לָהֶם, לָכוּ עֲשׂוּ סִפְהָ. הוֹלְכִין וְעוֹשִׂין סִפְהָ כֹּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם. וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מוֹצִיא חַמָּה מִנִּרְתִיקָה, וְכֹל אֶחָד וְאֶחָד מְבַעֵט בְּסִפְתּוֹ וְיוֹצֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנִתְקָה אֶת מוֹסְרוֹתַיִמוֹ (תְּהִלִּים ב, ג). וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב וּמְשַׁחַק עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: יוֹשֵׁב בְּשָׂמַיִם יִשְׁחַק (שם פסוק ד). וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ כָּל אֱלֹהִים (שם צו, ז). בְּשַׁעַה שֶׁיִּדְוִן אֶת הָאֲמוֹת, דָּן לֵאלֹהֵיהֶם עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בָאֵשׁ הִ' נִשְׁפָּט וְגוֹ' (ישעיה סו, טו). כִּיִּן שֶׁאֵין יְכוּלִים לַעֲמוֹד בָּאֵשׁ, פּוֹרְחִין וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב וּמְשַׁלַּח עֲלֵיהֶם מַלְאָכִים בְּקוֹלְרִין וּבְשִׁלְשָׁלוֹת וּמְשַׁלְּכִין לְתוֹךְ הָאוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹהֵט אוֹתָם הַיּוֹם הַבֹּא אָמַר הִ' צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא יַעֲזֹב לָהֶם שָׂרֵשׁ וְעֵנָף (מִלְאכִי ג, יט). דָּבָר אַחֵר, וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ כָּל אֱלֹהִים, אוֹמְרִים כֹּל עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה לֵאלֹהֵיהֶם, בּוֹאוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְפָנָי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁאַתֶּם הִתְעַיַּתְתֶּם אוֹתָנוּ. מִיָּד, וְהַאֲלִילִים כָּלִיל יַחְלֹף (ישעיה ב, יח), וְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה מוֹרִידִין לְגִיהֶזֶם. לְכֹךְ נֶאֱמַר: יְבוֹשׁוּ כָּל עוֹבְדֵי פֶסֶל (תְּהִלִּים צו, ז). וְהִיא בַיּוֹם הַהוּא נֶאֱמַר הִ' פִּי שְׂנִיִּים בָּהּ יִכְרְתוּ יִגְוְעוּ (זכְרִיָּה יג, ח), אֵלּוּ הָאוֹמְרִין, שְׁתֵּי רְשׁוּיּוֹת בְּשָׂמַיִם. וְהַשְּׁלִישִׁית יִנְתֵּר בָּהּ (שם), אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן מְשַׁלְּשִׁיתוֹ שֶׁל עוֹלָם, בְּנֵי שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת. דָּבָר אַחֵר, וְהַשְּׁלִישִׁית יִנְתֵּר בָּהּ, שֶׁאֵין מִתְּשַׁבֵּין בְּאַרְצָם אֶלָּא בְּגֵאֲלָה שְׁלִישִׁית. גֵּאֲלָה רֵאשׁוֹנָה, זוֹ גֵּאֲלַת מִצְרַיִם. גֵּאֲלָה שְׁנִיָּה, זוֹ גֵּאֲלַת עֶזְרָא. הַשְּׁלִישִׁית, אֵין לָהּ הַפֶּסֶק. אָמַר רַבִּי שְׁמַלְאִי, שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצּוֹת נֶאֱמְרוּ לְמוֹשֶׁה בְּסִינַי, בָּא דָּוִד וְהֶעֱמִידֵן עַל אַחַת עֶשְׂרֵה, שֶׁנֶּאֱמַר: הִ' מִי יִגּוֹר בְּאַהֲלֵיךָ (תְּהִלִּים טו, א), וְכֹל הַמְּזַמּוֹר. בָּא יִשְׁעִיָּה וְהֶעֱמִידֵן עַל שֵׁשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹלֵךְ צְדָקוֹת, וְדוֹבֵר מִיִּשְׂרָאֵל, מֵאִס בְּבָצַע מַעֲשֵׂקוֹת, נִעַר כְּפָיו מִתְמַךְ בְּשַׁחַד, אוֹטֵם אֶזְנוֹ מִשְׁמוֹעַ דְּמַיִם וְגוֹ' (ישעיה לג, טו). וְכֹתִיב בְּתַרְיָה, הוּא מְרוֹמֵם יִשְׁכּוֹן, מְצַדּוֹת סִלְעִים מְשֻׁגְבוֹ, לְחֶמּוֹ נִתָּן, מִיָּמָיו נֶאֱמָנִים. בָּא מִיכָה וְהֶעֱמִידֵן עַל שְׁלֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: הִגִּיד לָךְ אָדָם מַה טוֹב וּמָה הִ' דוֹרֵשׁ מִמֶּךָ, כִּי אִם עֲשׂוֹת מְשַׁפָּט, וְאַהֲבַת חֶסֶד, וְהִצַּנֵּעַ לְכַת עִם אֱלֹהֵיךָ (מִיכָה ו, ח). בָּא עֲמוּס וְהֶעֱמִידֵן עַל שְׁנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כֹה אָמַר הִ' לְבַיִת יִשְׂרָאֵל דַּרְשׁוּנֵי וְחִיו (עֲמוּס ה, ד). בָּא חֲבִקוּק וְהֶעֱמִידֵן עַל אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְצַדִּיק בְּאִמּוֹנָתוֹ יִחְיֶה (חֲבִקוּק ב, ד).

כי הגוים האלה אשר אתה וגוי. זה שאמר הכתוב ונתנדף הי לראש ולא

לזנב והיית רק למעלה ולא תהיה למטה (דברים כח, ג), שלא יהיו בכם שופטים כחשים, ותהיו בלכם ראשים לתורה, כשם שאתה אומר, ונביא מורה שקר הוא הזנב (ישעיה ט, ד). והיית רק למעלה, מעט תהיה, רק בעולם הזה לא כל הימים. דבר אחר, והיית רק למעלה. כשאתה מבקש לשאל דבר, שלא תהא שואל מה למעלה, ולא תהא שואל מה למטה כשם שאמות העולם שואל, שנתאמר: והיה פאוב מארץ קולד (שם כט, ד), כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם וגוי, שתהא שואל בו. זה שאמר הכתוב: וכי יאמרו אליכם דרשו אל האבות ואל הידענים המצפצפים והמהגים (שם ח, ט). אמרו להם, הלא עם אל אלהיו ידרש בעד החיים אל המתים (שם ט). צרכי המתים עושין בחיים. שמא עושין צרכי החיים במתים. המהגים, שאין עושין להם צרכי ראשיהם. כי הגוים האלה וגוי, ואתה לא כן. מעשה בגר אחד שהיה מבצרה, אמר, כשהייתי נכרי, הייתי שואל בעבודה זרה. עכשו נעשיתי ישראל ואסור לי. מה עשה. חבש את חמורו והלך במדינה ולא שאל בעבודה זרה. נכנס במדינה והיה הפינסור שלה עומד בפתח המדינה. עם שהוא נכנס, ראה אותם, מיד נתגרא. גרד מן החמור וברח החמור. ירדו אותו שהיו עומדין שם והוא מתגרא מהם, וזקפו אותו ומסמכין אותו. והיו אומרים הזקן הזה נפל. מיד הוליכו אותו אצל חמורו. ונכנס בשלום ויצא בשלום. מי גרם לו. על שתפס את התורה. הוי, כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעננים ואל קסמים ישמעו, ואתה לא כן נתן לך הי אלהיך. מעשה היה ברבי ינאי ורבי יוחנן שהיו יושבין על פגלי של טבריה, והיו שם שני אסטרוולוגין, ראו שם שני יהודים יוצאין למלאכתן. אמרו אותו שני אסטרוולוגין, אותו שני האנשים יוצאין ואינן נכנסין, אלא הנחש שורפן. שמעו רבי ינאי ורבי יוחנן. מה עשו. ישבו על פתח המדינה לידע אם נכנסין הן אותו שני האנשים למלאכתן, ונכנסו. וראו אותו רבי ינאי ורבי יוחנן. אמרו לאסטרוולוגין, לא אמרתם ששני האנשים הללו יוצאין ואינן נכנסין, שהנחש שורפן אמרו להן, הן. אמרו להן, הרי יצאו בשלום ונכנסו בשלום. היו האסטרוולוגין מביטין בהם. אמרו להן, אמרו לנו, מה עשיתם ביום הזה. אמרו להם, לא עשינו דבר, אלא כשם שהיינו למודין לעשות, קרינו את שמע והתפללנו. אמרו להם,

יהודים אתם, אין דברי האסטרולוגין מתקיימים בכם, שאתם יהודים. הוי, ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך.

יא דבר אחר, כי הגזים האלה אשר אתה יורש אותם וגו', ואתה לא כן. מדבר באברהם, שהיה רואה באסטרולוגין, שהיה המזל אומר לו: שאין אברם ולא שרי מולדין. מה עשה להם הקדוש ברוך הוא. אומר רבי יהודה ברבי סימון בשם רבי חנין, כתיב: ויוצא אתו החוצה ויאמר הבט נא השמימה [\(בראשית טו, ה\)](#), העלה אותו למעלה מכפת הרקיע. ואין חוצה אלא הרקיע, שנאמר: עד לא עשה ארץ וחוצות [\(משלי ח, כו\)](#). וכן הוא אומר, הו אראלם צעקו חצה [\(ישעיה לג, ז\)](#). אומר לו הקדוש ברוך הוא, מה שאמרת, והנה בן ביתי יורש אתי [\(בראשית טו, ג\)](#), לא כן הדבר, כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך (שם פסוק ד). אומר לו: אתה אומר לי, שאני מוליד. אומר לו הקדוש ברוך הוא, צא מן המדה, אברם אינו מוליד, אברהם מוליד. שרי אינה מולדת, שרה מולדת. ויוצא אתו החוצה, אומר לו: הרי אתה למעלה מן המזל. מי גדול ממי. לא אתה, שאתה למעלה ממנו. הבט נא השמימה. שא נא עיניך השמימה אין כתיב כאן, אלא הבט, כאדם שהוא מביט מלמעלה למטה. וכן הוא אומר, הביטה ענני ה' אלהי [\(תהלים יג, ד\)](#). ויאמר לו כה יהיה זרעך [\(בראשית טו, ה\)](#). מיך, והאמן בה' (שם פסוק ו). אומר להם משה, מה אברהם הניח את המזל ולא היה עוסק בו, אף אתה, לא כן נתן לך ה' אלהיך.

יב דבר אחר, כי הגזים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעננים ואל קסמים ישמעו. אומר ירמיה הנביא, כדנה תימרון להום וגו' [\(ירמיה י, יא\)](#). אומר רבי אליעזר, כדנא תימרון, אם יאמרו לכם אמות העולם לעבד עבודה זרה, אמרו להם, אם יכולה היא להעביר השמים והארץ, נעבדנה. ואם לאו, יאבדו מארעא (שם). רבי יהושע אומר, אמרו להם, אם יכולין לעשות שמים וארץ, נעבדנה. ואם לאו, יאבדו מארעא. רבי עקיבא אומר, אמרו להם, אם יכולים להעביר את השמים ואת הארץ, ולעשות אחרים מצבע אחר, נעבדנה. ואם לאו, יאבדו מארעא. שלשה פילוסופין היו

לְאֲדָרְיָאנוּס, וְלֹא הָיָה עוֹשֶׂה דְבָר עַד שֶׁהָיָה נִמְלָךְ עִמָּהֶם. אָמַר לָהֶם:
מִבְּקֵשׁ אֲנִי לַעֲשׂוֹת עִצְמִי אֵלֹהִים. אָמְרוּ לוֹ שֶׁלִּשְׁתֵּן, אֶחָד מִדְּבָרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר,
וְאֶחָד מִדְּבָרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וְאֶחָד מִדְּבָרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. הִלָּךְ לְבֵיתוֹ וְהָיָה מֵצֵר.
נִכְנָסָה אֲשֶׁתּוֹ אֶצְלוֹ, אָמְרָה לוֹ: עַל מָה אַתָּה מֵצֵר. אָמַר לָהּ: שֶׁבִּקְשִׁיתִי
לַעֲשׂוֹת עִצְמִי אֵלֹהִים, וְהֵם לֹא הִנִּיחוּ אוֹתִי. אָמְרָה לוֹ: הֵם לֹא אָמְרוּ לָךְ
כְּרֵאוּי. אֲנִי אָמַר לָךְ דְּבָר אַחֵר, פְּקֻדוֹן אֶחָד יֵשׁ לוֹ אֶצְלָךְ, תֵּן לוֹ פְּקֻדוֹנוֹ
וַעֲשֵׂה עִצְמָךְ אֵלֹהִים. אָמַר לָהּ: וַיְמָה פְּקֻדוֹנוֹ. אָמְרָה לוֹ: הִנֵּפֶשׁ. אָמַר לָהּ:
וְאִם תֵּצֵא נִפְשִׁי מִה אֶעֱשֶׂה. אָמְרָה לוֹ: הִנֵּפֶשׁ שֶׁבָךְ אֵין אַתָּה שׁוֹלֵט בָּהּ, שְׁכֹן
כְּתִיב: אֵין אָדָם שְׁלִיט בְּרוּחַ לְכֹלֹא אֶת הָרוּחַ (שְׁהֵלֵת ת, ח). וְהֵיֵאָךְ תּוֹכֵל
לַעֲשׂוֹת עִצְמָךְ אֵלֹהִים. אַרְבָּעָה בְּנֵי אָדָם עָשׂוּ עִצְמוֹן אֵלֹהוֹת, וְנִבְעֵלוּ כְּנָשִׁים,
פְּרָעָה וַיּוֹאֵשׁ וְחִירָם וְנַבּוּכַדְנֶצַּר (וּכְו' וּאֵרָא ט).

יג **כי** תצא למלחמה וראית סוס ורכב עם רב ממך. זה שאמר הכתוב:
סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה (משלי כא, לא). מהו סוס מוכן. בשעה
שִׁיֵּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם מִה כְּתִיב שָׁם, וַיִּגַּד לְמִלְחָמָה מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם
(שְׁמוֹת יד, ה). מִיָּד, וַיֵּאָסֶר אֶת רֶכֶבוֹ וְאֶת עֲמוֹ לְקַח עִמּוֹ, וַיִּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב
בְּחֹר (שם פסוק ו, ז). עָמַד פְּרָעָה וְהִלְבִּישׁ כָּל הַסּוֹסִים וְאֶפִּילוֹ כָּל הַהֲדִיוֹטוֹת,
אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת. וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וְגוֹי כָּל סוֹס רֶכֶב פְּרָעָה
וּפְרָשָׁיו וְחִילוֹ (שם פסוק ט), מְלַמֵּד, שֶׁלֹּא חָלָה אֶחָד מֵהֶם, וְלֹא מֵת אֶחָד מֵהֶם,
וְלֹא נִתְיַגַע אֶחָד מֵהֶם. לְכָךְ נֵאָמַר: כָּל סוֹס רֶכֶב פְּרָעָה וְגוֹי. וּפְרָעָה הִקְרִיב
וַיִּשְׂאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם (שם פסוק י), בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הִתְחִילוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
צוֹעֲקִים לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֵּאָמַר: וַיִּצְעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה' (שם). אָמַר
הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, יוֹנְתִי בְּחֲגִי הַסֵּלַע בְּסִתֵּר הַמִּדְרָגָה (שְׁה"ש ב, יד). לָמָּה הָיוּ
יִשְׂרָאֵל דּוֹמִין בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, לִיּוֹנָה שֶׁבְּרַחַה מִלְּפָנֵי הַנָּץ, וּבְאֵה לְהַכְנִס לְפָנֵים
מִן הַסֵּלַע, וְהָיָה הַנָּחַשׁ בְּתוֹכוֹ. בְּקִשָּׁה לְצִאת, הָרִי הַנָּץ עַל הַפֶּתַח. כֵּךְ הָיוּ
יִשְׂרָאֵל, הֵיטָב הוֹלָךְ וְסוֹעֵר עֲלֵיהֶם, וְהַשׁוֹנֵא רוֹדֵף אַחֲרֵיהֶם, וְהַחִיּוֹת מִן
הַמִּדְבָּר, וְהָיוּ מוֹקְפִין מֵאַרְבַּע רוּחוֹת. וּמִנֵּיין שֶׁהָיוּ הַחִיּוֹת מִן הַמִּדְבָּר.
שֶׁנֵּאָמַר: סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר (שְׁמוֹת יד, ג). וְאֵין סָגַר אֶלָּא חִיּוֹת רְעוֹת,
שֶׁנֵּאָמַר: אֱלֹהֵי שְׁלַח מְלֶאכֶה וְסָגַר פֶּס אַרְיֹנוֹתָא (דְּנִיָּאל ו, כג). מָה עָשׂוּ. נִשְׂאוּ
עֵינֵיהֶם לְאַבְיָהוֹן שֶׁבַשְׂמַיִם וְצִעֲקוּ, שֶׁנֵּאָמַר: וּפְרָעָה הִקְרִיב וַיִּשְׂאוּ בְּנֵי

ישראל את עיניהם וגוי ויצעקו בני ישראל אל ה'. לכה כתיב: יונתי בחגוי הסלע.

יד יונתי בחגוי הסלע. זה שאמר הכתוב: ה' סלעי ומצודתי (תהלים יח).

א. אמר רבי אלעזר בן פדת, אמרו ישראל למשה, מה עשית לנו. עכשו באין ועושין לנו כמו שעשינו להם, שהרגנו בכוריהם ונטלנו ממונם. לא אתה אמרת לנו, ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה (שמות ג, כב). אמר להם: אין לכם אלא שתהיו עומדין ושותקין, והקדוש ברוך הוא עושה מלחמותיכם, שנאמר: ה' ילחם לכם ואתם תחרישון (שם יד, יד). הוי, ויצעקו בני ישראל אל ה'. אמר רבי יהושע בן לוי, משל למה הדבר דומה. לבת מלך שהיתה עוברת בדרך והיו הלסטים משתעבדין בה. התחילה צועקת אל המלך. אמר המלך, לכה הייתי מתאנה. כך ישראל, היו משעבדים במצרים, תלו עיניהם לשמים, שנאמר: ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויצעקו (שמות ב, ג). הוציאם הקדוש ברוך הוא והיה מתאנה לשמוע תפלתם ולא היו מתפללים. מה עשה. גרה בהם פרעה וחילו ורדף אחריהם, שנאמר: ופרעה הקריב (שם יד, ט), שהקריב את בני ישראל לתפלה. מיד, ויצעקו בני ישראל אל ה'. לכה כתיב: יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראני את מראיך השמיעני את קולך (שה"ש ב, יד), אותו הקול ששמעתי במצרים. מיד אמר הקדוש ברוך הוא למשה, ואתה הרים את מטף ונטה את ידך על הים ובקעהו ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה (שמות יד, טז). ועשה הקדוש ברוך הוא מלחמה עם פרעה ואבדו והשקיעו בים, והציל את ישראל. הוא שכתוב, אלהים ה' עוז ישועתי סכתה לראשי ביום נשק (תהלים קמ, ח). ביום מלחמת הים, שנאמר: בני אפרים נושקי רומי קשת (שם עח, ט), כל מה שהיה פרעה עושה, היה הקדוש ברוך הוא עושה. יצא פרעה כגבור והקדוש ברוך הוא כגבור, שנאמר: ה' כגבור יצא, פאיש מלחמות יעיר קנאה (ישעיה מב, ג), שלא הודיע גבורתו ותחלה אלא בפרעה. בשעת מלחמה נקרא איש, שנאמר: ה' איש מלחמה ה' שמו (שמות כו, ג). יצא פרעה לבוש בכלי זין קסטיא, והקדוש ברוך הוא היה כן, שנאמר: לאור חציף יהלכו, לנגה ברק חניתך (חבקוק ג, יא). יצא פרעה באבני בליסטראות, והקדוש ברוך הוא באבני אלגביש ובאבני ברד. פרעה רכב על סוס, והקדוש ברוך הוא על פרוב, שנאמר: וירכב על פרוב ויעף

[\(תהלים יח, יא\)](#). על מה רכב פרעה. על סוסיא נקבה, שְנַאָמַר : לְסוֹסְתֵי בְרַכְבֵי פרעה, דְמִיתִיךָ רַעֲיָתִי [\(שה"ש א, ט\)](#). דְבַר אַחַר, לְסוֹסְתֵי בְרַכְבֵי פְרָעָה. מֵהוּ לְסוֹסְתֵי. אֶלָּא רָאָה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא הָיָה פְרָעָה רוֹצֵה לְכַנֵּס בָּיָם, מָה עָשָׂה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רָכַב עַל עֵב קַל וְהִפְכוּ לְסוֹסְיָא וְעָמַד לְפָנַי סוֹסֵי הַחִילוֹת, וְהָיוּ הַסוֹסִים רָצִים אַחֲרֵי הַסוֹסְיָא, וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יָרַד לָיִם וְהַסוֹסִים אַחֲרָיו. הָיוּ, לְסוֹסְתֵי, לְשׁוֹן נִקְבָּה. דְבַר אַחַר, לְסוֹסְתֵי בְרַכְבֵי פְרָעָה. אָמַר פְרָעָה לְחִילוֹתָיו, מֵה קַל מְכַל בְּהֵמָה לְרַכֵּב עָלֶיהָ וְאַצָּא וְאַרְדֹּף אַחֲרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. אָמְרוּ לִיה, סוֹסְיָא, שְׂאִין כִּיּוֹצָא בָּהּ בְּעוֹלָם. לְפִיכָךְ הָיוּ הַזְכָּרִים רוֹדְפִים אַחֲרֶיהָ. וְרָכַב פְרָעָה, כְּאַיִלִים. וְאַף הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עָשָׂה כֵן. אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמַלְאָכֵי הַשָּׁרָת, מֵה בְּכַל הַבְּרִיּוֹת שְׂמֵשֶׁמֶשׁוֹן לְפָנֶיךָ קַל. אָמְרוּ לוֹ: וְהֲלֹא גְלוּי לְפָנֶיךָ, שְׂאִין בְּכַל הַבְּרִיּוֹת הַמְשֶׁמֶשׁוֹן לְפָנֶיךָ קַל כְּרוֹב שֶׁהוּא יוֹצֵא מִתַּחַת כַּנְפֵי הַכְּרוֹבִים. רָכַב הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל כְּרוֹב וְנִצַּח סוֹסוֹ שֶׁל פְרָעָה וְכַל חִילוֹתָיו, שְנַאָמַר : כִּי בָּא סוֹס פְרָעָה בְרַכְבוֹ וּבְכַרְשׁוֹ אֶל תּוֹךְ הַיָּם [\(שמות טו, יט\)](#). וְאוֹמַר : וְנִעַר פְרָעָה וְחִילוֹ בָּיָם סוּף [\(תהלים קלו, טו\)](#). אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, לֹא כֵךְ אֶמְרָתִי לָכֶם, וְאַתֶּם תִּתְחַרְשׁוּן [\(שמות יד, יד\)](#). אִין לָכֶם לַעֲשׂוֹת אֶלָּא עוֹמְדִין שְׁתוֹקִין, וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה מְלַחְמוֹתֵיכֶם. לְפִיכָךְ אָמַר לָהֶם: כְּשֶׁתִּכְנָסוּ לְאַרְץ וְתִרְאוּ אוֹכְלוֹסִין הַרְבֵּה וְסוֹסִים וְרָכַב, אֵל תִּירְאוּ מֵהֶם, שְנַאָמַר: כִּי תִצָּא לְמַלְחָמָה עַל אוֹיְבֶיךָ וְרָאִיתָ סוֹס וְרָכַב עִם רַב מִמֶּךָ לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי הִי אֶלְהִיךָ עִמָּךְ. הָיוּ, סוֹס מוֹכֵן לְיוֹם מְלַחְמָה וְלֵהִי הַתְּשׁוּעָה.

טו **כִּי** תִצָּא לְמַלְחָמָה וְגוֹ'. מֵה כְּתִיב לְמַעַלָּה מִן הָעֲנָן, וְדָרְשׁוּ הַשׁוֹפְטִים הַיָּטִב. מְשִׁיעֵשׁוּ הַשׁוֹפְטִים דִּין, צָאוּ לְמַלְחָמָה וְאַתֶּם נוֹצְחִין. וְכֵן אָמַר דָּוִד, עֲשִׂיתִי מִשְׁפָּט וְצָדִק בַּל תִּנְיַחֲנִי לְעֹשֶׂקִי [\(תהלים קיט, קכא\)](#). וְכְתִיב: עָרַב עֲבָדֶיךָ לְטוֹב אֵל יַעֲשֶׂקֶנִי זָדִים (שם פסוק קכב). וְאַף הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינוֹ מִתְרוֹמֵם בְּעוֹלָם אֶלָּא בְּדִין, שְנַאָמַר: וַיִּגְבַּה ה' צְבָאוֹת בְּמִשְׁפָּט [\(ישעיה ה, טז\)](#). רָבִן שְׂמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמַר. עַל שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם קָיָם, עַל הַדִּין וְעַל הָאֱמֶת וְעַל הַשְּׁלוֹם, שְנַאָמַר: אֱמֶת וּמִשְׁפָּט שְׁלוֹם שְׂפָטוֹ בְּשַׁעֲרֵיכֶם [\(זכריה ח, טז\)](#). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוִי, וְכֻלָּם תְּלוּוִין בְּדִין, כִּי בְּדִין, נַעֲשֶׂה שְׁלוֹם וְנַעֲשֶׂה אֱמֶת. לְפִיכָךְ כְּשִׁישְׂרָאֵל עוֹשִׂין אֶת הַדִּין, הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְפִיל שׁוֹנְאֵיהֶן לְפָנֵיהֶם, שְנַאָמַר: לוֹ עַמִּי שׁוֹמֵעַ לִי וְגוֹ', כְּמַעַט אוֹיְבֵיהֶם אֲכַנִּיעַ וְגוֹ' [\(תהלים](#)

[פא יד, טו](#). ומה הו דרךיו של הקדוש ברוך הוא. צדק ומשפט, שנאמר: ושמו דרך ה לעשות צדקה ומשפט [\(בראשית יח, יט\)](#). לפיכך כתיב בפרשת דנין, ושפטו את העם משפט צדק, ואחרי כן, כי תצא למלחמה על אויביך. מהו על אויביך. אמר הקדוש ברוך הוא, צאו עליהם פאויבים. פשם שאינם מרחמים עליכם, כך אתם לא תרחמו עליהם. ראה מה הם אומרים: לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד [\(תהלים פג, ה\)](#). אותו השם שאומר, ברוך ה אלהי ישראל (שם קו, מח). לפיכך צאו עליהם פאויבים. אמרו ישראל, רבוננו של עולם, עד מתי יהיו עומדין עלינו, שנאמר: אלהים, זדים קמו עלי ועדת עריצים בקשו נפשי (שם פו, יד). אמר להם: ולא עליכם בלבד קמו, אלא אף עלי, שנאמר: ותצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה ועל משיחו (שם ב, ב), אלא ראו היאך שונאים. לכך כתיב: כי תצא למלחמה על אויביך.

טז וראית [סו ורכב](#). ונאמר כי בא סוס פרעה [\(שמות טו, יט\)](#). ולמה לא אמר, סוסים ורוכבים. אלא לפי שאין נחשבים לפני הקדוש ברוך הוא אלא פסוס אחד. עם רב ממך, אמר הקדוש ברוך הוא, לפניכם הם רבים. אבל לפני, אין נחשבים אלא פאיש אחד. ומנין, שכן הקדוש ברוך הוא אומר לגדעון, והכית את מדן פאיש אחד [\(שופטים ו, טז\)](#). ומנין שהם רבים, שנאמר: הוי המון עמים רבים פהמות ימים יהמיון [\(ישעיה ז, יב\)](#). והם לכל אחד מכס מאה וחמשה, אלא שאתם נוצחין, שנאמר: ורדפו מכס חמשה מאה [\(ויקרא כו, ח\)](#). לכך כתיב: עם רב ממך. לא תירא מהם, אבותיכם לא נתיראו מהם ונצחו אברהם אבינו מה כתיב בו, ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם [\(בראשית יד, טו\)](#). ולא נתירא מהם, שאמרתי לו, אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד (שם טו, א). ועשיתי לו מגן, שנאמר: אנכי מגן לך. וכשם שעשיתי לו, אעשה לכם, שנאמר: אם לא פאשר דמיתי כן היתה וכאשר יעצתי היא תקום [\(ישעיה יד, כד\)](#). מהו פאשר דמיתי. פאשר עשיתי לאברהם, אעשה לכם.

יז והיה [פקרבכם אל המלחמה ונגש הפהו ודבר אל העם](#). וכן הוא

אומר, ונגשו הפהנים בני לוי [\(דברים כא, ה\)](#). וכל המשמש למלך, גוזר עליו והוא עושה גזרתו. והלויים משמשין להקדוש ברוך הוא ועושין גזרותיו. חזקו ואמצו אל תיראו ואל תערצו מפניהם (שם לא, ו). ולמה, כי ה' אלהיך הוא ההלך עמך לא ירפך ולא יעזבך (שם). אינו מניחך, והוא יוצא לפניך ועושה מלחמה. וכן דבורה אומרת לברק, קום כי זה היום אשר נתן ה' את סיסרא בידך הלא ה' יצא לפניך [\(שופטים ד, יד\)](#). וברק אמר לה: אם תלכי עמי והלכתי (שם פסוק ח). אמרה לו: ולי אתה צריך, הלא ה' יצא לפניך. מלך בשר ודם עבדיו וחילותיו יוצאין למלחמה והוא אחריהם. והקדוש ברוך הוא אינו כן, אלא הוא קודמן. וכן בדרך פתיב: לא תעלה וגו', ובאת להם ממול בכאים, ויהי בשמעך את קול צעדה בראשי הבכאים אז תחרץ [\(ש"ב ה, כג-כד\)](#), שהם מלאים קוצים. ולמה נגלה עליהם הקדוש ברוך הוא מראשי הבכאים. שהיו ישראל בצרה. אמר רבי ברכיה, זהו שנגמר: עמו אנכי בצרה [\(תהלים צא, טו\)](#), כי אז יצא ה' לפניך להכות במחנה פלשתים [\(ש"ב ה, כד\)](#). הוי, כי ה' אלהיך הוא ההולך עמך. ולעולם הבא, ויצא ה' ונלחם בגוים ההם כיום הלחמו ביום קרב [\(זכריה יד, ג\)](#). כך דרש רבי תנחומא בר אבא.

יח **פי** תקרב אל עיר להלחם עליה וגו'. ראה כמה גדול כח השלום, שאפילו לשונאים, אמר הקדוש ברוך הוא לפתח להם לשלום. כך שנו רבותינו, שואלים בשלום הגוים מפני דרכי שלום. אמר רבי אליעזר הקפר ברבי, גדול כח השלום, שבשעה שישאל עושין חבורה אחת, אפילו עבודה זרה ביניהם, אין מדת הדין נוגעת בהם, שנגמר: חבור עצבים אפרים הנח לו [\(הושע ד, יז\)](#). ובשעה שהן חלוקין, מדת הדין נוגעת בהן, שנגמר: חלק לבם עתה יאשמו (שם י, ב). אמר רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי, ראה כמה גדול כח השלום, שאמר הכתוב שנים ושלשה תבות בשביל השלום, ואלו הן, כשנסתלק יעקב אבינו, נתיראו השבטים, שנגמר: ויראו אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו יוסף וגו', ויצו אן יוסף לאמר אביד צנה לפני מותו לאמר, כה תאמרו ליוסף אגא שא נא וגו' [\(בראשית נ, טו-יז\)](#). ולא מצינו שיעקב אבינו צנה הדברים האלה, אלא הם אמרו מעצמן. אמרו חכמינו זכרונם לברכה, כמה קולמסים משתברין, וכמה דיו משתפכין לכתוב הדברים האלה שלא היו. ומפני מה, מפני

השָׁלוֹם. שְׁאֲפִילוֹ שָׁרָה אֲמִנוֹ, בְּשִׁבִיל הַשָּׁלוֹם, הִכְתִּיב עָלֶיהָ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא דָּבָר שֶׁלֹּא הָיָה מֵעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמָר: וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר (שם יח, יב). הָיְתָה מִבְּטַת בְּקִרְבֶּיהָ וְאוֹמְרָהּ, מֵעַיִם הִלְלוּ טוֹעֲנִים וְלֹד, שְׂדִים הִלְלוּ שְׂצֻמָּקוֹ מוֹשֵׁכִין חֶלֶב. וְאֲפִילוֹ אֲנִי נַעֲשִׂית כָּךְ, אֲבָרְהָם לֹא זָקֵן הוּא. שֶׁנֶּאֱמָר: וְאִדּוֹנֵי זָקֵן (שם). וְכִשְׁבָּא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהוֹכִיחָהּ, אָמַר לְאַבְרָהָם, לָמָּה זֶה צִחַקְהָ שָׂרָה וְגו' (שם פסוק יג). וְלָמָּה כָּךְ. בְּשִׁבִיל שֶׁלֹּא יִשְׁנָאֲנָה וַיְהִי שֶׁנֶּאֱמָר בֵּין אֲבָרְהָם לְשָׂרָה.

יט וְקִרְאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם. אָמַר רַבִּי לְוִי, שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים עָשָׂה מֹשֶׁה וְהִסְפִּים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל יָדוֹ. וְאֵלּוּ הֵן, כְּתִיב: פּוֹקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים (שְׁמוֹת לד, ז). וּמֹשֶׁה אָמַר, לֹא יוֹמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים (דְּבָרִים כד, טז). וּמִנֵּיין שֶׁהִסְפִּים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל יָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמָר: וְאֵת בְּנֵי הַמַּכִּים לֹא הִמִּית, כְּכַתּוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה, לֹא יוֹמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים וְגו' (מִלִּ"ב יד, ו). וְהַשְּׁנִיָּה, כְּשֶׁשָּׁבַר הַלּוֹחֹת. וְאַחַת, בִּימֵי סִיחּוֹן וְעוּג. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לָךְ הִלַּחַם עִמּוֹ, סָכוּר אִמַּת הַמַּיִם שָׁלוֹ. וּמֹשֶׁה לֹא עָשָׂה כֵן, שֶׁנֶּאֱמָר: וְאֲשַׁלַּח מַלְאָכִים (דְּבָרִים ב, כו). אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, חֲיִידָ, עֲשִׂיתָ כְּרָאוּי, שֶׁאֲנִי מִסְכִּים עַל יָדְךָ. לְפִיכָךְ מֹשֶׁה מִזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר לָהֶם, כִּי תִקְרַב אֵל עִיר לְהִלַּחַם עָלֶיהָ וְקִרְאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם. וְקִרְאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם, בְּשָׁלוֹם אֵין כְּתִיב כָּאֵן שֶׁיְהִיוּ יוֹצְאִין לְשָׁלוֹם וְנִכְנָסִין בְּשָׁלוֹם. שֶׁאַבְנֵר וְאַבְשָׁלוֹם שֶׁכְּתוּב בָּהֶם בְּשָׁלוֹם, לֹא חִזְרוּ. וּמֹשֶׁה שֶׁאָמַר לִיהָ יִתְרוֹ לָךְ לְשָׁלוֹם (שְׁמוֹת ד, יח), הִלָּךְ וְחִזְרוּ. דָּבָר אַחֵר, וְקִרְאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם, מִדְּבַר בְּמִלָּךְ הַמְשִׁיחַ, שֶׁפּוֹתַח לָהֶם לְשָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמָר: וְדָבָר שָׁלוֹם לְגוֹיִם וּמִשָּׁלוֹ מֵיָם עַד יָם (זְכַרְיָה ט, ט). וְהָיָה אִם שָׁלוֹם תִּעֲנֶדָּה, שֶׁהֵם כּוֹפְתִים אֶת עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמָר: וְכִתְתוּ חֲרֻבוֹתֵם לְאֵתִים וְחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמִזְמְרוֹת, לֹא יִשָּׂא גוֹי אֶל גוֹי חֶרֶב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה (ישעיה ב, ד). וְהָיָה כָּל הָעָם הַנִּמְצָא בָּהּ יִהְיוּ לָךְ לְמַסַּ וְעַבְדוֹךָ, שֶׁיְהִיוּ מִבִּיאִין לוֹ דוֹרוֹן, שֶׁנֶּאֱמָר: יִאֲתִיו חֲשֵׁמָנִים מִנֵּי מִצְרָיִם (תְּהִלִּים סח, לב), שֶׁהֵם חֲשֵׁים וּבָאִים בְּמִנְחָתָם. כּוֹשׁ תִּרְיָץ יָדְיוֹ לְאֱלֹהִים (שם), שֶׁהֵן רָצִים וּבָאִים בְּמִנְחָתָם. וְאִם לֹא תִשְׁלִים עִמָּךְ, רוּחַ חֲזָזִית נִכְנָסֶת בָּהֶם וְהֵם מוֹרְדִין בְּמִלָּךְ הַמְשִׁיחַ. מִיָּד הוֹרְגִם, שֶׁנֶּאֱמָר: וְהִכָּה אֶרֶץ בְּשִׁבְט פִּי, וּבְרוּחַ שְׁפָתַי יִמִּית רָשָׁע (ישעיה נא, ד). וְאֵין מְשִׁיר אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמָר: הִ' בְּדָד יִנְחֵנוּ וְאֵין

פרשת כי תצא

א כי תצא למלחמה. שני רבותינו, מצוה גוררת מצוה, ועברה גוררת עברה. וראית בשבועה וגו', וגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה, כדי שלא תמצא חן בעיניך. מה כתיב בתריה, כי תהיין לאיש שתי נשים וגו'. שתיים בבית, מריבה בבית. ולא עוד, אחת אהובה ואחת שנואה, או שתיהן שנואות. מה כתיב אחריו, כי יהיה לאיש בן סורר ומורה. כל מאן דנסיב יפת תאר, נפיק מנייהו בן סורר ומורה. שכן כתב בדוד, על שחמד מעכה בת תלמי מלך גשור בצאתו למלחמה, יצא ממנו אבשלום שבקש להרגו, ושכב עם עשר פלגשיו לעיני כל ישראל ולעיני השמש, ועל ידו נהרגו מישראל כמה רבבות, ועשה מחלקת בישראל, ונהרג שמעי בן גרא ושבע בן בכרי ואחיתפל, ולמפיבשת (ולאיש בשת) הרג, והשליט ציבא על כל בית שאול. ותניא, רבי יוסי אומר, וכי מפני שאכל בן סורר ומורה חצי ליטרא בשר ושתי חצי לוג יין חי אמרה תורה יצא לבית דין ויסקל. אלא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה, שסופו לגמר נכסי אביו עם הסריקין שאכל ושתי עמהו, ומבקש למודו ואינו מוצא, ויצא לפרשת דרכים והורג ומלסטם את הבריות, ואמרה תורה, זמות זכאי ואל זמות חייב, שמיתתן של רשעים, הנאה להם והנאה לעולם. בן סורר ומורה, כתיב אחריו, כי יהיה באיש חטא משפט מות והומת. אם נצל מזו, לא נצל מזו. למדנו, שעברה גוררת עברה. ומצוה גוררת מצוה, מנין. דכתיב: כי יקרא קו צפור לפניך, שלח תשלח וגו' למען ייטב לך והארכת ימים. אחריו מה כתיב: כי תבנה בית חדש, תזכה לבנות בית חדש ולעשות מעקה. מה כתיב אחריו,

לא תזרע פרמך כלאים, תזכה לכרם ולזרע שדה. מה פתיב אחריו, לא תחרש בשור ובחמור, תזכה לשורים וחמורים. מה פתיב אחריו, לא תלבש שעטניז, תזכה לבגדים נאים מן צמר ולבגדים נאים מפשתים. מה פתיב אחריו, גדלים תעשה לך, תזכה למצות ציצית. מה פתיב אחריו, פי יקח איש אשה, תזכה לאשה ולבנים. הרי למדנו, שמצוה גוררת מצוה, ועברה גוררת עברה. לפיכך נסמכו פרשיות אלו זו לזו.

ב יקרא קו צפור לפניך, שלח תשלח את האם. זה שאמר הכתוב: מכל

משמר נצר לבך כי ממנו תוצאות חיים (משלי ד, כג). אמר רב אדא, מאתים וארבעים ושמונה מצות עשה יש בתורה כמנן איברין שבאדם, ובכל יום ויום צועקים על האדם, עשה אותנו שתחיה בזכותנו ותאריך ימים. ושלש מאות וששים וחמש מצות לא תעשה כמנן ימות החמה, ובכל יום ויום שהחמה זורחת עד שהיא שוקעת, צונחת ואומרת לאדם, גוזרני עליך במי שהגיע ימיך ליום הזה, אל תעבור בי את העברה הזאת, ואל תכריע אותך ואת העולם בלו לכף חובה. הרי שש מאות ושלש עשרה מצות. וכל מצוה ומצוה נזכר מתן שכרה, כגון כבוד אב ואם, ושלוח הקו, שפתוב בהן אריכות ימים. ויש מצות שמתן שכרה בנים, כמו שרה שארחה את האורחים, ושונמית על שקבלה את אלישע. ויש עברה טעונה סקילה, שרפה, הרג, וחנוק. ואין לך מצוה קלה בכל המצות יותר משלוח הקו. ומה שכרה, למען ייטב לך והארכת ימים. משל למה הדבר דומה. למלך שהכניס פועלים לשדהו לנטע ולא גילה להם שכר נטיעתו. לערב, כל מי שנטע אילן אחד, נתן לו זהוב אחד. התחילו הכל תמהין ואומרים, ומה זה שלא נטע אלא אילן אחד קל ופחות, נתן לו זהוב אחד. אנו שנטענו הרבה, על אחת כמה וכמה. ומה שכר שלוח הקו, שכרה אריכת ימים. שכר מצות שיש בהן חסרון וטרח והחזית נפשו, על אחת כמה וכמה. לפיכך לא פרש הקדוש ברוך הוא שכר עושי מצוה בתורה, שיהיו ישראל עושין אותן מעצמן, להרבות שכר. שכך שנינו, אל תהיו בעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הוו בעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס. לך פתיב: מכל משמר נצר לבך. מעשה באחד שעלה לראש האילן לקיים מצות שלוח הקו ונפל ומת, לפי שנאמר: כי יקרא קו צפור לפניך בדרך, לא שתראה אותו בראש האילנות ותעלה אחריה. אמר

הַכְּתוּב, אֲשֶׁר־יִגְבֹּר אֲשֶׁר תִּיַסְרְנוּ יָהּ וּמִתּוֹרַתְךָ תִּלְמַדְנוּ (תהלים צד, יב), אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יַעֲקֹב, צָרִיף אָדָם לְהַחֲזִיק טוֹבָה לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּזִמְנֵי שְׁהִיְסוּרֵינוּ בְּאֵין עָלֵינוּ. לָמָּה, שְׁהִיְסוּרֵינוּ מוֹשְׁכִין אֶת הָאָדָם לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁנֵאמַר: כִּי אֶת אֲשֶׁר יֵאָהֵב ה' יוֹכִיחַ וּכְאֵב אֶת בֶּן יִרְצָה (משלי ג, יב). אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי, אִם מֵת לְאָדָם בֶּן, לֹא יִהְיֶה קוֹרָא תַגָּר, שְׁהֵבֵן מִרְצָה אוֹתוֹ לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. מְשַׁל לָמָּה הַדְּבָר דּוֹמָה. לְמַלְךָ שְׁכַעַס עַל בֶּן בֵּיתוֹ, וּבָא אַחַר וּרְצָה אֶת הַמְּלָךְ לְבֵן בֵּיתוֹ. אוֹמֵר אוֹתוֹ בֶּן בֵּיתוֹ, אֵין צָרִיף לְהַחֲזִיק לוֹ טוֹבָה לְאוֹתוֹ שְׁרִיץָהוּ. כִּךָּ אִם מֵת בֶּן אָדָם, יַחֲזִיק טוֹבָה לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁרִיץָה הֵבֵן אֶת אָבִיו לְבוֹרָאוֹ. לָמָּה, כִּי אֶת אֲשֶׁר יֵאָהֵב ה' יוֹכִיחַ וְגוֹ'. לְכִךָ אָמַר דָּוִד, אֲשֶׁר־יִגְבֹּר אֲשֶׁר תִּיַסְרְנוּ יָהּ. אִם בָּאוּ יְסוּרִים עַל הָאָדָם, יַעֲמֹד בְּהוֹן וַיִּקְבְּלוּ. לָמָּה, שְׂאִין סוּף לְמַתָּן שְׁכָרוֹ. וּמִיָּנִין אֶתְּהָ לְמַד. מִשּׁוֹן וְעוֹן, שְׁעֵבֵד עֲבָרֵי יוֹצֵא בְּהוֹן לְחַרוּת. יְסוּרֵינוּ שְׁמַמְרָקִין כָּל גּוֹפּוֹ שֶׁל אָדָם, אֵינוֹ דִּין שְׁתֵּהָא לוֹ כְּפָרָה. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַר אֲבָא, מָה מִי שְׁמַמְרָקִים מְצוֹת שְׁלוּחַ הַקּוֹן, נֵאמַר, לְמַעַן יֵיטֵב לָךְ. אָדָם שְׁמַת בְּנוֹ, עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה שְׁיִכְפֹּר לוֹ. וְאֶת הַבְּנִים תִּקַּח לָךְ, אִם אֵין לָךְ בְּנִים, בְּשִׁכְרַת מְצוּחָה זוֹ, אֲנִי נוֹתֵן לָךְ בְּנִים. דְּבָר אַחַר, שְׁלַח תִּשְׁלַח, אִם שְׁלַחְתָּן, כְּעַל גְּמִלוֹת כְּעַל יִשְׁלַם (ישעיה נט, יח). מָה כְּתִיב: עֲשׂוּקִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה יַחֲדוּ וְכָל שׁוֹבֵי־הָאָרֶץ יִחְזְקוּ בָּם מֵאֲנֵי שְׁלַח, גּוֹאֲלִים חֲזָק, ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ, רִיב יָרִיב אֶת רִיבָם (ירמיה נ, לג-לד). וְהָיָה כְּעוֹף נוֹדֵד קוֹן מְשַׁלַּח תִּהְיִינָה בְּנוֹת מוֹאָב מֵעַבְרוֹת לְאַרְנוֹן (ישעיה טו, ב). זֶה שְׁאֵמַר הַכְּתוּב: קוֹרָא דְגָר וְלֹא יֵלֵד עוֹשֶׂה עֶשֶׂר וְלֹא בְּמִשְׁפָּט וְגוֹ' (ירמיה יז, יא). מָה כְּתִיב אַחֲרָיו, כִּסָּא כְבוֹד מְרוֹם מְרֵאשׁוֹן מְקוֹם מְקַדְשֵׁנוּ (שם פסוק יב). מָה עֲנִין זֶה לְזֶה, מִי שֶׁהוּא אוֹמֵר קוֹרָא דְגָר, אוֹמֵר כִּסָּא כְבוֹד. לְלַמַּדְךָ, שְׁהַקוֹרָא הַזֶּה מְבִיא בִּיצִים אַחֲרֵים מְשַׁאֲרַ עוֹפוֹת וַיּוֹשֵׁב עֲלֵיהֶם עַד שְׁיוֹצְאִין מִקְלַפְיָהוּן וַיִּצְאוּ אַפְרוּחִים, וְהוּן עוֹלִין אַחֲרָיו וּמוֹרְטִין אֶת כְּנָפָיו. כְּשֶׁהוּא רוֹצֵה לְפָרַח, אֵינוֹ יָכוֹל, שְׁנִמְרָטוּ כְּנָפָיו. מְצָא אוֹתוֹ חָיָה אוֹ שֶׁרָץ, אוֹכְלוֹ. מִי גָרַם לוֹ. עַל שְׁגָזַל בִּיצִים שְׂאֵינוֹ שָׁלוֹ. כִּךָּ יִהְיוּ אֲמוֹת הָעוֹלָם וּמוֹאָבִים וְעַמּוֹנִים שְׁפִשְׁטוּ יְדֵיהֶם בְּכִסָּא כְבוֹדוֹ וְהַחֲרִיבוּ מְקַדְשׁוֹ וְשָׂרְפוּ הֵיכְלוֹ וְהִגְלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל, הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא יֵאָבֵד אֶת זְכָרָם, כְּעֲנִין שְׁנֵאמַר: לָכֵן חֵי אֲנִי נֹאֵם ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי מוֹאָב כְּסָדוֹם תִּהְיֶה וְגוֹ'.

כ תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע. שלא יהא בכם שום ליצנות, שלא תבא לידי חיוב. ממי אתה למד, מיפתח. מה כתיב בו, והוא בן אשה זונה [\(שופטים יא, א\)](#). רבן שמעון בן גמליאל אומר, שהכניסה צרתה לביתה. ורבותינו אומרים: זונה ודאי. ובשביל שהיה בו שום של ליצנות, נפלו בו כל האכלוסין. לך פתיב: ונשמרת מכל דבר רע. וכן כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור וגוי, אלו ישראל שנטמאו בעבודה זרה, שנאמר: תזרם כמו דנה, צא תאמר לו [\(ישעיה ל, כב\)](#). ויצא אל מחוץ למחנה, שגולים לבבל. והיה לפנות ערב של מלכיות, והקדוש ברוך הוא מטהרן, שנאמר: ירחץ במים. וכתב: אם רחץ ה' את צאת בנות ציון (שם ט, ט). וכבא השמש, כשיבא מלך המשיח שפתוב בו, וכסאו כשמש נגדי [\(תהלים פט, לו\)](#). יבא אל תוך המחנה, אלו ישראל שנקנסים לבית המקדש. ויד תהיה לה, זה זכות של אברהם. אמר רבי פנחס, ויצאת שמה חוץ, לבבל. ויתד תהיה לה על אזנה, נבוכדנצר תובע בהם שיעבדו לצלם, והם אומרים: לאלהיך לא איתנא פלחין [\(דניאל ג, יח\)](#). ושבת וכסית את צאתה, מכסה של עבודה זרה שהיה בירושלים. כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך, הקדוש ברוך הוא נגלה עליהם מיד והצילם מן האש. והיה מחניך קדוש. אחר כן מקדש אותם, שנאמר: וקראו להם עם הקדש גאולי ה' [\(ישעיה סב, יב\)](#).

ד זכור את אשר עשה לך עמלק. זה שאמר הכתוב: יזכר עון אבותיו אל ה' וחסאת אמו אל תמח [\(תהלים קט, יד\)](#). וכי אבותיו של עשו רשעים היו, והלא צדיקים היו אברהם זקנו ויצחק אביו, ואת אומר, יזכר עון אבותיו אל ה' וגוי. אלא מה, חטא שחטא עשו אל אבותיו. כיצד, את מוצא יצחק בא מפח אבותיו וחייה מאה ושמונים שנה, ואברהם לא חייה אלא מאה ושבעים וחמש שנים. ולמה כן. שלא יראה חרפתו של עשו. אברהם הוליד בן מאה שנה, ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם, ויגדלו הנערים [\(בראשית כה, כז\)](#). שניהם הלכו לבית הספר ושניהם באין. לא היה אדם מפריש בין זה לזה כל חמש עשרה שנה. אמר רבי לוי, למה היו דומין. להדס ולעצמוני. כל ימים שהם קטנים, לא היה אדם מפריש בין זה לזה. הגדילו, זה הפך את קוציו וזה הריח את ריחו הטוב. כך, כל הימים שהיו

עָשׂוּ וַיַּעֲקֹב קִטְנִים, לֹא הָיָה אָדָם מִפְּרִישׁ בֵּין זֶה לָזֶה. הַגְּדִילוּ, וַיְהִי עֲשׂוֹ
אִישׁ יוֹדֵעַ צִיד אִישׁ שְׂדֵה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יוֹשֵׁב אֲהֲלִים (שם). וְהָיָה עֲשׂוֹ יוֹצֵא
וְגוֹזֵל וְחוֹמֵס, וְהָיָה בְּנֵי אָדָם מֵאַרְרִין אוֹתוֹ, וּבִתְוֹךְ חֲמֵשׁ שָׁנִים אֵלּוּ שְׁנִמְנָעוּ
מִחַיֵּי אַבְרָהָם, עֶבֶר עֲשׂוֹ שְׁתֵּי עֶבְרוֹת קָשׁוֹת, בָּא עַל נַעֲרָה מְאוֹרְשָׁה וְהָרַג
אֶת הַנֶּפֶשׁ, הִדָּא הוּא דְכִתְיִב: וַיִּבֹא עֲשׂוֹ מִן הַשְּׂדֵה וְהוּא עָיִף (שם פסוק כט).
וְאִין שְׂדֵה אֵלּא נַעֲרָה מְאוֹרְשָׁה, שְׁנַאֲמַר: וְאִם בְּשְׂדֵה יִמְצָא הָאִישׁ וְגוֹ'
(דברים כב, כה). וְאִין עָיִף אֵלּא הוֹרֵג נֶפֶשׁ, שְׁנַאֲמַר: אוֹי נָא לִי כִי עַיְפָה נֶפֶשִׁי
לְהַרְגִים (ירמיה ד, לא). רַבִּי זְכַאי רַבָּה אָמַר, אֶף גָּנֵב, שְׁנַאֲמַר: אִם גָּנְבִים בָּאוּ
לָךְ וְגוֹ' (עובדיה א, ה). אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲנִי כְּבֹר הַבְּטַחְתִּי אֶת אַבְרָהָם
אוֹהֲבִי וְאִמְרַתִּי לוֹ, וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אַבְוֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם וְגוֹ' (בראשית טו, טו).
וְעַכְשָׁיו יוֹצֵא לְחוּץ וְרוֹאֶה אֶת בֶּן בְּנוֹ יוֹצֵא לְתַרְבוֹת רָעָה וְשׁוֹמֵעַ בְּנֵי אָדָם
מָה הֵן אוֹמְרִים עַל בֶּן בְּנוֹ, מְגַלֶּה עֲרִיּוֹת וְשׁוֹפֵף דְּמִים, וְהוּא מְהַרְהֵר
וְאוֹמֵר: אֵלּוּ הֵן הַתְּנָאִים שֶׁהַתְּנָה עִמִּי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְקוֹרָא תִּגְרָה, וְאִין
זוֹ שִׁיבָה טוֹבָה. מָה אֲנִי עוֹשֶׂה לוֹ, אוֹסְפּוֹ מִן הָעוֹלָם. טַב לִיָּה לְצַדִּיקָא
דְּאִיתְּפָנֵשׁ בְּשָׁלָם, שְׁנַאֲמַר: כִּי טוֹב חֶסֶדֶף מִחַיִּים (תהלים סג, ד). הָרִי חָטָא עַל
זְקֵנוֹ. חָטָא עַל אֲבִיו, שְׁגָרַם לוֹ שֶׁכָּהוּ עֵינָיו בְּחִיָּו. לָמָּה, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא, שְׁלֹא יְהֵא יוֹצֵא לְחוּץ וְהַבְּרִיּוֹת אוֹמְרִים: זֶה צָמַח רָשָׁע, לְפִיכָךְ כָּהוּ
עֵינָיו בְּחִיָּו. מִכָּאן אָמְרוּ, כָּל הַמַּעֲמִיד בֶּן רָשָׁע אוֹ תַלְמִיד רָשָׁע, גּוֹרֵם לוֹ
שְׁיִכְהוּ עֵינָיו מִרְאוֹת בְּחִיָּו. מִנִּין אֶתָּה לָמַד, בֶּן רָשָׁע, מִיִּצְחָק, שְׁנַאֲמַר: וַיְהִי
כִּי זָקֵן יִצְחָק וְגוֹ' (בראשית כז, א). תַּלְמִיד רָשָׁע, מֵאַחֲזִיָּה, דְּכִתְיִב: וְאַחֲזִיָּהוּ לֹא
יָכוֹל לְרְאוֹת כִּי קָמוּ עֵינָיו מִשִּׁיבוֹ (מל"א יד, ד). מִפְּנֵי מָה. מִפְּנֵי שֶׁהַעֲמִיד
לְיָרְבֵּעַם הָרָשָׁע. הָרִי חָטָא עַל אֲבִיו. וּמָה חָטָא חָטָא עֲשׂוֹ הָרָשָׁע עַל אָמוֹ.
רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נַחֲמִיָּה וְרַבִּינָן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כְּשִׁיִּצָּא מִמַּעֲי אָמוֹ, חֲתוּף
מִיִּתְרִין שְׁלָה שְׁלֹא תֵלֵד, הִדָּא הוּא דְכִתְיִב: עַל רִדְפוֹ בְּחָרֵב אַחִיו וְשַׁחַת
רַחֲמָיו (עמוס א, יא), רַחֲמוֹ כְּתִיב. וְרַבִּי בְּרַכְיָה אָמַר, לֹא תֵאמַר אַחֵר שִׁיִּצָּא
מִמַּעֲי אָמוֹ, אֵלּא עַד כְּשֶׁהוּא יוֹצֵא מִמַּעֲי אָמוֹ זְרִיתִיָּה מִתּוֹחָה לְקַבְּלִיָּה. מָה
טַעַם. זְרוּ רָשָׁעִים מְרַחֵם (תהלים נח, ד). וְרַבִּי נַחֲמִיָּה אָמַר, גֵּרָם לָהּ שְׁלֹא
תַעֲמִיד שְׁנִים עֶשְׂרֵי שְׁבַטִים. דְּאָמַר רַב הוֹנָא, רְאוּיָה הִיִּתָּה רַבָּקָה שְׁתַּעֲמִיד
שְׁנִים עֶשְׂרֵי שְׁבַטִים, שְׁנַאֲמַר: וַיֹּאמֶר ה' לָהּ, שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנָךְ (בראשית כה, כג),
הָא תִּרִי. וְשְׁנֵי לְאוֹמִים (שם), הָא אַרְבַּעָה. וְלֹאִם מְלֹאִם יֶאֱמָץ (שם), הָא
שִׁיתָא. וְרַב יַעֲבֵד צַעִיר (שם), הָא תִּמְנִיָּא. וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לְלֶדֶת וְהִנֵּה תֵאוֹמִים
בְּבִטְנָה (שם פסוק כד), הָא עֲשָׂרָה. וַיִּצָּא הָרֵאשׁוֹן (שם פסוק כה), זֶה אֶחָד עֶשְׂרֵי.
וְאַחֲרֵי כֵן יִצָּא אַחִיו (שם פסוק כו), הָרִי תִּרִי עֶשְׂרֵי. וְאִית דְּמִיתִי לָהּ מְהֵכָא,

ותאמר אם כן למה זה אנכי (שם פסוק כב). זה, בגימטריא שנים עשר. ורבנו אמרי, גרם לה שלא תצא מטתה ברבים. את מוצא פשמתה רבקה, אמרין מאן יפוק קמה. אברהם מת. יצחק יושב בבית, עיניו כהות. יעקב הלך לו לפדן ארם. יפוק עשו רשיעא קמה, וימרון ליטון בריאתא בדין וינקין. מה עשו. הוציאו מטתה בלילה שלא יהא עשו יוצא לפניה ויהיו הכל אומרים ארורים שדים שהניקו רשע זה. אמר רבי יוסי בר רבי חנינא, לפי שהוציאו מטתה בלילה, לפיכך לא פרוש הפתובים מיתתה אלא מן הצד, שנאמר: ותמת דבורה מינקת רבקה וגו' ויקרא שמו אלון בכות (שם לה, ח), שפכו שתי בכיות. עד שיעקב יושב ומשמר אצל מנקתה, באה לו בשורת אמו, שנאמר: וירא אלהים אל יעקב בפדן ארם ויברך אותו [\(בראשית לח, ט\)](#). מה ברכה ברכו. ברכת אבליים ברכו. לך פתיב: וחטאת אמו אל תמח [\(תהלים קט, יד\)](#). אמר הקדוש ברוך הוא, אבוי שלי ליה ביש, אמיה שלימיה ליה ביש, אחוי שלי ליה ביש, סביא שלי ליה ביש, אתון שלימין לה בישא, ואנא אשלים ליה ביש שהחריבו בניו את ביתי. אני ואתם נקום עליו, שנאמר: קומו ונקומה עליה למלחמה [\(עובדיה א, ב\)](#). אמרו ישראל, רבונו של עולם, אין אנו יכולין בו. אומר להם הקדוש ברוך הוא, תהיו אתם מזכירין שמו מלמטה, ואני מוחק שמו מלמעלה, שנאמר: יהיו נגד ה' תמיד [\(תהלים קט, טו\)](#), כל מה שעשה לנגדי, ויכרת מארץ זכרם (שם). הוי, זכור את אשר עשה וגו'.

ה זכור את אשר עשה לך עמלק. רבי תנחומא בר חנילאי פתח, זכרניכם משלי אפר לגבי חמר גביכם [\(איוב ג, יב\)](#). אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, אותן שתי זכירות שכתבתי לכם בתורה, הווי זהירין בהן, תמחה את זכר עמלק [\(דברים כה, יט\)](#), זכור את אשר עשה לך עמלק. משלי אפר, משולי אפר. אם זכיתם, אתם בניו של אברהם שהמשיל עצמו כאפר, שנאמר: ואנכי עפר ואפר [\(בראשית יח, כז\)](#). ואם לאו, לגבי חמר גביכם. התקינו עצמכם לשעבודה של מצרים, שנאמר: וימררו את חייהם בעבודה קשה וגו' [\(שמות א, יד\)](#). (ס"א: לשעבוד מלכות, שנאמר: על גבי חרשו חרשים (תהלים קכט, ה). דבר אחר, זכרונכם משלי אפר, איוב אמר פסוק זה כנגד חבריו. בשעה שידעו אותן היסורין, היו אומרים כנגדו, דברים קשים. אמר להם איוב, זכרניכם משלי אפר, מה אתם מתעים את הבריות שרואין אתכם

וסוברים בכם שאתם צדיקים כאברהם שנתאמר בו: ואנכי עפר ואפר. ואתם, לגבי חמור גביכם, כדור הפלגה, שכתוב בהן, והחמור הזה להם לחמור [\(בראשית יא, ג\)](#).

זכור את אשר עשה לך וגוי. כך פתח רבי תנחומא בשם רבי יודן בשם רבי איבו ואמר, אל תהיו כסוס כפרד אין הבין וגוי [\(תהלים לב, ט\)](#). ששה דברים נאמרו בסוס, אוכל הרבה ומוציא קמעה, ואוהב זנות, ואוהב מלחמה, ומואס שנה, ורוחו גסה. ויש אומרים: אף מבקש להרג בעליו במלחמה. אל תהיו כסוס כפרד, אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, אל תהיו כסוס כפרד שאין בהן בינה. ומה עסקו של סוס. אם אדם הולך לתן לו מאכל לתן עליו תכשיטין, בולם ועוקם צנארו ומבעטו, וכן הפרד. אבל אתם, אל תהיו כן. אלא הוו זהירין למזגיה לטבא טיבותה ולמזגיה לבישא בישתה. לטבא טיבותה, לא תתעב אדמי כי אחיד הוא. לבישא בישתה, זכור את אשר עשה לך עמלק וגוי.

זכור את אשר עשה לך וגוי. כאן כתיב זכור, ובשבת כתיב זכור, שניהם שוין. אמר שלמה, אמרתי אני בלבי כמקרה הפסיל גם אני יקרני ולמה חכמתי אני אז יתר [\(סהלת ב, טו\)](#). ואמרתי, כי אין זכרון לחכם עם הפסיל לעולם (שם פסוק טז). אף על פי שכתוב בשבת זכור ובעמלק זכור אינן שוין. אמר שלמה, כמקרה הפסיל גם אני יקרני. משל למה הדבר דומה, למלך שעשה סעודה וזמן את האורחים. נכנס הקערה לפניו מלא כל טוב, אמר, זכור פלוני אוהבי. משקנח את הקערה, אמר, זכור פלוני שונאי. אמרו לו אוהביו, זה הזפרת וזה הזפרת. אמר להם: לזה הזפרתי על קערה מלא כל טוב, ולזה הזפרתי על קערה ריקה. כך, השבת כתיב בה, זכור את יום השבת לקדשו [\(שמות כ, ח\)](#), ולכבדו במאכל ובמשתה ובכסות נקיה. ובעמלק כתיב: זכור את אשר עשה לך עמלק. על מה אתה זוכרו. על שלחן ריקם, שנתאמר: תמחה את זכר עמלק מתחת השמים.

ח זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים. רבי בנאה פתח, מאזני מרמה תועבת ה' (משלי יא, א). אם ראית דור שמדותיו שקר, דע שהמלכות מתגרה באותו הדור. מה טעם. מאזני מרמה תועבת ה'. וכתוב אחריו, בא זדון ויבא קלון ואת צנועים חכמה. רבי ברכיה בשם רבי אבא בר כהנא אמר, האזקה במאזני רשע ובכיס אבני מרמה (מיכה ו, א), אפטר דור שמדותיו שקר, שהוא זכאי. ובכיס אבני מרמה, אמר רבי לוי, אף משה רמזה להם בתורה, שנאמר: לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן, לא יהיה לך בביתך. מה טעם. כי תועבת ה'. מה כתיב אחריו, זכור את אשר עשה לך עמלק.

ט זכור את אשר עשה לך וגו'. רבי לוי פתח, גערף גוים אבדת רשע (תהלים ט, ו). גערף גוים, זה עמלק, דכתיב: ראשית גוים עמלק (במדבר כד, כ). אבדת רשע, זה עשו, דכתיב: וקראו להם גבול רשעה (מלאכי א, ד). אם יאמר לך אדם, יעקב הוא בכלל. אמר לו: אבדת רשעים אין כתיב כאן, אלא רשע. שמים מחית לעולם ועד (תהלים ט, ו), שנאמר: תמחה את זכר וגו'. והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם וגו' (תהלים עט, יב). רבי יודן בר גדיא ורבי יהושע בן לוי ורבנן. רבי יודן בר גדיא אמר, זכור מה עשה לנו במילה, שהיא נתונה בחיקו של אדם. ואתיא פי הא, דאמר רבי חמא בר שקלא ורבי יהושע בן לוי ורבי יוחנן, מה היו בית עמלק עושין. היו מחתכין מלותיהם של ישראל וזורקין כלפי מעלה, ואומרים: בזה בחרת, טל לך מה שבחרת. זהו מה שכתוב, חרפתם אשר חרפוהו ה' (שם). ורבי יהושע בן לוי אמר, יזכר להם מה שעשו בתורה, דכתיב בה, מזקק שבעתים (שם יב, ח). ורבנן אמרי, יזכר להם מה שעשו בבית המקדש, שהוא נתון בחיקו של עולם, דכתיב: ומחיק הארץ עד העזרה התחתונה שתיים אמות (יחזקאל מג, יד). בא שמואל הנביא ופרע להם, שנאמר: וישסף שמואל את אגג (ש"א טו, א). מה עשה לו. רבי אבא בר כהנא אמר, היה מחתך מבשרו כזית ומאכילו לנעמיות, הדא הוא דכתיב: לאכל בדי עורו, לאכל בדיו בכור מות (איוב יח, א), שברר לו מיתה מרה. ורבנן אמרי, העמיד ארבעה קנטסין ומתחו עליהן, והוא אומר, אכן סר מר המות (ש"א טו, לב), כך ממיתין את

השָׁרִים מִיִּתּוֹת חֲמוּרוֹת. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר אֲבָדִימִי אָמַר, בְּדִינֵי אַמּוֹת הָעוֹלָם דָּנוּ, לֹא בְעֵדִים וְלֹא בְהִתְרָאָה. רַבִּי אוֹמֵר, סָרְסוּ, דְּכָתִיב: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר שִׁכְּלָה נָשִׁים חֲרָבָה כִּן תִּשְׁכַּל מְנַשִּׁים אִמָּךְ (שם פסוק לג). אָמַר רַבִּי לִוִי, אַף מֹשֶׁה רָמַזָה לְיִשְׂרָאֵל מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִנְצוּ אַנְשֵׁים יַחְדָּו אִישׁ וְאֶחָיו וְקָרְבָה אִשֶׁת הָאָחִיד וְגו', וְקִצְתָה אֶת כַּפָּה וְגו'. מֵה כְּתִיב אַחֲרָיו, זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עִמְלֶק. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, אַתָּה אוֹמֵר לָנוּ, זְכוֹר. אַתָּה זְכוֹר. שֶׁאֲנוּ שִׁכְחָה מְצוּיָה בָּנוּ, וְאַתָּה אֵין לִפְנֵיךְ שִׁכְחָה. לָכוֹ, זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עִמְלֶק. לָנוּ עָשָׂה, וְלָךְ לֹא עָשָׂה, הֲדָא הוּא דְכָתִיב: זְכוֹר ה' לְבָנֵי אֲדָוִם אֶת יוֹם יְרוּשָׁלַיִם וְגו' (תהלים קלז, ז).

רַבִּי אֲבָא בַר כְּהֵנָא אָמַר, עָרוּ עָרוּ (שם), פָּגְרוּ פָּגְרוּ, כְּמוֹ דְאִמְרַת חֲמוּת בְּבַל הִרְחָבָה עָרְעַר וְתִתְעָרְעַר (ירמיה נא, נח). רַבִּי לִוִי אוֹמֵר, פְּנוּן פְּנוּן, כְּמוֹ דְאִמְרַת וְתִמְהַר וְתִעַר כְּדָה אֶל הַשִּׁקֵּת (בראשית כד, כ). עַל דְעֵתָה דְכָמָן דְאִמְרַת פָּגְרוּ פָּגְרוּ, עַל יִסְדֵיהָ מְכוּן, שֶׁנֶּאֱמַר: עַד הִיִסוּד בָּהּ (תהלים קלז, ז). עַל דְעֵתָה דְכָמָן דְאִמְרַת, פְּנוּן פְּנוּן, יִסְדֵיהָ. מֵהוּ עִמְלֶק. עִם לֶק, פָּרַח כְּזוּחַל. עִמְלֶק, עִם שְׂבָא לֶלֶק דָּמֹן שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּכֶלֶב. רַבִּי לִוִי בִשְׁם רַבִּי שְׁמַעוֹן בַּר חֲלַפְתָּא אָמַר, מִשָּׁל לָמָּה הָיָה עִמְלֶק דּוֹמָה. לְזָבוּב שֶׁהָיָה לוֹהֵט אַחַר הַמַּכָּה, כִּד הָיָה לוֹהֵט עִמְלֶק אַחַר יִשְׂרָאֵל כְּכֶלֶב. עַד שֶׁיִּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, שָׁמַע שֶׁנִּגְאָלוּ, וּבָא עֲלֵיהֶם עַל הַיָּם, וְהִזְכִּיר עֲלֵיו שֵׁם הַמַּפְרָשׁ, וּמִיָּד נִבְהַל, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲזַ נִבְהַלוּ אֱלוֹפֵי אֲדָוִם (שמות טו, טו). בְּדָרְךָ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם. תִּנִּי בִשְׁם רַבִּי נֶתָן, אַרְבַּע מֵאוֹת פָּרְסָה פָּסַע עִמְלֶק וּבָא לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה עִם יִשְׂרָאֵל בְּרַפְיָדִים, שֶׁנֶּאֱמַר: עִמְלֶק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחֲתִי וְהַיְבוּסִי וְהָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב בְּהָר וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל הַיָּם וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן (במדבר יג, כט), וְהוּא יוֹשֵׁב לִפְנֵים מִכְּלָם. בְּדָרְךָ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם, אָמַר רַבִּי לִוִי, עַל הַדָּרְךָ בָּא עֲלֵיהֶם כְּלָסְטִין. מִשָּׁל לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמָה. לְמַלְךְ שֶׁהָיָה לוֹ כָּרֶם, וְהַקִּיפּוֹ גִּידָר וְהוֹשִׁיב בּוֹ הַמְּלָךְ כְּלָב נִשְׁכָּן. אָמַר הַמְּלָךְ, כָּל מִי שֶׁיָּבֵא וַיִּפְרָץ אֶת הַגִּידָר, יִשְׁכְּנוּ הַכְּלָב. לְיָמִים בָּא בָנוּ שֶׁל מְלָךְ, פָּרַץ אֶת הַגִּידָר, נִשְׁכּוּ הַכְּלָב. כָּל זְמַן שֶׁהָיָה הַמְּלָךְ מִבְּקֵשׁ לְהִזְכִּיר חֲטָא שֶׁל בָּנוּ, שֶׁפָּרַץ הַגִּידָר אוֹמֵר לוֹ: זְכוֹר אַתָּה הַיָּאָךְ נִשְׁכָּךְ הַכְּלָב. כִּד כָּל זְמַן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִבְּקֵשׁ לְהִזְכִּיר חֲטָאָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁחֲטָאוּ בְּרַפְיָדִים, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵיִשׁ ה' בְּקָרְבָנוּ (שמות יז, ז). אוֹמֵר לָהֶם, זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עִמְלֶק. אֲשֶׁר קָרָךְ וְגו', רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נַחֲמָיָה וְרַבִּינּוּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, קָרָךְ, טַמְאָךְ, כְּמוֹ דְאִמְרַת אֲשֶׁר לֹא יְהִיָה טְהוֹר מְקַרְה לְיָלָה. רַבִּי נַחֲמָיָה אוֹמֵר, קָרָךְ מִמֶּשׁ. מֵה עָשָׂה עִמְלֶק. עֵמֵד וַיִּרַד לְאַרְכִּיּוֹן שֶׁל מִצְרַיִם וְנָטַל טוֹמוֹסִיָּהוֹן שֶׁל שְׁבָטִים, שֶׁהָיָה שָׁמָּה חָקוּק עֲלֵיהֶם בְּמִתְכַּנֵּת הַלְּבָנִים.

ועמד לו חוץ לענו, והיה קורא להם, ראובן שמעון ולוי פיקו, דאנא אחיכון ובעינא למעבד עמכון פרקמטיא. כיון שהיו יוצאין, היו הורגין אותן. ורבנן אמרי, קרד, הקרד לפני אחרים. אמר רבי חוננא, משל למה הדבר דומה. לאמבטי רותחת, שלא היתה בריה יכולה לירד בתוכה, בא בן בליעל אחד וקפץ לתוכה, אף על פי שנכוה, הקרה לפני אחרים. אף כאן כיון שיצאו ישראל ממצרים, הקדוש ברוך הוא קרע היס לפניהם ונשתקעו המצרים לתוכו. נפל פחדן על כל האמות, שנאמר: אז נבהלו אלופי אדום וגו' (שם טו, טז). כיון שבא עמלק ונזדוג להם, אף על פי שנטל את שלו מתחת ידו, הקרו לפני אמות העולם.

ויזנב בך, הכה אותן מפת זנב. ואתיא פי הא דאמר רבי חוננא בר שיקלא, מה היו בית עמלק עושין. חותכין מילותיהן של ישראל וזורקין כלפי מעלה ואומרין, בזה בחרת, הוי לך מה שבחרת. לפי שלא היו ישראל יודעין מה טיבה של זמורה, עד שבא עמלק ולמדה להם, שנאמר: והנם שלחים את הזמורה אל אפס [\(יחזקאל ח, יז\)](#). וממי למדה. מעשו זקנו, שנאמר: ויאמר הכי קרא שמו יעקב [\(בראשית כז, לח\)](#), חכד בגרונו והוציא את הזמורה. כל הנחשלים אחריו, רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנן. רבי יהודה אומר, אמרו, אם זכור הוא על מעשינו, נעבדנו. ואם לאו, נמרד בו. ורבי נחמיה אומר, אם מספיק לנו מזונותינו כמלך שהוא שרוי במדינה ואין המדינה חסר כלום, נעבדנו. ואם לאו, נמרד בו. ורבנן אמרי, מסיחין אנו בלבבנו, אם הוא יודע מה אנו מסיחין בלבבנו, נעבדנו. ואם לאו, נמרד בו. רבי ברכיה בשם רבי לוי אמר, בלבם היו מסיחין, והקדוש ברוך הוא נותן להם שאלתם. מה טעם. וינסו אל בלבבם לשאל אכל לנפשם [\(תהלים עת, יח\)](#). ומה כתיב שם. ויאכלו וישבעו מאד וגו' (שם פסוק כט). דבר אחר, כל הנחשלים אחריו. רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנן. רבי יהודה אומר, כל מי שהיה נכוה, היה נשול. ורבי נחמיה אומר, כל מי שהיה הענו פולטו, היה נשול. ורבנן אמרי, שבט דן שפלטו הענו, היו כלם עובדי עבודה זרה, שנאמר: ואתה עני וגע ולא גרא אלהים. עני, בצמא. וגע, בדרך. ולא גרא אלהים, רבי פנחס בשם רבי שמואל בר נחמן אומר, מסרת אגדה היא, ביד בניה של רחל עשו נופל, שנאמר: אם לא יסחבו צעירי הצאן [\(ירמיה מט, כ\)](#). ולמה קורא אותם צעירי הצאן. לפי שהן קטניהם של שבטים.

וּלְקַדֵּשׁ אֶת מִשְׁחֵה לַיהוָה, בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים (שמות יז, ט). מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְשַׁבֵּט יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר בוֹ: אֵת הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרָא (בראשית מב, יח). וּבְעֵשׂוֹ כְּתִיב: וְלֹא יָרָא אֱלֹהִים. זֶה כְּתוּב בוֹ נֶעַר, וְזֶה כְּתוּב בוֹ קָטָן. זֶה כְּתוּב בוֹ נֶעַר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא נֶעַר אֵת בְּנֵי בְלָהָה (שם לו, ב). וְזֶה כְּתוּב בוֹ קָטָן, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה קָטָן נִתְתִּיף בְּגוֹיִם (עובדיה א, ב). זֶה גָדַל בֵּין שְׁנֵי צְדִיקִים וְלֹא לָמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, וְזֶה גָדַל בֵּין שְׁנֵי רָשָׁעִים וְלֹא לָמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם. זֶה קָבַל בְּכוֹרָה מִמַּעֲשֵׂיו הַטּוֹבִים, וְזֶה אָבַד בְּכוֹרָתוֹ מִמַּעֲשֵׂיו הָרָעִים. זֶה כָּלְכַל אֶת אָחִיו, וְזֶה בִקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת אָחִיו. זֶה גָדַר עֲצָמוֹ מִן הָעֲרֻה וּמִשְׁפִּיכוֹת דָּמִים, וְזֶה טָנַף עֲצָמוֹ בְּעֲרֻה וּבִשְׁפִיכוֹת דָּמִים. זֶה הוֹדָה בְּתַחֲתֵית הַמֵּתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֱלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם (בראשית נכד). וְזֶה כָּפַר בְּתַחֲתֵית הַמֵּתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה אֲנֹכִי הוֹלֵךְ לְמוֹת (שם כה, לב). זֶה נָתַן נַפְשׁוֹ עַל כְּבוֹד אָמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַחַר נִגַּשׁ יוֹסֵף וַרְחַל וַיִּשְׁתַּחֲוֶה (שם לג, ז). וְזֶה בִקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת אָמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַשַּׁחַת רַחֲמָיו (עמוס א, יא). לְכַף יַפֵּל זֶה בְּיַד זֶה. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, עוֹמְדִים כָּל שָׂרֵי הַשְּׁבָטִים לְהַזְדַּוֵּג עִם שָׂרוֹ שֶׁל עֲשׂוֹ וְאֵינּוּ נוֹפֵל בְּיָדָם, לְפִי שֶׁלְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִסְלָקוֹ בְּתוֹבָה. לְרֵאוּבֵן אוֹמֵר, אַתָּה נֶחֱשַׁדְתָּ עַל פִּילְגֶשׁ אַבִּיךָ. וְלִשְׁמַעוֹן וְלִלְוִי, אַף אַתָּם הִרְגַתֶּם אֶת שְׂכָם. לְשָׂאֵר הַשְּׁבָטִים, אַתָּם מְכַרְתֶּם אֶת אַחֲיָכֶם וּבִקֵּשְׁתֶּם לַהֲרֹגוֹ. לַיהוּדָה, אַף אַתָּה נֶחֱשַׁדְתָּ עַל תְּמָר כְּלִתְךָ. וְלִבְנֵימִן אוֹמֵר, אַתָּה נֶחֱשַׁדְתָּ עַל פִּילְגֶשׁ בְּגַבְעָה. בֵּינוֹן שֶׁשָׂרוֹ שֶׁל עֲשׂוֹ בָּא וּמִזְדַּוֵּג לוֹ, מִיַּד נוֹפֵל לְפָנָיו, שָׂאִין לוֹ תְּשׁוּבָה לְהַשִּׁיבוֹ, הֲדָא הוּא דְכְּתִיב: וְהִיָּה בֵּית יַעֲקֹב אִשׁ וּבֵית יוֹסֵף לְהִבָּהּ וּבֵית עֲשׂוֹ לְקֵשׁ (עובדיה א, יח).

יא וְהִיָּה בְּהֵנִיחַ ה' אֶלְהֵיךָ לְךָ. רַבִּי עֲזַרְיָה וְרַבִּי יְהוּדָה בֵּר סִימוֹן בְּשֵׁם רַבִּי יְהוּדָה בֵּר אֶלְעָאִי אוֹמֵר, עַל שְׁלֹשָׁה דְבָרִים נֶצְטוּוּ יִשְׂרָאֵל בְּכַנְיָסְתָן לְאַרְצָה. לְמַנּוֹת עֲלֵיהֶם מְלָךְ, וְלִבְנוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה, וְלַהֲכָרִית זָרְעוֹ שֶׁל עַמְלֵק. לְמַנּוֹת עֲלֵיהֶם מְלָךְ, דְּכְּתִיב: שׁוֹם תִּשְׂמִי עֲלֵיךָ מְלָךְ (דברים יז, טו). לְבָנוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה, דְּכְּתִיב: וְעֲשׂוֹ לִי מִקְדָּשׁ (שמות כה, ח). לַהֲכָרִית זָרַע עַמְלֵק, דְּכְּתִיב: וְהִיָּה בְּהֵנִיחַ ה' אֶלְהֵיךָ וְגוֹי תִמְחָה אֶת זָכָר עַמְלֵק. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְכָּסְנַדְרִי אוֹמֵר, כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר, תִּמְחָה אֶת זָכָר עַמְלֵק. וְכְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר, כִּי מָחָה אֶמְחָה (שם יז, יד). כִּי צַדִּיק יִתְקַיֵּמוּ שְׁנֵי כְּתוּבִים אֵלּוּ. עַד שֶׁלֹּא פָּשַׁט יְדוֹ בַּכֶּסֶף, תִּמְחָה. כִּשְׁפָשַׁט יְדוֹ בַּכֶּסֶף, מָחָה אֶמְחָה. אֶפְשָׁר בְּשָׂר וְדָם יָכוֹל לִפְשֹׁט יְדוֹ בַּכֶּסֶף שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. אֶלְכָּא

על ידי שהחריב ירושלים, שכתוב בה, בעת ההיא יקראו לירושלים כסא
ה' (נרמיה ג, יז). לפיכך מוחה אמתה. ונאמר, כי יד על כס יח מלחמה לה'
(שמות יז, טז). תני בשם רבי אלעאי, שבועה נשבע הקדוש ברוך הוא ואמר,
ימיני ימיני, כסאי כסאי, אם יבאו גרים מכל אמות העולם אני מקבלן,
וזרעו של עמלק איני מקבלו לעולם. אף דוד עשה כן, שנאמר: ויאמר דוד
אל הנער המגיד אי מזה אמה, ויאמר בן איש גר עמלקי אנכי (ש"ב א, יג).
אמר רבי יצחק, בנו של דואג האדומי הזה. ויאמר אליו דוד דמיך על
ראשך כי פיד וגו' (שם פסוק טז). דמיך כתיב: הרבה דמים שפכת, הרגת נב
עיר הכהנים. מדר דר (שמות יז, טז), אמר הקדוש ברוך הוא, מדר דר, אנא
בתרה לדרי דרין. רבי אליעזר ורבי יהושע ורבי יוסי. רבי אליעזר אומר,
מדורו של משה עד דורו של שמואל. ורבי יהושע אומר, מדורו של שמואל
עד דורו של מרדכי ואסתר. ורבי יוסי אומר, מדורו של מרדכי ואסתר עד
מלך המשיח, שהוא שלשה דורות. ומנין לדורו של משיח שהוא שלשה
דורות, שנאמר: יראוך עם שמש ולפני גרם דור דורים (תהלים עב, ה). דור,
חד. דורים, שנים, הרי תלת. רבי ברכיה בשם רבי אבא בר כהנא אמר, כל
זמן שזרעו של עמלק קיים, כאלו כנף מכסה את הפנים. אבד זרעו מן
העולם, לא יכנף עוד מוריד (ישעיה ל, כ). רבי לוי בשם רבי אחא ברבי חנינא
אומר, כל זמן שזרעו של עמלק בעולם, לא השם שלם, ולא הכסא שלם.
אבד זרעו של עמלק, השם שלם והכסא שלם. מה טעם. האויב תמו
חברות לנצח וגו' (תהלים ט, ז). מה כתיב אחריו, והי לעולם ישב כוונן למשפט
כסאו (שם פסוק ח), הרי השם שלם והכסא שלם. אמן וכן יהי רצון.

פרשת כי תבא

היום הַזֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ מְצַוֶּה לַעֲשׂוֹת. זֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב : בּוֹאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה

וְנִכְרַעַה נִבְרָכָה לְפָנָי ה' עוֹשֵׁנוּ [\(תהלים צה, ו\)](#). וְהֵלֵא כְּרִיעָה בְּכָלֵל הַשְׁתַּחֲוִיָּה, וְהַשְׁתַּחֲוִיָּה בְּכָלֵל כְּרִיעָה, וּמָה תִלְמוּד לומר, נִשְׁתַּחֲוֶה נִכְרַעַה נִבְרָכָה. אֲלֵא צָפָה מֹשֶׁה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וַרְאָה שְׁבִיט הַמִּקְדָּשׁ עֹתִיד לַחֲרֹב וְהַבְּכוֹרִים עֹתִידִין לִפְסֹק, עָמַד וְהִתְקִין לְיִשְׂרָאֵל שִׁיְהִיו מִתְפַּלְלִין שְׁלֹשָׁה פְעָמִים בְּכָל יוֹם, לְפִי שְׁחָבִיב תִּפְלָה לְפָנָי הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא מְכַל מַעֲשִׂים טוֹבִים וּמְכַל הַקְּרִבּוֹת. שֶׁפָּךְ כְּתִיב: תִּכּוֹן תִּפְלָתִי קִטְרֶת לְפָנֶיךָ מִשָּׂאת כְּפִי מִנְחַת עָרֵב [\(תהלים קמא, ב\)](#). וּמֹשֶׁה רִבְּנוּ אָף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה כָּל מַעֲשִׂים טוֹבִים, כִּינּוּן שֶׁנִּגְזַר עָלָיו שֶׁלֹּא לִכְנֹס לְאַרְצָה, הַתְּפִלָּל וְאָמַר, אֶעֱבְרָה נָא וְאַרְאֶה וְגו' [\(דברים ג, כה\)](#). וְאָמַר לוֹ הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֵל תּוֹסֵף דְּבַר אֵלֵי עוֹד בְּדָבָר הַזֶּה, עֲלֵה רֹאשׁ הַפְּסָקָה (שם פסוקים כו-כוז). לְכֹךְ נֶאֱמַר: הַיּוֹם הַזֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ מְצַוֶּה לַעֲשׂוֹת. מָה כְּתִיב לְמַעַלְה מִן הַעֲנָן, הַשְּׁקִיפָה מִמַּעוֹן קִדְשֶׁךָ. אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסִי בַר חֲנִינָא, בּוֹא וְרֵאֵה כְּמָה מִתְחַטָּאִין, וְכַמָּה יֵשׁ לָהֶן פְּתַחוֹן פֶּה לְעוֹשֵׂי מִצְוֹת. אָדָם יֵשׁ לוֹ עֵסֶק אֲצֵל מַלְכוּת, פְּעָמִים שֶׁהוּא נוֹתֵן כְּמָה מָמוֹן עַד שֶׁמִּגִּיעִין אוֹתוֹ אֲצֵל הַמֶּלֶךְ. כִּינּוּן שֶׁהִגִּיעַ אֲצֵל הַמֶּלֶךְ, סָפַק עוֹשֶׂה שְׂאֵלְתוֹ, סָפַק לֹא עוֹשֶׂה. אֲבָל הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן, אֲלֵא יוֹרֵד אָדָם לְתוֹךְ שִׂדְהוֹ, רָאָה אֶשְׁכּוֹל שֶׁבְּכֹר, תֵּאֱנָה שֶׁבְּכֹרָה, רִמּוֹן שֶׁבְּכֹר, מִנִּיחוֹ בַּסֵּל וְהוֹלִךְ לִירוּשָׁלַיִם וּבָא וְעוֹמֵד בְּאֲמָצַע הָעֲזָרָה וּמִבְּקֵשׁ רַחֲמִים עַל עַצְמוֹ וְעַל יִשְׂרָאֵל וְעַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: הַשְּׁקִיפָה מִמַּעוֹן קִדְשֶׁךָ וְגו'. וְלֹא עוֹד, אֲלֵא שֶׁהִיָּה אוֹמֵר, אֵינִי זֶז מִכָּאן עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה צְרָכֵי הַיּוֹם הַזֶּה, שֶׁכְּתוּב אַחֲרָיו, הַיּוֹם הַזֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ מְצַוֶּה לַעֲשׂוֹת. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיֵשׁ, יִצְתָה בֵּית קוֹל וְאָמְרָה לוֹ, תִּזְכָּה לְשִׁנָּה הַבָּאָה וְתִבְיֵא כְּהַיּוֹם הַזֶּה, כְּאָדָם שֶׁהוּא נוֹתֵן פְּרִי חֵדֶשׁ לַחֲבֵרוֹ, וְאוֹמֵר לוֹ: יְהִי רְצוֹן שֶׁתִּשְׁנֶנָּה וְתִתֵּן לִי לְשִׁנָּה הָאֲחֵרֶת. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַר אֲבָא, כְּמָה מִתְחַטָּאִין עוֹשֵׂי מִצְוֹת לְפָנָי הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁהַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא גּוֹזֵר גְּזֵרָה, וְצִדִּיקִים מְבַטְלִין אוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּאֲשֶׁר דָּבַר מֶלֶךְ שְׁלִטוֹן, וּמִי יֹאמֵר לוֹ מָה תַּעֲשֶׂה [\(קהלת ח, ד\)](#). מִי הוּא. שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דְּבַר רָע (שם פסוק ה), מִמַּחָה עַל יְדוֹ שֶׁל הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְכֵן בְּדוֹד הוּא אוֹמֵר, אָמַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, לִי דְבַר צוֹר יִשְׂרָאֵל, מוֹשֵׁל בְּאָדָם, צִדִּיק מוֹשֵׁל יִרְאֵת אֱלֹהִים [\(שׁוֹב כג, ג\)](#). מָהוּ הַיּוֹם הַזֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ. וְכִי עַד עַכְשָׁיו לֹא צָנָה הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל. וְהֵלֵא אוֹתָהּ שֶׁנָּה שְׁנַת אַרְבַּעִים הֵיחָדָה,

שֶׁנֶאֱמַר: וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעַשְׂתֵּי עָשָׂר חֹדֶשׁ (דברים א, ג). ומה תלמוד לומר, היום הזה. אלא כך אמר משה לישראל, בכל יום יהא התורה חביבה עליכם כאלו היום הזה קבלתם אותה מהר סיני. וכן הוא אומר במקום אחר, והודעתם לבגיד ולבגיד (שם ט, ט). וכתוב בתריה, יום אשר עמדת לפני ה'. את החקים, אלו המדרשות. ואת המשפטים, אלו הדינים. דבר אחר, את החקים ואת המשפטים, לרבות קלים וחמורים, גזרות שוות ודקדוקי סופרים. ושמרת ועשית אותם, אמר רבי יוחנן, כל העושה מצוה אחת לאמתו, מעלה עליו הכתוב כאלו היא נתונה מהר סיני, שֶׁנֶאֱמַר: ושמרת ועשית. ומה תלמוד לומר: ועשיתם אותם (ויקרא כה, יח). אלא כל המקיים את התורה ועשה אותה לאמתו, כאלו הוא תקנה ונתנה מהר סיני. ועוד אמר רבי יוחנן, כל העושה תורה לאמתה, מעלה עליו הכתוב כאלו עשה את עצמו, שֶׁנֶאֱמַר: ואותי צוה ה' בעת ההוא ללמד וגו' (דברים ד, יד). לעשות אותם לא נאמר, אלא לעשתכם אותם (שם), מכאן שמעלין עליו כאלו הוא עשה וברא את עצמו. בכל לבבך, הרי הכתוב מזהיר את ישראל ואומר להם, בשעה שאתם מתפללים לפני הקדוש ברוך הוא, לא יהיה לכם שתי לבבות, אחד לפני הקדוש ברוך הוא, ואחד לדבר אחר.

ב וידבר משה והכהנים הלויים אל כל ישראל לאמר הסכת ושמע. מהו הסכת ושמע. הס, ואחרי כן פתת. אמר להן משה לישראל, עשו עצמכם כמות פתות והטו לבבכם לשמע דברי תורה. דבר אחר, אמר להם: פתתו לבבכם ונפשכם לשמע דברי תורה. בכל לבבכם (דברים יא, ג), אמר רבי אלעזר בן יעקב, בא הכתוב להזהיר את הכהנים בשעה שעובדין עבודה, שלא יהיה להם שתי לבבות, אחד לפני הקדוש ברוך הוא, ואחד לדבר אחר. ובכל נפשכם (שם), אפלו נוטל את נפשו. פעם אחד גזרה מלכות יון שמד על ישראל שלא יעסקו בתורה. הלך רבי עקיבא וחבריו ועסקו בתורה. בא פפוס בן יהודה ומצאו, ואמר לו: הרי אתה מסתבן בעצמך שאתה עובר על גזרת המלך. אמר לו רבי עקיבא, אמשל לך משל למה הדבר דומה. לשועל שהיה מהלך על שפת הנחל, ראה שם דגים רצים ומתחבאים. אמר להם: בואו ולכו אצלי ואטמין אתכם בנקיקי הסלעים ואל תתיראו. אמרו לו: ואתה הוא שאומרים עליך שאתה פקח שבחיות.

אין אתה אלא טפֿש. כֿל חיינו אינו אלא בפֿנים, ואתה אומר לנו, עלו ליבֿשה. ומה במקום חיותינו אנו מתֿיראין, במקום מיתתנו על אחת כֿמה וכֿמה. ואף אנו כֿל חיינו אינו אלא בתורה, דכתיב: כי היא חַיִּיד וְאַרְךָ יָמֶיךָ (דברים ל, ב). ואתה אומר, מסתֿבֿן אתה בעצֿמֿך. לִימִים מוועטים נתפֿסו שִׁנְיָהִם. אִמֵר לוֹ פִּפּוּס לְרַבִּי עֲקִיבָא, אֲשֶׁרִיד שְׁנַתִּפֶּסֶת עַל דְּבָרֵי תוֹרָה. אוי לוֹ לִפּוּס, שְׁנַתִּפֶּס עַל דְּבָרִים בְּטָלִים. וכִּשְׁהוֹצִיאוּ אֶת רַבִּי עֲקִיבָא לְהַרְיָגָה, זְמוֹן קָרִיאַת שְׁמַע הָיָה, וְהָיוּ מְסַרְקִין אֶת בְּשָׂרוֹ בַּמְסַרְקוֹת שֶׁל בְּרִזָּל, וְהוּא קָרָא קָרִיאַת שְׁמַע. וְעָלְיוֹ אָמַר דָּוִד, מִמֵּתִים יָדָד ה' מִמֵּתִים מִחֶלֶד חֶלְקָם וְגו' (תהלים יז, יד). אִמֵר רַבִּי חֲנִינָא בַר פִּפְּא, אֵל תְּהִי קוֹרָא מִמֵּתִים, אֵלָּא קוֹרָא מִמֵּתִים, עַל תּוֹרָה שְׁנַתְנָה עַל יָדָד. בְּנֵי אָדָם שְׂרׁוּאִים אוֹתָן אִמֵר, חֲלָדָה מְלֵאיוֹ, חֲטָאִין יֵשׁ בְּיָדוֹ, לְפִיכָד הוּא נְהַרְגִין, וְכֵן הוּא מֵתִים מִחֶלֶד. וְהוּא אֵינָן יוֹדְעִין שְׁחֶלְקוֹן בְּחַיֵּי עוֹלָם וְכֵל טוֹבָה צְפוּנָה לָהֶם, שְׁנֵאָמַר: וְצְפוּנָד תַּמְלָא בְּטָנָם (שם). וְלֹא עוֹד, אֵלָּא שְׂזוּכִין לְזָרְעָם אַחֲרֵיהֶם. וּמִתּוֹד שְׂשִׁירָאֵל מוֹסְרִין עֲצָמָן עַל דְּבָרֵי תוֹרָה וְעַל קְדוּשַׁת שְׁמוֹ, לְפִיכָד עָשָׂה לָהֶם הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא חֲטִיבָה וּבִרְכָה בְּעוֹלָם, שְׁנֵאָמַר: אֵת ה' הֵאֱמַרְתָּ הַיּוֹם וְגו'. וְכֵשֶׁם שְׂשִׁירָאֵל עוֹשִׂין חֲטִיבָה לְפָנֵי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, כִּד הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לָהֶם חֲטִיבָה, שְׁנֵאָמַר: וְה' הֵאֱמִירָךְ הַיּוֹם. אִמֵר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי, כְּשֶׁם שְׁהַעֲלִי כּוּבֶשֶׁת, בֵּן עֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לְכַבֵּשׁ אַרְבַּע מַלְכִּיּוֹת תַּחַת רַגְלֵיהֶם, שְׁנֵאָמַר: וְלַתְּתִיד עֲלִיוֹן עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לְתַהֲלָה לְשֵׁם וְלַתִּפְאָרֶת.

וְהָיָה אם שמוע תשמע. זֶה שְׁאָמַר הַכְּתוּב: לְרִיחַ שְׁמַנִּיד טוֹבִים שְׁמֹן תוֹרַק שְׁמֶךָ (שה"ש א, ג). אִמֵר רַבִּי יִנְאִי בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן, הָרֵאשׁוּנִים, רִיחַ מְצוֹת נִתְּתָה לָהֶם. לְבָנֵי נַח, שְׁבַע. עֲמַד אֲבָרְהָם, נִתְּתָה לוֹ מִלָּה. לִיעֶקֶב, אֲבָר מִן הַחַי. כְּשֶׁעֲמַדְנוּ לְפָנֵי הַר סִינַי, נִתְּתָה לָנוּ מְצוֹת כְּאָדָם שְׁמַעְרָה מִפִּי חֲבִית. שְׁמֹן תוֹרַק שְׁמֶךָ, מֵהוּ תוֹרַק. אִמֵר רַבִּי לׁוֹי בְּשֵׁם רַבִּי שִׁילָא, מְזַרְזִין עַל מִי שְׁהוּא עוֹשֶׂה רְצוֹנוֹ. וְאֵין לְשׁוֹן תוֹרַק אֵלָּא לְשׁוֹן זִין, שְׁנֵאָמַר: וַיִּרַק אֶת חֲנִיכֵיו (בראשית יד, יד). דְּבַר אַחַר, שְׁמֹן תוֹרַק שְׁמֶךָ, נִמְשָׁלָה הַתּוֹרָה לְשְׁמֹן, וְנִמְשָׁלָה לְמִים. לְמִים, דְּכִתִּיב: הוּי כָּל צִמָּא לְכוּ לְמִים (ישעיה נה, א). מָה הַמִּים אֵין הַעוֹלָם יְכוֹל לְעַמֵּד בְּלֹא הֵם וְאָדָם מְטַהֵר עֲצָמוֹ בָּהֶם, כִּד אֵין הַעוֹלָם יְכוֹל לְעַמֵּד בְּלֹא תוֹרָה וְהַתּוֹרָה מְלַמֶּדֶת אֶת הָאָדָם הַיָּדוּד יִטְהַר.

ומה הפנים אין אדם נוטע אילן ולא בונה בית אם אין לו מים, כך אין העולם יכול לעמד בלא תורה. ומה הפנים חיים לעולם, כך התורה חיים לעולם. מה הפנים כל מי שאינו יודע לשיט בהם או בד עצמו מן העולם, כך כל מי שאינו יודע למצא דברי תורה, או בד מן העולם. מה הפנים נמשכין לכל מקום שירצה, כך התורה משוכה בכל העולם. ומה הפנים אין מתקיימים לא בגרגיות של כסף ולא בגרגיות של זהב אלא בשל חרס, כך אין התורה מתקיימת בגסי הרוח, אלא במי שדעתו נמוכה עליו. ואמר רבי אחא, והחכמה מאין תמצא [\(איוב כח, יב\)](#). מהו מאין. מאותן שעושין עצמן כאין. ומה הפנים הללו אין אדם משגיח עליהם, כך היא התורה. אתה מוצא שנמשלה כדבש, דכתיב: ומתוקים מדבש ונפת צופים [\(תהלים יט, א\)](#), מה הדבש אינו מזהם, כך התורה אינה מזהמת, שנאמר: בצדק כל אמרי פי אין בהם נפתל ועקש [\(משלי ח, ח\)](#). ונמשלה התורה לשמן, מה השמן מביא אורה לכל העולם, כך התורה אורה לעולם. ומה השמן הזה נכתש וכל מה שנכתש הוא משבח, כך התורה כל מי שהיא נוגע בה, הוא משבח לבעליה. אתה מוצא כל המשקין אתה יכל לזיפן ולתן לתוכן משקין אחרים, אבל השמן הזה אתה נותנו בכל משקה שירצה והוא עולה למעלה. כך ישראל אפלו כשהו נתונים בתחתונה, הרי הם כשמן הזה שהיא נתונה למעלה, שנאמר: ונתנה ה' אלהיה עליון על כל גויי הארץ.

ד והיה אם שמוע תשמע. אם שמעת קמעה, סוף לשמע הרבה. דבר אחר, אם שמוע תשמע, תשמיע תלמודך לפני הקדוש ברוך הוא. אימתי הוא משמיע תלמודו. רבי יהודה אומר, בשעה שהוא בא ליפטר מן העולם, שנאמר: סוף דבר הכל נשמע [\(קהלת יב, ג\)](#). ורבי מאיר אומר, עד שהוא משלים נשמתו, שנאמר: צלמות ולא סדרים [\(איוב י, כב\)](#), שהוא סודר תלמודו. דבר אחר, אם שמוע תשמע, תשמע תפלתך, כגון חני המעגל. בשעה שנצטרכו ישראל לגשמים, נתכנסו אצלו ואמרו לו: התפלל עלינו שאנו צריכין למטר. מיד עג עוגה ועמד בתוכה, לקים מה שנאמר: על משמרת אעמדה [\(תבוקה ב, א\)](#). התחילו גשמים מנטפין. אמר לא כך שאלתי, אלא גשמי רצון ברכה ונדבה. התחילו הגשמים יורדים כתקנו. מי גרם לו להיות מתפלל והקדוש ברוך הוא שומע תפלתו. על ידי שהיה שומע לדברי תורה. דבר אחר, אם שמעת בעולם הזה, תשמע לעולם הבא מפי הקדוש

ברוך הוא. אמר רבי יונה אביו של רבי מנא בשם רבי לוי שאמר בשם רבי אבא, לא היתה התורה צריכה לינתן לישראל בעולם הזה. למה, שהכל עתידין להיות למדין תורה מפי הקדוש ברוך הוא לעולם הבא. למה נתנה להם בעולם הזה. שכשיבא הקדוש ברוך הוא ללמדם בעולם הבא, יהיו הכל יודעין באיזה פרשה הוא עסוק. לפיכך, אם שמוע בעולם הזה, תשמע לעולם הבא מפי הקדוש ברוך הוא. דבר אחר, אם זכית לשמע דברי תורה שנתנה בקולי קולות, תזכה לשמע אותו הקול שכתוב בו, קול ששון וקול שמחה [\(ירמיה ז, לד\)](#). דבר אחר, אם שמוע תשמע. אם שמעת לקול רבך, סופך שאחרים שומעים לך. לשמר לעשות, לא תהא למד אלא על מנת לעשות. אמר רבי יוחנן, כל מי שהוא לומד ואינו עושה, נוח לו שנהפכה שליטתו על פניו. ואם זכית לשמר ולעשות, ונתנה ה' אלהיך עליון, אמר רבי לוי מהו עליון כאליון הזה. אם זכית הרי אתה למעלה מארבע אצבעות ואם לאו למטה מארבע אצבעות, ונתנה ה' אלהיך עליון על תנאי. ואם לאו, הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה. ברוך אתה בבאך, על תנאי, בבאך לבתי כנסיות ולבתי מדרשות. וברוך אתה בצאתך, מבתי כנסיות ומבתי מדרשות. ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה. הנה צריך לומר, ברוך אתה בשדה וברוך אתה בעיר, שממה שהוא מכניס מן השדה, הוא מתברך בעיר. אלא מה תלמוד לומר: ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה. אם באת לידך מצוה בעיר, לא תאמר, לא נצטויתי אלא בשדה, להוציא תרומות ומעשרות בחוץ. אמר הקדוש ברוך הוא, אף בעיר פתח ידך. דבר אחר, ברוך אתה בעיר, במצות שאתה עושה בתוך ביתך בעיר, כגון סכה ומזוזה ומעקה. ברוך אתה בשדה, כגון לקט שכחה ופאה. דבר אחר, לא יאמר אדם, אלו נתן לי הקדוש ברוך הוא שדה, הייתי מוציא מעשרות מתוכה. עכשו שאין לי שדה, איני נותן כלום. אמר הקדוש ברוך הוא, ראה מה כתבתי בתורתך, ברוך אתה בעיר, לאותן שישבין בעיר. וברוך אתה בשדה, לאלו שיש להן שדות. ברוך טנאך, אלו הבכורים שאתם מעלין לירושלים, שנטאמר: ולקח הכהן הטנא מידך. משאריתך, זו חלה. שגר אלפיך, אמר רבי יהודה בר שלום, שיהו שגורין ויוצאין כמו פי הקפה. ועשתרות צאנך, שיהו קשין כעשתרות. דבר אחר, ברוך אתה בעיר, זו ירושלים שנקראת עיר, שנטאמר: הזאת העיר שיאמרו כלילת יפי [\(איכה ב, טו\)](#). וברוך אתה בשדה, זו ציון, שנטאמר: ציון שדה תחרש [\(ירמיה כו, יח\)](#). ואימתי מראה הקדוש ברוך הוא לישראל הברכה הזאת. כשיבנה ירושלים ויחזיר הגליות לתוכה, שנטאמר: כטל חרמון שירד על הררי ציון

כי שם צנה ה' את הברכה חיים עד העולם (תהלים קלג, ג). במהרה בימינו
אמן.

פרשת נצבים

אתם נצבים היום. זה שאמר הכתוב: הפוך רשעים ואינם, ובית
צדיקים יעמד (משלי יב, ז). כל זמן שהקדוש ברוך הוא מסתכל במעשיהם
של רשעים ומהפך בהם, אין להם תקומה. הפך במעשיהם של דור המבול,
לא היתה להם תקומה, שנאמר: וימח את כל היקום (בראשית ז, כג). הפך
במעשיהם של אנשי סדום, ולא היתה בהן תקומה, שנאמר: ויהפך את
הערים האל (שם יט, כה). הפך במעשיהם של מצרים, ולא היתה להן
תקומה, שנאמר: לא נשאר בהם עד אחד (שמות יד, כח). הפך במעשה של
בבל ולא היתה לה תקומה, שנאמר: והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד
(ישעיה יד, כב). ועל כלם אמר דוד, שם נפלו פועלי און וגוי' (תהלים לו, ג). אבל
ישראל, נופליו ועומדיו. וכן הוא אומר, אל תשמחי אויבתי לי כי נפלת
קמתי וגוי' (מיכה ז, ח). כי אני ה' לא שניתתי וגוי' (מלאכי ג, ו), אמר רבי חנינא בר
פפא, אמר הקדוש ברוך הוא, מעולם לא הכיתי אמה ושניתתי לה. אבל
אתם בני יעקב לא כליתם (מלאכי ג, ו), שנאמר: חצי אכלה בם (דברים לב, כג),
חצי כליו והו אינו כלים. וכך אמרה כנסת ישראל, דרד קשתי ויצביני וגוי'
(איכה ג, יב). משל למה הדבר דומה, לגבור שהעמיד את הקורה והיה זורק
בו את החצים. חציו כליו והקורה במקומה עומדת. אף ישראל כל זמן
שהיסוריו באין עליהן, היסורין כליו והם במקומו עומדיו ואינו כליו. לך
נאמר: הפוך רשעים ואינם. אמר חזקיה בנו של רבי חייא, למה נסמכה
פרשה זו לפרשת קללות. לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתיים

שֶׁנֶאֱמָרוּ בְּפִרְשָׁה זוֹ חוּץ מֵאֲרָבָעִים וְתִשַׁע שֶׁנֶאֱמָרוּ בְּתוֹרַת כְּהֻנִּים, מִיֵּד הוֹרִיקוּ פְּנִיָּהֶם וְאָמְרוּ, מִי יָכוֹל לַעֲמֹד בְּאֵלוֹ. מִיֵּד קָרָא אוֹתוֹן מִשָּׁה וְהָיָה מִפִּיָּסוֹן. מַה כְּתִיב לְמַעַלָּה מִן הָעֲנָן, וַיִּקְרָא מִשָּׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וְגוֹ', הַמְּסוֹת הַגְּדוּלוֹת וְגוֹ', וַתְּבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וְגוֹ'. וְאַתֶּם לֹא שְׂמַעְתֶּם בְּקוֹלִי וְאַמְרֹתֶם לִפְנֵי דְבָרִים שֶׁאַתֶּם חִיָּבִין עֲלֵיהֶם כְּלָיָה וְלֹא עָשִׂיתִי אֶתְכֶם כְּלָיָה, שֶׁנֶאֱמָר: אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם לֹא הִשְׁפִּילוּ נִפְלְאוֹתַיִךְ וְגוֹ' (תְּהִלִּים קו, ז). וְלֹא עוֹד אֵלָּא שֶׁאַמְרֹתֶם לַעֲגַל, אֵלֶּה אֱלֹהֵיִךְ יִשְׂרָאֵל (שְׁמוֹת לֵב, ד). וְאִם תֹּאמַר מִפְּנֵי מַה הַגּוֹיִם נִתְחַיְּבוּ כְּלָיָה וְאָנוּ קִיָּמִין. לְפִי שֶׁבִשְׁעָה שֶׁבָּאוּ עֲלֵיהֶן יִסּוּרִין, מְבַעֲטִים בָּהֶן וְאֵינָם מְזַכְּרִין שְׁמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶאֱמָר: שִׁפְךָ חֲמַתְךָ עַל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּךָ וְגוֹ' (תְּהִלִּים עט, ו). אֲבָל יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁהִיִּסּוּרִין בָּאִין עֲלֵיהֶן, הוּ נִכְנָעִין וּמִתְפַּלְּלִין, שֶׁנֶאֱמָר: צָרָה וְיָגוֹן אִמְצָא וְגוֹ' (שִׁם קטו, ג-ד). לְפִיכֵךְ אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֵף עַל פִּי שֶׁקָּלְלוֹת הִלְלוּ בָּאוֹת עֲלֵיכֶם, הֵן מַעֲמִידוֹת אֶתְכֶם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, לְמַעַן עֲנֹתְךָ וּלְמַעַן נִסְתָּךְ וְגוֹ' (דְּבָרִים ח, טו). וְכֵךְ אָמַר לָהֶם מִשָּׁה לְיִשְׂרָאֵל, אֵף עַל פִּי שֶׁהִיִּסּוּרִין הִלְלוּ בָּאִין עֲלֵיכֶם, יֵשׁ לָכֶם עַמִּידָה. לְכֵךְ נֶאֱמָר: אַתֶּם נֹצְבִים הַיּוֹם כְּלָכֶם. דְּבַר אַחֵר, מִפְּנֵי מַה עֲשָׂאן מִשָּׁה מִצְבָּה. מִפְּנֵי שֶׁמְשַׁתְּמָשִׁין מִדַּעַת לְדַעַת. מִדַּעַת מִשָּׁה לְדַעַת יְהוֹשִׁעַ. מִדַּעַת יְהוֹשִׁעַ לְדַעַת הַזְּקֵנִים. וְאֵף יְהוֹשִׁעַ עֲשָׂאן מִצְבָּה, שֶׁנֶאֱמָר: וַיִּאֲסֹף יְהוֹשִׁעַ אֶת כָּל זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּמָה וְגוֹ' (יְהוֹשֻׁעַ כד, א). וְאֵף שֶׁמוֹאֵל שֶׁמְשַׁתְּמָשִׁין מִדַּעַתוֹ לְדַעַת מְלָכִים, עֲשָׂאן מִצְבָּה, שֶׁנֶאֱמָר: וְעַתָּה הִתִּיצְבוּ וְאֲשַׁפְּטָה אֶתְכֶם (שׁ"א יב, ז). דְּבַר אַחֵר, אַתֶּם נֹצְבִים הַיּוֹם, מַה הַיּוֹם מֵאִיר פְּעָמִים וּמֵאֲפִיל פְּעָמִים, אֵף אַתֶּם כְּשֶׁאַפְּלָה לָכֶם, עֲתִיד לְהֵאִיר לָכֶם אֹר עוֹלָם, שֶׁנֶאֱמָר: וְהָיָה לָךְ ה' לְאֹר עוֹלָם (יְשַׁעִיָּה ס, יט). אֵימַתִּי, בְּזִמּוֹן שֶׁתְּהִיוּ כְּלָכֶם אֲגִדָּה אַחַת, שֶׁנֶאֱמָר: חַיִּים כְּלָכֶם הַיּוֹם (דְּבָרִים ד, ד). בְּנֶהֱגָ שֶׁבְּעוֹלָם, אִם נוֹטֵל אָדָם אֲגִדָּה שֶׁל קֵנִים, שֶׁמָּא יָכֹל לְשַׁבְּרָם בְּבַת אַחַת. וְאֵלּוֹ נוֹטֵל אַחַת אַחַת, אֲפִלוֹ תִּינוּק מְשַׁבְּרָן. וְכֵן אֵת מוֹצֵא שֶׁאִין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין עַד שֶׁיְהִיוּ כְּלוֹן אֲגִדָּה אַחַת, שֶׁנֶאֱמָר: בְּיָמֵים הַהֵמָּה וּבַעַת הַהִיא נֶאֱמַר ה' יִבְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה יַחְדָּו וְגוֹ' (יִרְמִיָּה ג, ד). כְּשֶׁהוּ אֲגוּדִים, מְקַבְּלִין פְּנֵי שְׂכִינָה.

ב ראשיכם שְׁבִטֵיכֶם. אֵף עַל פִּי שֶׁמִּנִּיתִי לָכֶם רָאשִׁים זְקֵנִים וְשׁוֹטְרִים, כְּלָכֶם שׁוֹיִן לִפְנֵי, שֶׁנֶאֱמָר: וְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל. דְּבַר אַחֵר, כְּלָכֶם

עֲרָבִים זֶה בְּזֶה. אֶפְלוּ צַדִּיק אֶחָד בֵּינֵיכֶם, כָּלְכֶם עוֹמְדִים בְּזָכוֹתוֹ. וְלֹא אַתֶּם בְּלִבָּד, אֲלֵא אֶפְלוּ צַדִּיק אֶחָד בֵּינֵיכֶם, כָּל הָעוֹלָם כֵּלּוּ בְּזָכוֹתוֹ עוֹמֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְצַדִּיק יִסּוֹד עוֹלָם [\(משלי ו, כה\)](#). וְכִשְׁאֶחָד מִכֶּם חוֹטֵא, כָּל הַדּוֹר לֹקֵה. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּעֵכֶן, הֲלֹא עָכֶן בֶּן זָרַח מְעַל מְעַל בַּחֲרָם וְגוֹי [\(יהושע כב, כ\)](#). מִדַּת פְּרַעֲנִיּוֹת מוֹעֵטָת, וְהַדּוֹר נִתְפָּס בָּהּ. מִדָּה טוֹבָה מְרַבָּה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לִכְךָ נֶאֱמַר: כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל. וְלֹא גְדוֹלִים שְׂבָבְכֶם בְּלִבָּד, אֲלֵא אֶפְלוּ טַפְכֶם נְשִׁיכֶם וְגֵרְךָ. לִכְךָ נֶאֱמַר: כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל, לְפִי שֶׁבֶשֶׁר וְדָם מְרַחֵם עַל הַזְּכָרִים יוֹתֵר מִהַנְּקֻבוֹת. וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינּוּ כֵן, כִּי רַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו, עַל הַזְּכָרִים וְעַל הַנְּקֻבוֹת, וְעַל הַצַּדִּיקִים וְעַל הַרְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: מַחוּטָב עֲצִיף עַד שׂוֹאֵב מִימִיף. מַחוּטָב עֲצִיף, אָמַר רַבִּי יִצְחָק בֶּן טַבְלִי, מְלַמֵּד, שֶׁבָּאוּ הַגְּבַעוֹנִים אֶצֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן וְקִבְלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵמָּה בְּעֶרְמָה וְגוֹי' (שם ט, ד). מֵהוּ גַם הֵמָּה. לְלַמֵּדְךָ, שֶׁבָּאוּ אֶצֶל מֹשֶׁה וְלֹא קִבְלוּ.

ג **לְעֵבֶרְךָ** בְּבְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ וְגוֹי'. שֶׁלֹּשׁ כְּרִיתוֹת כָּרַת הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּשִׁיבְּאוּ מִמִּצְרַיִם. אַחַת כְּשֶׁעָמְדוּ לְפָנַי הַר סִינַי, וְאַחַת בְּחוּרְבַּי, וְאַחַת כָּאֵן. וְלָמָּה כָּרַת הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עִמָּהֶן כָּאֵן. מִפְּנֵי שְׂאוֹתוֹ הַבְּרִית שֶׁכָּרַת עִמָּהֶן בְּסִינַי, בְּטִלוּהָ וְאָמְרוּ, אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ [\(שמות לב, ד\)](#). לְפִיכָךְ חָזַר וְכָרַת עִמָּהֶן בְּחוּרְבַי, וְקִבַּעַ עָלֶיהָ קָלָה לְמִי שֶׁחֹזֵר בְּדַבְּרָיו. וְאֵין לְשׁוֹן לְעֵבֶרְךָ, אֲלֵא כְּאֵדָם שֶׁאֹמֵר לְחַבְרוֹ, הַעֲבֵר בְּךָ קָלָה אִם אַתָּה חוֹזֵר בִּי בְּדַבְּרֵי הַזֶּה. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁהַכַּעֲסוֹ יִשְׂרָאֵל וְהִלְכוּ בַּגְּלוּת, מֵה דְנִיַּאל אוֹמֵר, וְכָל יִשְׂרָאֵל עָבְרוּ אֶת תּוֹרַתְךָ וַתִּתֵּן עָלֵינוּ הָאֵלֶּה וְהַשְּׂבָעָה [\(דניאל ט, יא\)](#). וְאֵין אֵלֶּה אֲלֵא לְשׁוֹן קָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִיְתָה הָאִשָּׁה לְאֵלֶּה [\(במדבר ה, כז\)](#). לְלַמֵּדְךָ, כְּשֶׁם שֶׁמְשַׁבְּעִים אֶת הַסּוֹטָה, כְּךָ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַשְּׂבִיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל. וְשִׁמְאָ תֵּאמֵר, כָּל הַטָּרַח הַזֶּה לָמָּה. לֹא מִפְּנֵי שֶׁאֵנִי צָרִיף לָכֶם, אֲלֵא מֵה אֶעֱשֶׂה לָכֶם, שֶׁכִּבֵּר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבּוֹתֵיכֶם שֶׁלֹּא אֲשַׁנֶּה בְּכֶם וּבְגִיכֶם עַד עוֹלָם. לִכְךָ נֶאֱמַר: לְמַעַן הָקִים אוֹתְךָ הַיּוֹם לֹו לְעַם וְהוּא יְהִי לָךְ לְאֱלֹהִים כְּאֲשֶׁר דִּבַּר לָךְ וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבּוֹתֶיךָ. וְאָמַר, מִלָּךְ אֲסוּר בְּרִהֲטִים [\(שה"ש ז, ו\)](#). וְאֵין אֲסוּר אֲלֵא שְׂבוּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֲסָרָה אֲסָר עַל נַפְשָׁה [\(במדבר ל, יא\)](#), לְפִיכָךְ אֵינּוּ יָכֹל לְעֵבֶר עַל שְׂבוּעָתוֹ. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁבִקְשׁוּ לְפָרֵק עַל שְׂבוּעָתוֹ בִּימֵי יְחִזְקֵאל, מֵה כְּתִיב שָׁם, בָּאוּ אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל לְדַרְשׁ אֶת ה' [\(יחזקאל כ, ב\)](#).

א. אָמְרוּ לוֹ: בֶּן כְּהֵן הַקּוֹנֵה אֶת הָעֶבֶד, מֵהוּ שְׂאוֹכֵל בְּתֵרוֹמָה. אָמַר לָהֶם: אוֹכֵל. אָמְרוּ לוֹ: אִם חֵזַר כְּהֵן וּמָכְרוּ לְיִשְׂרָאֵל, לֹא יֵצֵא מִרְשׁוֹתָיו. אָמַר לָהֶם: הֵן. אָמְרוּ לוֹ: אִף אָנוּ כְּבָר יֵצְאֵנוּ מִרְשׁוֹתָיו, נִהְיָה כְּכֹל הָעוֹלָם. אָמַר לָהֶם יַחְזִיקָאֵל לְיִשְׂרָאֵל, וְהֶעֱלָה עַל רוּחְכֶם הָיוּ לֹא תִהְיֶה (שם פסוק לב). וְאוֹמַר: חֵי אֲנִי נְאֻם אֲדֹנָי ה' אִם לֹא בְיַד חֲזָקָה וְגוֹ' (שם פסוק לג). אָמַר לָהֶם: כִּי זָמַן שְׂלֵא מָכְרוּ, בְּרִשׁוֹתוֹ הוּא. וְאַתֶּם לֹא נִמְכַרְתֶּם בְּדָמִים, שְׂנֵאָמַר: כִּי כֹה אָמַר ה', חֲנֻם נִמְכַרְתֶּם וְגוֹ' (ישעיה נב, ג). לְמַעַן הַקִּים אוֹתָךְ וְגוֹ', שְׂלֵא אַחֲזֹר בְּדַבָּר שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לְאַבּוֹתֶיכֶם. וְלֹא אֶתְכֶם לְבַדְדְּכֶם, אֶלָּא אִף הַדּוֹרוֹת הַעֲתִידִין לְבֹא, הָיוּ שָׁם בְּאוֹתָהּ שְׁעָה, שְׂנֵאָמַר: כִּי אֶת אֲשֶׁר יֵשְׁנוּ פֹה. אָמַר רַבִּי אֶבְהוּ בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּר נַחֲמָנִי, לְמָה כְּתִיב: כִּי אֶת אֲשֶׁר יֵשְׁנוּ פֹה וְגוֹ' וְאֶת אֲשֶׁר אֵינְנוּ פֹה. לְפִי שֶׁהִנְשָׁמוֹת הָיוּ שָׁם וְעַדִּין גּוֹף לֹא נִבְרָא, לְכַף לֹא כְּתִיב בְּהֵן עֲמִידָה. שְׁמָא תֵּאמַר מִמֵּי שֵׁישׁ בָּהּ עֲבוּדָה זָרָה. תִּלְמוּד לּוֹמַר: כִּי אַתֶּם יִדְעֶתֶם אֶת אֲשֶׁר עֲבַרְנוּ וְגוֹ'. וְכְתִיב: וַתֵּרְאוּ אֶת שְׁקוּצֵיהֶם וְגוֹ'. בֹּא וּרְאֵה, מַעֲשֵׂה הַגּוֹיִם. אִם הִיְתָה שֶׁל עֵץ אוֹ שֶׁל אֶבֶן, הִיְתָה מִנְחַת בַּחוּץ אוֹ בְּפָנִים, נוֹהֵג בָּהּ הַפֶּקֶר, שְׂנֵאָמַר: וַתֵּרְאוּ אֶת שְׁקוּצֵיהֶם וְגוֹ'. הִיְתָה שֶׁל כֶּסֶף וְזָהָב, מִכְּנִיסָה בְּחֲדָרֵי חֲדָרִים וְיִזְהַר בָּהּ וְיִשְׁמְרָהּ שְׂלֵא יִגְנַבּוּהָ בְּנֵי אָדָם, שְׂנֵאָמַר: כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם. אָמַר רַבִּי אֶלְיעֶזֶר, תֵּבֵא מֵאֶרֶץ עַל לְבֹן שְׂאֵמַר לְיַעֲקֹב, לְמָה גִּנְבַתְּ אֶת אֱלֹהֵי (בראשית לא, ט). לְעֲצָמָה אֵינָה יְכוּלָה לְהַצִּיל אֶת הַגִּנְבָּה, לְאַחֲרִים הֵיאָךְ יְכוּלָה לְהַצִּיל. אֲבָל יִשְׂרָאֵל אֵינָן כּוֹ, שֶׁהֵן עוֹבְדִין לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׂכַתוֹב בּוֹ, הוּא תִּהְלֶתְךָ וְהוּא אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ' (דברים י כא). הוּא מְשַׁמֵּר אֶת יִשְׂרָאֵל כְּאֵב הַמְשַׁמֵּר אֶת הַבּוֹ, שְׂנֵאָמַר: הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל (תהלים קכא, ד).

ד אתם נִצְבִּים הַיּוֹם בְּלַכְּסֵם, אַתֶּם קִיּוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה וְשֶׁל עוֹלָם הַבָּא. כְּשֵׁיבֵא הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְתַן שְׂכָר טוֹב לְצַדִּיקִים, הוּא מֵרְאֶה לָהֶם בְּהִמּוֹת רוֹבְצוֹת עַל הַרְרֵי אֶלְף, וְאֶלְף הָרִים מַעֲלִין עֲשָׂבִים וְהֵם אוֹכְלִים. וּמִנֵּין שֶׁהֵם רוֹבְצוֹת עַל אֶלְף הָרִים, שְׂנֵאָמַר: בְּהִמּוֹת בְּהַרְרֵי אֶלְף (תהלים נ ומִנֵּין וְכֹל מֵה שֶׁהִיָּדוֹן מוֹשֵׁד, הֵן שׁוֹתִין, שְׂנֵאָמַר: יִבְטַח כִּי יִגִּיחַ יִרְדּוּ אֵל פִּיהוּ (איוב מ, כג). אָמַר רַב יוֹסֵף, כֹּל מֵה שֶׁהִיָּדוֹן מוֹשֵׁד בְּשִׁשָּׁה חֲדָשִׁים, הֵן עוֹשִׂין גְּמִיעָה אַחַת. וּמִקְרָא מְלֵא הוּא, בְּרַעַשׁ וְרִגְזוּ יִגְמָא אֶרֶץ (שם לט, כד). וְאִף לְוַיְתֵן רוֹבֵץ עַל הַתְּהוֹם. לְעוֹלָם הַבָּא אוֹמַר הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִלְאָכֵי

השרת, באו והלחמו בו. וכיון שהו יורדין להלחם כנגדו, הוא תולה עיניו ומביט בהם והם מתיראים ובורחים, שנאמר: משתו יגורו אלים, משברים יתחטאו (שם מא, יז). כשהוא מבקש לאכל, הוא עושה שבר בים, והדגים סבורים שהוא דבר אכילה והולכים לשם, והוא פותח ובוֹלֵעו. אין אחד מהו נמלט, אלא בלן נכנסין לתוך פיו. והקדוש ברוך הוא אומר למלאכי השרת, ירו חצים. והם זורקים בו ואינו משגיח, אלא כקש הם נחשבים לו, שנאמר: לא יבריחנו בן קשת (שם פסוק ט). והקדוש ברוך הוא אומר להם, טלו אבני בלסטרא והשליכו עליו. והו עושין. והוא סבור קש הו, שנאמר: כקש נחשבו תותח (שם פסוק כא). ואם תאמר, היכן הוא רבוץ. אמר הקדוש ברוך הוא, על טיט שהוא יפה מן הזֶהב, שנאמר: ירפד חרוץ עלי טיט (שם פסוק כב), רפידתו של חרוץ. ואם תאמר, שאם מבקש לצאת יוצא. תלמוד לומר: סגור חותם צר (שם פסוק ז), סגרתני לפניו וחתמתני כנגדו, וגם הצרתני לו. והיאך הצדיקים אוכלים. אלא הקדוש ברוך הוא נותן בבהמות וגם בלוינתן רוח, והו באין ונלחמין זה עם זה, שנאמר: אחד באחד יגשו (איוב מא, ח). זה הופך בארץ ושוקט הבהמות, ואלו בוקעין הלוינתן. מיד הצדיקים מתכנסין עליהם, והקדוש ברוך הוא אומר לכל אחד ואחד, ואוכל לפי שכרו, שנאמר: יכרו עליו חברים (שם מ, ט). חזקה אמר, אלו חברי תורה. דבר אחר, יכרו עליו חברים, כל מי שחבר עצמו מלעשות. יחצוהו בין כנענים (שם). יש בבני אדם שעושין סחורה, זה נותן חמשים זהובים, וזה נותן עשרה. לוקחין מרגלית אחת והיא עושה שכר. לפי מה שנתן כל אחד ואחד, נוטל מן השכר. כך אמר הקדוש ברוך הוא, כל מי שעוסק בתורה ובמצות יבא ויטל שכרו, שנאמר: לא אכזר פי יעורנו, ומי הוא לפני יתיצב (שם מא, ט). ומי הם שאוכלים לפני, אתם נצבים. אמר הקדוש ברוך הוא, בעולם הזה, הייתם עומדים לקבל מצות. אף בעולם הבא אני מעמיד אתכם, שנאמר: כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאם ה', כן יעמד זרעכם ושמכם (ישעיהו סו, כב).

א ויילך מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל. אִין וַיֵּלֶךְ אֶלֶּא לְשׁוֹן תּוֹכְחָה, שְׁנֵאָמַר: לְכוּ חֲזוּ מַפְעָלוֹת אֱלֹהִים (תהלים מו, ט). בְּסוֹף קִהְלַת כְּתִיב: דְּבָרֵי חֲכָמִים כְּדַרְבְּנוֹת (קהלת יב, יא). מַה דְּרַבְּנָן זֵה מְכֻוֹן אֶת הַפֶּרֶה לְתַלְמִיחָה, אִף דְּבָרֵי תוֹרָה מְכֻוֹנוֹת לֵב לומדיהון לְדַרְדֵּי טוֹבָה. וְכַמְסַמְרוֹת נְטוּעִים (שם), מַה מְסַמֵּר זֵה קְבוּעַ, אִף דְּבָרֵי תוֹרָה קְבוּעִים. וּמַה נְטִיעָה פֶּרֶה וְרָבָה, אִף דְּבָרֵי תוֹרָה פְּרִין וְרַבִּין לְמַצָּא בְּהֵם טַעַם. נִתְּנוּ מִרְעָה אֶחָד (קהלת יב, יא), אִף עַל פִּי שְׁהִלְלוּ מְטַמְּאִין וְהִלְלוּ מְטַהֲרִין, הִלְלוּ אוֹסְרִין וְהִלְלוּ מִתִּירִין, כֵּלָן אֶמְרוּן מֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה. וְכַמְשֻׁמְרוֹת נְטוּעִים, כְּתוּב בְּשִׁי"ן, לומר, שֵׁישׁ בַּתּוֹרָה אֲרַבְעָה וְעֶשְׂרִים סְפָרִים כְּמִנְיָן מְשֻׁמְרוֹת שְׁהַעֲמִיד דָּוִד, לְכֹד נִכְתָּב בְּשִׁי"ן. וְכֹן בְּדְבָרֵי הַיָּמִים נִכְתָּב דָּוִד מְלֵא, שֶׁהוּא בְּגִימְטְרִיאָה אֲרַבַּע וְעֶשְׂרִים, כְּנִגְדֵי אֲרַבַּע וְעֶשְׂרִים מְשֻׁמְרוֹת שְׁהַעֲמִיד דָּוִד.

ב את הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. זֵה שְׁאָמַר הַכְּתוּב: הֲלֹא כְּתַבְתִּי לָךְ שְׁלֹשִׁים בְּמַעֲצוֹת וְדַעַת (משלי כב, כ). מַעֲצוֹת עוֹלָה בְּגִימְטְרִיאָה שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁשָּׁה. וְשִׁבַּע מֵצוֹת שְׁנַצְטוּוּ לְבִנֵי נַח, שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁלְשׁ עֶשְׂרֵה. וְכֹן הוּא אוֹמֵר, כָּרַם הִיָּה לִידִידֵי בְּקָרוֹן בֶּן שְׁמוֹן (ישעיה ה, א). כָּרַם, זֵו יִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאָמַר: כָּרַם חָמַר עֲנוּ לָהּ (שם כז, ב). וַיַּעֲזִיקֶהוּ (שם ה, ב), בְּאַבְרָהָם, שֶׁהִשְׁלַכְתִּי הַפִּסְלֹת מִמֶּנּוּ, כְּגוֹן יִשְׁמַעֵאל. וַיִּסְקַלְהוּ (שם), בְּיִצְחָק, שֶׁיִּצְאָ מִמֶּנּוּ עֶשׂוֹ. וַיִּטְעֵהוּ שָׂרַק (שם), הוּא יַעֲקֹב, שֶׁכָּל הַנְּטִיעוֹת שֶׁיִּצְאָו מִמֶּנּוּ הֵיוּ טוֹבוֹת וְנִחְמְדוֹת כְּשָׂרַק זֵה שֶׁכָּלוּ טוֹב, וְזֵהוּ כֵּלָו זֶרַע אֶמֶת. שוֹרֵק עוֹלָה בְּגִימְטְרִיאָה שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁשָּׁה, וְשִׁבַּע מֵצוֹת שֶׁל בְּנֵי נַח, הֵרִי שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁלְשׁ עֶשְׂרֵה. כְּתִיב: ה' בְּחֻכְמָה יָסַד אֲרָץ (משלי ג, יט), וְאִין חֻכְמָה אֶלֶּא תוֹרָה. וּמַה שְׁמָה. אֶמּוֹן, שְׁנֵאָמַר: וְאֶהְיָה אֶצְלוֹ אֶמּוֹן (שם ה, ט). וְלֹא נִקְרְאת תוֹרָה, עַד שֶׁנִּתְּנָה בְּסִינֵי. וְעַל מִנְיָן הַמֵּצוֹת נִקְרְאת תוֹרָה, כִּי הַמֵּצוֹת שֶׁל תוֹרָה הֵן שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁלְשׁ עֶשְׂרֵה. תוֹרָה עוֹלָה בְּגִימְטְרִיאָה שֵׁשׁ מֵאוֹת וְאַחַד עֶשְׂרֵה, וְהַשְּׁנַיִם שֶׁנִּפְחָתוּ מִן שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁלְשׁ עֶשְׂרֵה, אֵלוּ שְׁנַיִם שֶׁנִּתְּנוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה. וְזֵהוּ שְׁאָמַר הַכְּתוּב, אַחַת דְּבָר

אֱלֹהִים, שְׁתִּים זוֹ שְׁמַעְתִּי (תהלים סב, יב). וְזֶהוּ, תּוֹרָה צְוָה לָנוּ מִשָּׁה (דברים לג, ד), כְּמִנְיָן תּוֹרָה צְוָה לָנוּ מִשָּׁה. וְהַשְּׁנַיִם צְוָה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, כְּמוֹ שֶׁפָּרַשְׁתִּי בַּפָּרָשָׁת וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ. וְהִיא מוֹרֶשֶׁה לְבָנֵי יַעֲקֹב, וְלֹא לְאֲמוֹת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: מִגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל, לֹא עָשָׂה כֹן לְכָל גּוֹי (תהלים קמו, יט). וְכַתּוּב בָּהּ יוֹם יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַהֲיָה אֶצְלוֹ אֲמוֹן וְאַהֲיָה שְׁעִשׂוּעִים יוֹם יוֹם (משלי ח, ט). וְאִין יוֹם פְּחוֹת מֵאֶלֶף שָׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל (תהלים צד, ד). בְּמָה הֵיטֵב כְּתוּבָה קִדְּם שְׁנֵתָנָה. אִם עַל כֶּסֶף וְעַל זָהָב, וְהִלֵּא קִדְּם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם לֹא נִבְרָא כֶּסֶף וְזָהָב. אֲלֵא הֵיטֵב כְּתוּבָה עַל זְרוּעוֹ שֶׁל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְעַל כֵּן יָבִין וַיִּשְׁכַּח לְכָל אָדָם בְּדַעְתּוֹ וְשָׁכְלוֹ לְהַגִּיחַ בְּתוֹרָה יוֹמָם וְלַיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה (יהושע א, ח). וּבְמַעֲשֵׂים טוֹבִים. כִּי כָל הָעוֹלָם כָּלוּ נִדּוֹן בְּכָל יוֹם. וְעַל יְדֵי אָדָם אֶחָד, יִזְכֶּה הָעוֹלָם אִם יִתְחַיֵּב. וְאִם יִתְחַיֵּב עַל יָדוֹ, עָלְיוֹ הַכְּתוּב אֹמֵר, וְחוּטָא אֶחָד יִאֲבֹד טוֹבָה הַרְבֵּה (סנהלת ט, יח). וְכִמוֹ שֶׁאֲמָרוּ חֲכָמִים, הָעוֹלָם חֲצִי חַיִּב וְחֲצִי זָכָאי. אִם יָבֵא אֶחָד וַיַּעֲבֹר עֲבֵרוֹת, שֶׁהַכְּרִיעַ הָעֲבֵרוֹת עַל הַזְּכִיּוֹת, וְנִמְצָא הָעוֹלָם מִתְחַיֵּב עַל יָדוֹ. וְאִם שְׁקוּלִין הָעוֹנוֹת כְּנֶגֶד הַזְּכִיּוֹת, וְיָבֵא אֶחָד וַעֲשָׂה מִצְוָה אַחַת, הַזְּכִיּוֹת מְכַרְיַעִין עַל הָעוֹנוֹת. אֲשֶׁרִיו שֶׁמִּזְכָּה אֶת הָעוֹלָם. וְאִם לֹא לָמַד כָּל צָרְכוֹ, יַעֲשֶׂה מַעֲשָׂיו בְּאִמוּנָה. אֲמַר אֱלֹהֵינוּ זְכוּרֵנוּ לְבָרְכָהּ, פַּעַם אַחַת הֵיטֵב מִהֲלֵךְ בְּדֶרֶךְ וּמִצְאָתִי אָדָם אֶחָד, וְהִיא מְלַעִיג לִי וּמִתְלוֹצֵץ בִּי. אֲמַרְתִּי לוֹ, מָה אַתָּה מְשִׁיב לְיוֹם הַדִּין אַחַר שֶׁלֹּא לָמַדְתָּ תּוֹרָה. אֲמַר, יֵשׁ לִי לְהַשִּׁיב, בִּינָה וְדַעַת וְלֵב שֶׁלֹּא נִתְּנוּ לִי מִן הַשָּׁמַיִם. אֲמַרְתִּי לוֹ, מָה מְלַאכְתְּךָ. אֲמַר לִי, צִיד עוֹפּוֹת וְדָגִים אֲנִי. אֲמַרְתִּי לוֹ, מִי נִתֵּן לְךָ דַּעַת וְלֵב לִיקַח פִּשְׁתָּן וְלִטְוֹתוֹ וְלֶאֱרֹגוֹ וְלַעֲשׂוֹת הַמְּצוּדוֹת וְלַקַּחַת בָּהֶן דָּגִים וְעוֹפּוֹת וְלִמְכָרָם. אֲמַר לִי, בִּינָה וְדַעַת שֶׁנִּתְּנוּ לִי מִן הַשָּׁמַיִם. אֲמַרְתִּי לוֹ, לִיקַח אֶת הַפִּשְׁתָּן לְאֹרֶג וְלִטְוֹת וְלַקַּחַת הַדָּגִים וְהָעוֹפּוֹת, נִתְּנוּ לְךָ בִּינָה וְדַעַת. אֲבָל לְקִנּוּת אֶת הַתּוֹרָה לֹא נִתְּנוּ לְךָ בִּינָה. וְכַתּוּב: כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדְּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ (דברים לג, יד). מִיָּד הִרְהַר בְּלִבּוֹ וְהָרִים קוֹלוֹ בְּבִכִּי. אֲמַרְתִּי לוֹ, בְּנִי, אַל יִרַע לְךָ, שֶׁכָּל בָּאֵי הָעוֹלָם כִּינּוּ שֶׁבָּאִין וְנִמְשָׁכִין מִן הַתּוֹרָה, מוֹכִיחִין עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבִשׁוּ עוֹבְדֵי פְּשָׁתִים שְׁרִיקוֹת וְאֲרָגִים חוֹרִי (ישעיה יט, ט), וְעָלְיוֹ וְעַל כִּיּוֹצֵא בּוֹ וְעַל הַדּוֹמִין לוֹ וְעַל הָעוֹשִׂין כְּמַעֲשָׂיו. וְאַחֲרֵית דְּבָר, יִרְאֵת ה'. וְעוֹשִׂין בְּאִמוּנָה, בּוֹ מוֹנֵה מְלַאכְתּוֹ וְרֹאוּי לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

הו קָרְבוּ יָמִיד לְמוֹת. אָמַר מֹשֶׁה לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, בְּדָבָר שֶׁקְלָסְתִּיד שְׁאִמְרָתִי, הוּן לְהִי אֱלֹהֵיךָ הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַי הַשָּׁמַיִם וְגו' (דברים י, יד), אֲתָה מְקַנִּיטָנִי. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשָּׁה, אֲתָה דוֹמָה, לְשֶׁכֶן רַע שְׁרוּאָה אֶת הַנְּכַנְסוֹת וְאִינוּ רוּאָה אֶת הַיּוֹצְאוֹת. כָּךְ אֲמַרְתָּ עַל בְּנֵי, הוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי (שמות ו, יב), וְהוֹצֵאתָ לְעַז עַל בְּנֵי.

פרשת האזינו

א הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְּרָה. אֲשֶׁרִי יְלוּד אִשָּׁה שְׁאוּמֵר לְמִלְאכַת הַשָּׁמַיִם כּוּ, כְּמִלְךָ שְׁאוּמֵר לְעַבְדִּיו, הָאֲזִינוּ וְשָׁמְעוּ לְדַבְּרִי, כָּךְ הוּא אוֹמֵר לְשָׁמַיִם וְאֶרֶץ שֶׁתִּקּוּ עַד שֶׁיִּכְלוּ כֹל דְּבָרֵי. הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם, זֶה שְׁאִמְרָת הַכְּתוּב: אִם יִמְדוּ שָׁמַיִם מִלְמַעְלָה וַיִּחְקְרוּ מוֹסְדֵי אֶרֶץ לְמַטָּה, גַּם אֲנִי אֲמַאֵס בְּכָל זֶרַע יִשְׂרָאֵל (ירמיה לא, לו). לְפִי שֶׁהֵם קִיָּמִים לְעוֹלָם, וַיִּשְׂרָאֵל קִיָּמִים לְעוֹלָם, לְכָךְ הַזְּמִינָם לְעֵדוּת, שֶׁיִּקְיָמוּ יִשְׂרָאֵל הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת. וְאִם חַס וְשָׁלוֹם יִבְטְלוּם, יֵד הַעֲדִים תִּהְיֶה בָּם בְּרֵאשׁוֹנָה לְהַמִּיתָם. כְּתִיב: וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהִאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ (דברים יא, יז), לְכָךְ הַזְּמִינָם לְעֵדוּת כְּשֶׁיִּקְיָמוּ יִשְׂרָאֵל הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת. וְאִם חַס וְשָׁלוֹם יִמָּאֲנוּ, יֵד הַעֲדִים תִּהְיֶה בָּם בְּרֵאשׁוֹנָה, שְׁנֵאֲמַר: וְאֶעֱיֵדָה בָּם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאֶרֶץ (שם לא, כח). וְלְכָךְ הֶעֱמִידָם לְעֵדוּת, דְּאִיתָא בְּפִסְקֵי תַּא, אָדָם נִמְשָׁל לְשִׁנִּים עֶשֶׂר מִזְלוֹת, בְּתַחֲלָה כְּשֶׁנּוֹלַד, נִדְמָה כְּטָלָה שֶׁהוּא רַךְ, וּמִתְגַבֵּר כְּשׁוֹר. כְּשֶׁגִּדֵּל וְנִעְשָׂה תְּאוּמִים, כְּלוֹמֵר שָׁלֵם, וְגִדֵּל בּוֹ יֵצֵר הָרַע. וְתַחֲלָתוֹ

חלש כסרסו, ואחר כך כשנתגדל, נתגבר כאריה. ואם חוטא, נעשה כבתולה. ואם מוסיף עונות, שוקלים אותו במאזנים. ואם יעמד במרדו, מורידין אותו לשאול תחתית, שאול וגיהנם, כעקרב המטל לארץ ולשיחין. ואם ישוב, זורקין אותו לחוץ, כמורה החץ בקשת. לכהן רגילין להזכיר המתים בשבת, שלא ישובו לגיהנם. שכן איתא בתורת כהנים, כפר לעמד ישראל (שם כא, ח), אלו החיים. אשר פדית (שם), אלו המתים, מכאן שהחיים פודין את המתים. לכהן אנו נוהגין להזכיר את המתים ביום הכפורים ולפסק עליהם צדקה. שכן שנינו בתורת כהנים, יכל משמתו לא יועיל להם הצדקה. תלמוד לומר: אשר פדית. מכאן כשפוסקין צדקה בשבילם, מוציאין ומעלין אותן כחץ מן הקשת. מיד נעשה רד ונקי כגדי, ומטהרין אותו כשעה שנולד, ומזין עליו מים טהורין מדלי, וגדל ברב הנאה כדג הננהה במים. כך הוא טובל בכל שעה בנהרי אפרסמון ובחלב ובשמן ובדבש, ואוכל מעץ החיים תמיד הנטוע במחיצת הצדיקים, ונופו נוטה על כל שלחן של צדיק וצדיק, וחי לעולם. עד כאן חדש הוא. ומכאן ואילך מן הישן.

ב האזינו השמים, זה שאמר הכתוב: נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו (משלי טז, כו). מה ראה משה לקרא לשמים ולארץ בשעת פטירתו. אלא ללמדך, שקרא אותן לצוותן על עצמן. אמר להן, הרי גזר הקדוש ברוך הוא עלי ששמות, תנו דעתכם היאך תהיו מקבלין אותי בכבוד, שתהיו מסתכלין בי כאלו אני חי ומדבר את דברי תורה לעולם. האזינו השמים, שכבר אמרתי לכם, העדתי בכם היום וגו' (דברים ל, יט), תנו דעתכם שלא תהיו מקטרגין על ישראל לאחר מותי, אלא יהיו זכורים כאלו אני חי ועומד עליהם לביקש רחמים. אמר ישעיה, שמעו שמים והאזיני ארץ (ישעיה א, ב). מה ראה ישעיהו לומר, שמעו שמים. אלא ללמדך, שכל דברי הנביאים שוים. משה אמר, האזינו השמים. וישעיהו אמר, שמעו שמים והאזיני ארץ. אמר רבי עקיבא, מלמד, כיון שאמר משה את התורה, בשמים היה, והיה מדבר עם השמים כאדם שמדבר עם חברו, שאמר, האזינו השמים. וראה את הארץ רחוקה ממנו, ואמר, ותשמע הארץ. אבל ישעיה שיהיה בארץ וראה שמים רחוקים ממנו, התחיל לומר, שמעו שמים, ואחר כך, והאזיני ארץ, שהיתה קרובה אליו. כי ה' דבר (שם), אמרו

לו: ישעיה רבנו, וכי דבר הקדוש ברוך הוא, ולא רעשה הארץ. והלא כבר נאמר, ארץ רעשה אף שמים וגו', מפני אלהים זה סיני (תהלים סח, ט). והמים נזדעזעו, שנאמר: מקולות מים רבים וגו' (שם צג, ד). אימתי, בזמן וידבר אלהים את כל הדברים האלה וגו' (שמות כ, א). אלו דבר עמך, היית חי. משל לשלטון שנכנס למדינה. בא אסטרטיוטון של אותה מדינה אצלו. כיון שבא שלטון לדבר עמהם, נטלה מהן דעתו. לימים, בא קרתני אחד, אמר להם: זה השלטון הוא אוהבי ואני רגיל לדבר עמו. אמרו לו: אין אנו יכולין לדבר עמו, אלא אם הוא אוהבך, דבר עמו בעדנו ואחר כך עמנו. אמרו ישראל לישעיה, אנו הקדוש ברוך הוא קראנו בניו, דכתיב: בני בכורי ישראל (שמות ד, כב), וכתיב: העמוסים מני בטן וגו' (ישעיה מו, ג), כיון שדבר עמנו בסיני, נפשנו יצאה בדברו. שפא אם ידבר עמנו נמות. אלא אתה רבנו קרב אתה ושמע, כמו שעשה משה רבנו. ומנין הייתה העטרה הזאת לישעיה. שנאמר: ועתה אמר ה' יוצרי מבטן לעבד לו לשובב יעקב אליו (שם מט, ה). ולכך נאמר: שמעו שמים וגו'.

ג יערף כמטר לקחי. אמר רבי יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום, עמדו המלאכים להרגו. אמר להם: בשביל שני דברים שנתנו לי מבני אדם, אתם מבקשים להרגני. כיון ששמעו כן, הניחוהו. משל לסוחר גדול המהלך במקום סכנה, תפשוהו לסטים ובקשו להרגו. אמר להם: בשביל חמשה מנה שיש לי עמי אתם הורגים אותי. ולא היו יודעים שיש בידי אבנים טובות ומרגליות. אמרו זה לזה, מה בצע בהריגתו, אין עמו כלום. הניחוהו, כשנכנס למדינה, התחיל למכר אבנים טובות שאין להם דמים. אמרו לו הלסטים, אתמול תפשונו אותך ואמרת לנו, אין עמי אלא חמשה מנה, ועכשו אתה מוציא אבנים טובות ומרגליות שאין להם ערך בעולם. אמר להם: אתמול כשאמרתי לכם כן, בשעת סכנה הייתי עומד. אף כך משה רבנו אמר למלאכים, שני דברים עמי, והמה מתנה גדולה הייתה עמו, שנאמר: עלית למרום וגו' (תהלים סח, יט). לכך אמר דוד, טוב לי תורת פיך וגו' (שם קיט, עב). ואומר: הנחמדים מזהב ומפז רב (שם יט, יא). ואומר: אמרות ה' אמרות וגו' (שם יב, ז). אמרו ישראל למשה רבנו, אשפירך שלקחת מתנות. אמר להם: אלולי שאמרתי למלאכי השרת, שהם שני דברים, הייתי נשרף מאשם, והתורה הזאת היא הצלתני מידם. עליהם

אמר, יערף כמטר וגו'. ואין יערף אלא הריגה, שנאמר: וערפו שם את העגלה (דברים כא, ד). וכן ביהודה אומר, ידד בערף אויבך (בראשית מט, ח). ואין לקחי אלא תורה, שנאמר: כי לקח טוב נתתי לכם וגו' (משל ד, ב). ולמה נמשלה תורה למטר. לומר, מה מטר משחקת אבנים, שנאמר: אבנים שחקו מים (איוב יד, ט), אף התורה משחקת לב האבן. וזהו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה: אם אבן הוא, נמות. ואם ברזל הוא, מתפוצץ. לךך אין טוב לאדם כי אם להמית עצמו על דברי תורה, ולעסק בה תמיד יומם ולילה. וזהו שנאמר: והגית בו יומם ולילה (יהושע א, ח). וזהו שאמרו, אם יאמר לך אדם, געתי ולא מצאתי, אל תאמין. ולךך נמשלה למטר, מה מטר אין העולם בלא הם, לפי שצריכין להצמיח כל טוב, כך אין העולם מתקיים בלא תורה, שנאמר: אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה לג, כה). ומה המטר יורד מעט מעט, כך התורה, תחלה קורא אבג"ד כמנן קטן, ולבסוף עולה למנן גדול, קי' רי' שי' תי'. כך מתחילין, ואחר כך עומד על התורה ודקדוקיה. דבר אחר, יערף כמטר לקחי. אמרו לו ישראל למשה רבנו, לא באת לדבר עם השמים ועם הארץ, אלא עם המטר וטל. אמר להם: משל למה הדבר דומה. לעשיר שהלך לכבד את המלך, ולקח עמו שרים גדולים ואנשים מכבדים וכנס עמהם אצל המלך, והמלך קבלם בסבר פנים יפות. וכך אמר משה, מוטב שאקרא את השמים ואת הארץ ואת המטר והטל ויהיו עמי, ואקרא להקדוש ברוך הוא ויענה אותי. לפיכך אמר, האזינו השמים וגו', יערף כמטר וגו'. ואחר כך, כי שם ה' אקרא.

ד הצור תמים פעלו. ישעיה אמר, דרשו ה' בהמצאו (ישעיה נה, ו). ודוד אמר, דרשו ה' ועזו וגו' (דה"א טז, יא). למה אמר, בקשו פניו תמיד (שם). ללמדך, שהקדוש ברוך הוא יתברך שמו, פעמים נראה ופעמים אינו נראה, פעמים שומע ופעמים אינו רוצה לשמע, פעמים עונה ופעמים אינו עונה. פעמים נדרש ופעמים אינו נדרש, פעמים מצוי ופעמים אינו מצוי, פעמים קרוב ופעמים אינו קרוב. כיצד, נראה למשה, שנאמר: ודבר ה' אל משה (שמות לג, יא). חזר ונעלם מפניו, כשאמר לו: הראני נא את כבודך (שם פסוק יח). וכן נראה לישראל בסיני, שנאמר: ויראו את אלהי ישראל (שם כד, ו). ואומר: ומראה כבוד ה' (שם פסוק יז). חזר ונעלם מהם, שנאמר: כי

לא ראיתם כל תמונה (דברים ד, טו). ואומר: קול דברים אתם שומעים (שם). וכשהיו ישראל במצרים בשעבוד פרך, וישמע אלהים את נאקתם (שמות ב, כד). כיון שחטאו, לא שמע ה' בקולכם ולא האזין אליכם (דברים א, מה). ענה לשמואל במצפה, שנאמר: ויצעק שמואל אל ה' ויענהו ה' (ש"א ז, ט). חזר ולא ענהו, שנאמר: ויאמר ה' אל שמואל עד מתי אתה מתאבל על שאול (שם טו, א). ענה לדוד ואמר, דרשתי את ה' וענני (תהלים לד, ה). חזר ולא ענהו, שנאמר: ויצם דוד צום ובא ולן ושכב ארצה (ש"ב יב, טו). וכתוב: גם הבן הילוד לה מות ימות (שם פסוק יד). ובזמן שישאל עושין תשובה, מצוי להם, שנאמר: ובקשתם משם את ה' אלהיך (דברים ד, כט). ואם לא עשו תשובה, בצאנם ובבקרים ילכו לבקש את ה' ולא ימצאו, חלץ מהם (הושע ה, ו). פעמים קרוב, שנאמר: קרוב ה' לכל קוראיו (תהלים קמה, יח). פעמים אינו קרוב, שנאמר: רחוק מרשעים ה' (משלי טו, כט). וכתוב: ישא ה' פניו אליך (במדבר נ, כו). וכתוב אחד אומר, אשר לא ישא פנים (דברים י, יז). עושה תשובה, נושא לו פנים. כל לכל. תלמוד לומר: אליך, ולא לאמה אחרת, שנאמר: כבסי מרעה לבך ירושלים למען תושעי (ירמיה ד, יד), אם עשו תשובה. ואם לאו, כי אם תכבסי בנתר (שם ב, כב). לכך אמר ישעיה, דרשו ה' בהמצאו, קראוהו בהיותו קרוב. משל למה הדבר דומה, למלך שאמר לעבדיו, צאו והכריזו בכל ממשלתתי שאני יושב ודן דיני ממונות, כל מי שיש לו עסק עם חברו, יבא לפני ואני דן אותו לכף זכות, עד שלא אשב לדון דיני נפשות. וכן הקדוש ברוך הוא יתברך שמו אמר לישראל, בני, הוי יודעין שאני דן את העולם בארבעה פרקים האלו, בפסח על התבואה, בעצרת על פרות האילן, בראש השנה כל באי עולם עוברין לפני כבני מרון, בחג נדון על המים. ובאלו שלשה פרקים יושב לדון דיני ממונות, להעשיר או להעני, להרבות או למעט. אבל בראש השנה, דן דיני נפשות, אם למות אם לחיים, כמה דאת אמר: בתקיעתא דרב, ועל המדינות בו יאמר וכי. ואם עשיתם תשובה לפני בלב שלם, אני אקבל אתכם ואדון אתכם לכף זכות, ששערי שמים פתוחין ואשמע תפלתכם, שאני משגיח מן החלונות, מציץ מן החרפים, עד שלא אחתם גזר דין ביום הכפורים. לכך נאמר: דרשו ה' בהמצאו. אמר רבי שמואל בר נחמני, משל למה הדבר דומה. למלך שהיה דר במדינה והיו בני המדינה מכעיסין אותו, כעס המלך ויצא מתוכה כמו עשרה מילין ועמד לו. ראהו אדם, אמר לבני המדינה, דעו שהמלך עמכם בכעס והוא מבקש לשלח לגיונותיו על העיר להחריבה, צאו ופיסוהו ויחזר אצלכם, עד שלא ירחיק מכם. פקח אחד היה שם,

אמר להם: שוטטים, עד שהיה אצלכם לא בקשתם לפיסו, ועכשו קדם שיתרחק צאו אצלו אולי יקבל אתכם. לכך כתיב: דרשו ה' בהמצאו, אלו עשרת ימי תשובה, שהוא שרוי ביניכם. שכן יחזקאל אומר, והקיר ביני וביניכם [\(יחזקאל מג, ח\)](#). הוי, קראוהו בהיותו קרוב, יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וירחמהו וגו' [\(ישעיה נה, ו-ז\)](#).

ה הצור תמים פעלו וגו' צדיק, שעושה צדקות עם בניו. כשרואה אדם שהוא עני ויש בידו מעשים טובים, והוא מתפלל לפניו, ואומר בשמך הגדול תעשה לי צדקה, הקדוש ברוך הוא פותח אוזרותיו ונותן לו, הדא הוא דין, כי צדקות עושה. וזהו שאמר דוד, מה רב טובך אשר צפנת וגו' [\(תהלים לא, כ\)](#). אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, יודע אני שיש לך אוצרות צדקה הרבה. ואם לא תחלקם לי ולחברי הצריכים, למה רב טובך. הלהי תגמלו זאת, ההיא רחוקה מן השם, למה. שהוא סיום חתימתו של משה. קח ראשי תבות של פסוקים עד ה' מהלהי, כגון ה' מהאזינו וי' מייערף, כי מפי שם ה' אקרא, ה' מהצור, שייך משחת לו, ה' מהלהי, ותמצא שהכל עולה בגימטריא כמנין משה, וזו היא חתימתו של משה כאדם שמסים ספרו וחונתם את שמו בסיום ספרו, ולכך ה' רחוקה מהשם.

ו הלא הוא אביד קנד, הוא שקנה אותך. כמו שמצינו בפרקי רבי אליעזר, כשבא הקדוש ברוך הוא לבלבל דור הפלגה, אמר הקדוש ברוך הוא למלאכים שרי כל האמות, בואו ונטיל גורלות, למי יעלו האמות, אמה לכל אחד ממנו, ואיזה יעלה לחלקו. הטילו גורלות, ונפל ישראל לחלקו של הקדוש ברוך הוא, כדכתיב, בהנחל עליון גוים וכן הוא אומר, כי חלק ה' עמו, יעקב חבל נחלתו. לכך קראם הקדוש ברוך הוא לישראל חלף שאר אמות. והוא שאמרו חכמים, ישראל קננו אחד. וזהו, הלא הוא אביד קנד.

ז זָכַר יָמֹת עוֹלָם בֵּינוּ שָׁנוֹת דָּוָר וְדָוָר. לְעוֹלָם יִבְדֹּק אָדָם בְּשֵׁמוֹת לְקִרְאָה

לְבָנוּ, הֲרֵאֻוִי לְהִיּוֹת צַדִּיק. כִּי לְפַעֲמִים הַשֵּׁם גּוֹרֵם טוֹב אוֹ גּוֹרֵם רָע, כְּמוֹ שֶׁמִּצִּינוּ בַּמִּרְגָּלִים, שְׁמוּעַ בֶּן זִכּוֹר (במדבר יג, ד), עַל שֶׁלֹּא שָׁמַע בְּדַבְרֵי הַמָּקוֹם, וּכְאֵלוֹ שָׁאַל בְּזִכּוֹרוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי חֲטֵאתָ קָסָם מְרִי (שׁ"א טו, כ). שֶׁפֶט בֶּן חוּרִי (במדבר יג, ה), עַל שֶׁלֹּא שָׁפֹט אֶת יִצְרוֹ, וְנִעְשָׂה חוּרִי מִן הָאָרֶץ. יִגְאָל בֶּן יוֹסֵף (שם פסוק ז), עַל שֶׁהוֹצִיא דָבָה עַל הָאָרֶץ, לְכַדֵּי נַאֲסֹף בְּלֹא עֵתוֹ. פְּלִטִי בֶן רַפּוּא (שם פסוק ט), פְּלִט עָמֹו מִמַּעֲשִׂים טוֹבִים וְרַפּוּ יָדָיו, שֶׁהָרִי מָת. גְּדִיאֵל בֶּן סוּדִי (שם פסוק י), דָּבַר דְּבָרִים קָשִׁים כְּגִידִין. גְּדִי בֶן סוּסִי (שם פסוק יא), הִטִּיחַ דְּבָרִים כְּלָפִי מַעֲלָה וְהַעֲלָה סִיסְיָא. הוּא שָׁאֵמֵר, אָרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֵיהָ (שם פסוק לב). עַמְיָאֵל בֶּן גַּמְלִי (שם פסוק יב), הֶעֱמָה כָחוֹ, עַל שֶׁאֵמֵר, כִּי חָזַק הוּא מִמֶּנּוּ (שם פסוק לא), וְגַמְלַל לְעַצְמוֹ שֶׁלֹּא נִכְנַס לְאָרֶץ יִשְׂרָאֵל. סְתוֹר בֶּן מִיכָאֵל (שם פסוק לג), עַל שֶׁהִזָּה בְּלָבוֹ לְסְתוֹר מֵהַ שְׁפָתוֹב, מִי הוּא כָאֵל הִ'. וְאוֹמֵר: אֵין כָּאֵל יִשְׂרוּן (דברים לג, כו). נַחְבִּי בֶן וּפְסִי (במדבר יג, יד), הֶחֱבִיא הָאֱמֶת וּפְסָה הָאֱמוּנָה מִפִּיו, כְּמוֹ פְסוֹ אֱמוּנִים מִבְּנֵי אָדָם (תהלים יב, ב), לוֹמֵר דְּבָרֵי כְזָבִים עַל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְנִעְשָׂה מָדָךְ.

ח יִצְרָנָהּוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ. הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא נוֹצֵר לְבַחוּנָיו, כְּאָדָם הַנוֹצֵר

אִישׁוֹן עֵינוֹ. וּמַעֲשָׂה בְּאָדָם אֶחָד עֲשִׂיר גְּדוֹל וּמְקַבֵּל, וְהִיָּתָה לוֹ בֵּית אַחַת יִפֹּת תֹּאֵר מְאֹד וְחֲסִידָה. וְנִשְׂאֵת שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים לְשִׁלְשָׁה בְּנֵי אָדָם, וּבְכָל לַיְלָה רֵאשׁוּנָה שֶׁל נְשׁוּאָיָה, לְמַחֲרַת מוֹצָאִים בַּעֲלָה מֵת. אֶמְרָה, לֹא יָמוּתוּ עוֹד בְּנֵי אָדָם עָלֶי, אֲשֶׁב אֶלְמָנָה וְעִגּוּנָה עַד אֲשֶׁר יִרְאֶה הַמָּקוֹם וִירַחֵם. יִשְׁבָּה יָמִים רַבִּים. וְהִזָּה לְאוֹתוֹ עֲשִׂיר אַח עָנִי מְאֹד בְּמִדְיָנָה אַחֲרַת, וְהָיוּ לוֹ עֲשָׂרָה בָּנִים, וּבְכָל יוֹם וַיּוֹם הוּא וּבָנוּ הַגְּדוֹל מְבִיאִין חֲבִילֵי עֲצִים מִן הַיַּעַר וּמוֹכְרִין אוֹתָן וּמְזָה הָיוּ מִתְּפָרְנִסִּין הוּא וְאֲשֶׁתוֹ וּבָנָיו. פְּעַם אַחַת לֹא מָכְרוּ וְלֹא הִזָּה לָהֶם מַעוֹת לְקִנּוֹת לָחֵם, וְלֹא אָכְלוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם. לְמַחֲרַת מֵהַ הִזָּה לָחֵם. הִלְכוּ בַּיַּעַר וְנִתְעַטְפוּ רוּחַ הָאֵב. זָלְגוּ עֵינָיו הִבּוּ דְמָעוֹת עַל עֵינָיו וְתָלָה עֵינָיו לְמָרוֹם. הִרְהַר הִבּוּ בְּלָבוֹ נָטַל רְשׁוֹת מֵאֲבִיו וּמֵאִמוֹ וְהִלְךְ לְמִדְיָנָת דָּוִדוֹ. וּכְשֶׁבֵּא לְבֵיתוֹ שָׁמַח שֶׁמָּחָה גְּדוֹלָה דָּוִדוֹ עָלָיו וְגַם אֲשֶׁתוֹ וּבָתּוֹ, וְשָׁאַלוּ לוֹ עַל אָבִיו וְעַל אִמוֹ וְעַל הַבָּנִים. יָשָׁב עָמֹו שְׁבַעָה יָמִים. לְסוֹף שְׁבַעָת יָמִים,

בַּא הַבְּחֹר לְדוֹדוֹ, אָמַר לוֹ: שְׂאֵלָה אַחַת אֲנִי שׂוֹאֵל מִמֶּךָ, אֵל תִּשְׁיבֵנִי. אָמַר לוֹ דוֹדוֹ, אָמַר בְּנִי מַה שֶׁתִּרְצֶה. אָמַר לוֹ: הַשְּׁבָעָה לִּי. וְכֹן עָשָׂה. אָמַר, זֹאת הַשְּׂאֵלָה אֲשֶׁר אֲנִי שׂוֹאֵל מִמֶּךָ, שֶׁתִּתֵּן לִי בִּתְּךָ לְאִשָּׁה. כְּשִׁשְׁמַע הָאִישׁ בְּכָה, אָמַר לוֹ: אֵל בְּנִי, אֵל, כִּי בַעֲוֹנוֹתַי כָּדַךְ מִדְּתָהּ. אָמַר לוֹ: עַל מְנַת כָּדַךְ. אָמַר לוֹ: אִם עַל עֶסְקִי מְמוֹנִי אַתָּה קוֹפֵץ עָלַיָּה, אֵל תִּשְׁאַנְּנָהּ, וְאֲנִי אֶתֵּן לָךְ כֶּסֶף וְזָהָב הַרְבֵּה, כִּי אַתָּה בְּחֹר נָאָה וְחָכָם, וּבַעֲצָתִי, אֵל תִּסְתַּכֵּן בָּהּ. אָמַר לוֹ: כְּבָר נִשְׁבַּעְתָּ עַל הַדָּבָר הַזֶּה. רָאָה הָעֹשִׂיר הַדָּבָר וְנִתְרַצָּה לוֹ, וּבָא לְבֵיתוֹ וְסִפֵּר לָהּ אֵת הַדְּבָרִים. כְּשִׁשְׁמָעָה זֹאת, בְּכַתָּה וְצַעֲקָה בְּמַר נִפְשָׁהּ, וְתַלְתָּה עֵינֶיהָ לְמָרוֹם, וְאָמְרָה, רַבּוֹן הָעוֹלָמִים, תִּהְיֶה יָדְךָ בִּי, וְאֵל יָמוּתוֹ כֹּל אֵלּוֹ עָלַי. מַה עָשָׂה. קִדְּשָׁה וְעָשָׂה מִשְׁתָּה וְקָרָא לְזִקְנֵי הָעִיר, וְעָשָׂה כִּילָה וְיָשַׁב הַחֲתָן בְּתוֹכָהּ. וְנִזְדַּמֵּן לוֹ זָקֵן אֶחָד וְהוּא אֱלֵיהֶו זָכוֹר לְטוֹב, וְקָרָאוּ בֵּינוֹ לְבֵינוֹ, וְאָמַר לוֹ: בְּנִי, אֵי עַצְדְּךָ עָצָה נִכּוֹנָה וְאֵל תֵּט מַעֲצָתִי. כְּשִׁתְּשַׁב לְסָעֵד, יָבֵא אֱלִיךָ עָנִי לְבוּשׁ בְּגָדִים שְׁחֹרִים וְקָרוּעִים, יַחַף וְיִגַּע, שְׁעָרוֹ כְּמוֹ מִסְמָרִים, עָנִי שְׂאִין כְּמוֹהוּ בְּכָל הָעוֹלָם. כְּשֶׁתִּרְאֶהוּ, תִּקּוּם מִמוֹשֶׁבְךָ וְהוֹשִׁיבֵהוּ אֶצְלְךָ, וְהֶאֱכִילֵהוּ וְהִשְׁקֵהוּ וְשִׁמֵּשׁ לְפָנָיו בְּכָל כַּחֲדָ וּכְבִּדְהוּ, וְאֵל תִּפֹּל דָּבָר מִכָּל אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ, וְתִשָּׂאֵר לְשָׁלוֹם, וְאֲנִי אֵלְךָ לְדַרְכֵי. הִלְךָ לוֹ הַזָּקֵן וּבָא הַחֲתָן לְמִקוֹמוֹ. יָשְׁבוּ עַל הַמִּשְׁתָּה. כְּשֶׁהִתְחִילוּ לֶאֱכֹל, בָּא אוֹתוֹ עָנִי. וּכְשֶׁרָאָהוּ הַחֲתָן עָמַד מִמִּקוֹמוֹ וְעָשָׂה לוֹ כֹּל מַה שֶׁאָמַר לוֹ הַזָּקֵן. לְאַחַר הַמִּשְׁתָּה, אוֹתוֹ הָעָנִי קָרָא לְחֲתָן, הִבִּיאוּ לְחֹדֵר, אָמַר לוֹ: בְּנִי, אֲנִי שְׁלוּחוֹ שֶׁל מְקוֹם, וּבֵאתִי הִנֵּה לְקַחַת אֶת נִפְשְׁךָ. אָמַר לוֹ: אֲדוֹנִי, תֵּן לִי זָמַן שָׁנָה אַחַת אוֹ חֲצִי שָׁנָה. אָמַר לֵיהּ: לֹא אֶעֱשֶׂה. אָמַר לוֹ: אִם כֵּן, תֵּן לִי שְׁלֹשִׁים יוֹם אוֹ שִׁבְעָה יָמֵי הַמִּשְׁתָּה. אָמַר לוֹ: לֹא אֶתֵּן לָךְ אֶפְלוֹ יוֹם אֶחָד כִּי כְּבָר הִגִּיעַ עֵתְךָ. אָמַר לוֹ: בְּבִקְשָׁה מִמֶּךָ הִמְתַּן לִי עַד שֶׁאֵלְךָ וְאֶקַּח רְשׁוֹת מֵאִשְׁתִּי. אָמַר לוֹ: לְדָבָר הַזֶּה אִשָּׁא פְּנִיךָ, וְלָךְ בֵּא מִהֲרָה. הִלְךָ לְחֹדֵר, וְהִיא יוֹשֶׁבֶת יַחֲדָה וּבּוֹכָה וּמִתְפַּלֶּלֶת לְקוֹנָהּ. קָרָא הַבְּחֹר אֵלֶיהָ, וּבָאת לְפָתַח לוֹ. הִבִּיאתוֹ אֶצְלָהּ בְּחֹדֵר, הִחֲזִיקָה בּוֹ וְנִשְׁקָה לוֹ. אָמְרָה לוֹ: אָחִי, לָמָּה בָּאתָ. אָמַר לָהּ: לְטוֹל רְשׁוֹת מִמֶּךָ, כִּי בָּא עִתִּי לְלָכֶת בְּדַרְךְךָ כֹּל הָאָרֶץ, כִּי הִמְלֵאָךְ בָּא וְהִגִּיד לִי, שְׁבֵא לְבִקֵּשׁ אֶת נִפְשִׁי. אָמְרָה לוֹ: לֹא תִלְךְ אֶלָּא תִשָּׁב הִנֵּה, וְאֲנִי אֵלְךָ לוֹ וְאֲדַבְּרָה עִמּוֹ. הִלְכָה וּמְצָאָה אוֹתוֹ. אָמְרָה לוֹ: אַתָּה הִמְלֵאָךְ שְׁבֵאתָ לְבִקֵּשׁ נִפְשׁ אִישִׁי. אָמַר לָהּ: הֵן. אָמְרָה לוֹ: לֹא יָמוּת עֵתְךָ. כְּתוּב בְּתוֹרָה, כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה לֹא יֵצֵא בְּצַבָּא וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר, נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אַחַת וְשִׁמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקַח (דְּבָרִים כ"ד, ה.). וְהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֲמַת וְתוֹרָתוֹ אֲמַת. וְאִם תִּקַּח אֶת נִפְשׁוֹ, תַעֲשֶׂה הַתּוֹרָה פְּלִסְתֵּר. אִם תִּקַּבֵּל

דברי, מוטב. ואם לאו, תבא עמי לבית דין הגדול. מיד גער הקדוש ברוך הוא במלאך והלך. בלילה שכבו יחד החתן והכלה, ואבי הכלה ואמה בוכים בחדרם וכשהגיע לחצי הלילה, קמו האיש והאשה להכין קבר לחתנם קדם שייעלה עמוד השחר. כשקמו שמעו החתן והכלה משחקין ושמחים יחד. נכנסו לחדר לראות הדבר, ראו ושמחו והודיעו הדבר לקהל והודו לשם. וזהו שהקדוש ברוך הוא נוצר הבוטחים בו.

פרשת וזאת הברכה

וְזֹאת הַבְּרָכָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכֹּתוּב: רבות בנות עשו חיל וגוי' [\(משלי לא\)](#).

כט. זו ברכתו של משה, שהרי האבות ראשונים ברכו כל אחד ואחד את דורו, ולא היתה בהן בברכתו של משה. שהרי נח ברוך את בניו והיה בה מחלקת, שברך אחד וקלל אחד, שנאמר: יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם ויהי כנען עבד למו [\(בראשית ט, כז\)](#). יצחק ברוך את יעקב והיתה בברכתו קטטה, שנאמר: ויתן לך את ברכת אברהם (שם כח, ד). ואמר לעשו, בא אחיד במרמה (שם כז, לו), דכתיב: וישטם עשו (שם פסוק מא). יעקב ברוך את השבטים והיתה בהם קטטה, שהוכיח ראובן, שנאמר: פחו פמים (שם מט, ד). וכן שמעון ולוי. ומנין למדו האבות לברך כל אחד ואחד לדורו. מן הקדוש ברוך הוא. שבשעה שברא אדם הראשון, ברכו, שנאמר: זכר ונקבה וגוי' ויברך אותם [\(בראשית א, כז-כח\)](#). והיה מתנהג בברכה עד שבא דור המבול ובטלה, שנאמר: ויאמר ה' אמתה את האדם אשר בראתי וגוי' (שם ו, ט). כינו שיעזא נח מן התבה, ראה הקדוש ברוך הוא שבטלה מהם מדת ברכה, חזר וברך את נח ואת בניו, שנאמר: ויברך אלהים את נח וגוי' (שם ט, א). והיה העולם מתנהג באותה ברכה עד שבא אברהם והוסיף ברכה,

שֵׁנָאֵמֵר : וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל (שם יב, ב). כִּיּוֹן שֶׁבָּא אֲבִרְהֵם, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֵינּוּ דָרֵךְ כְּבוֹד שְׂאֵהִיָּה אֲנִי זְקוּק לְבִרְךְ אֶת בְּרִיּוֹתֵי, אֶלָּא הֲרִינִי מוֹסֵר אֶת הַבְּרָכוֹת לְאֲבִרְהֵם וּלְזַרְעוֹ. וְכָל מִי שֶׁקוֹבְעִין בּוֹ בְּרָכָה, אֲנִי חוֹתֵם עַל יְדֵיהֶם, שֵׁנָאֵמֵר : וְהָיָה בְּרָכָה, וְאֲבִרְכָה מְבֹרָכֶיךָ וְגוֹ' (שם פסוק ב-ג). וּמֵהוּ וְאֲבִרְכָה. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הֲרִינִי מוֹסֵר אֶת הַבְּרָכוֹת לְכָל מִי שֶׁאֲתִּיחַ מְבֹרָךְ, וְאֲנִי חוֹתֵם עַל יְדֶיךָ. וְכִי מֵאַחַר שֵׁנָאֵמְרוּ הַבְּרָכוֹת לְאֲבִרְהֵם, לָמָּה לֹא בִרְךְ אֶת יְצַחֲקָה. לְפִי שֶׁרָאָה אֲבִרְהֵם, שֶׁעָשׂוּ יְצָא מִמֶּנּוּ. אָמַר, אִם אֲנִי מְבֹרָךְ אֶת יְצַחֲקָה, הֲרִי עָשׂוּ מִתְבָּרָךְ, וְנִמְצָא יַעֲקֹב חֹסֵר. מִשָּׁל לָמָּה הִדְבָּר דְּזִמְנָה. לְבַעַל הַבַּיִת שֶׁהָיָה לוֹ כָּרֵם, נִתְּנוּ לְאֶרִיס, וְהָיָה בְּאוֹתוֹ הַכָּרֵם אֵילָן שֶׁל חַיִּים מוֹדֵלָה עַל גַּב אֵילָן שֶׁל סַם הַמָּוֶת, וְאֵינּוּ יוֹדְעֵי מַה לַעֲשׂוֹת. אָמַר, אִם אֲנִי אֲעֻדֵר אוֹתוֹ כָּרֵם, הֲרִי אֵילָן שֶׁל סַם הַמָּוֶת מִתְגַּדֵּל. וְאִם אֵינִי עוֹדֵר אוֹתוֹ כָּרֵם, הֲרִי אֵילָן שֶׁל חַיִּים מֵת. אֶלָּא מָה אֶעֱשֶׂה. אֲגַלְגַּל בְּכָרֵם הַזֶּה עַד שֶׁיָּבֵא בַעַל הַכָּרֵם וְיַעֲשֶׂה בְּכַרְמוֹ מַה שְׂיִרְצֶה. וְאִיךָ אָמַר אֲבִרְהֵם, אִם אֲבִרְךְ אֶת יְצַחֲקָה, נִמְצָא עָשׂוּ מִתְבָּרָךְ, וְיַעֲקֹב מִפְּסִיד. אֶלָּא הֲרִינִי מִנִּיחוֹ עַד שֶׁיָּבֵא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְיַעֲשֶׂה אֶת שְׁלוֹ. בָּא יַעֲקֹב וְקִבַּל חֲמִשָּׁה בְּרָכוֹת, שְׁנַיִם מֵאֲבִיו, וְאֶחָד שֶׁל אֲבִרְהֵם, וְאֶחָד שֶׁל מִלְּאָךְ, וְאַחַת שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. מֵאֲבִיו, שֵׁנָאֵמֵר : וְיִחְרַד יְצַחֲקָה (שם כז, ג). לָמָּה וְיִחְרַד. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת, שֶׁרָאָה גִיּוֹנִים פְּתוּחִים לְפָנָיו. בְּקֶשׁ לּוֹמֵר, אֲרוּר יְהִיָּה. חִזַּר וְהוֹסִיף בְּרָכָה, וְאָמַר, גַּם בְּרוּךְ יְהִיָּה [\(בראשית כז, לב\)](#), הֲרִי אַחַת. שְׁנֵי, וְיִקְרָא יְצַחֲקָה אֶל יַעֲקֹב וְיִבְרָךְ אוֹתוֹ (שם כח, א). בְּרָכְתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֵׁנָאֵמֵר : וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב וְגוֹ' (שם לה, ט). בְּרָכְתָה אֲבִרְהֵם, וַיִּתֵּן לָךְ אֶת בְּרַכְתּוֹ וַיִּרְא אֱבִרְהֵם (שם כז, כח). וְשָׁל מִלְּאָךְ, וְיִבְרָךְ אוֹתוֹ שָׁם (שם לב, ב). בָּא יַעֲקֹב לְבִרְךְ אֶת הַשְּׁבֻטִים, בְּרָכוֹ חֲמִשׁ בְּרָכוֹת שֶׁהָיוּ בְּיָדוֹ, וְהוֹסִיף לָהֶם בְּרָכָה אַחַת, שֵׁנָאֵמֵר : כָּל אֱלֹהֵי שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' (שם מט, כח). בָּא מֹשֶׁה לְבִרְךְ אֶת יִשְׂרָאֵל וְהוֹסִיף לָהֶם בְּרָכָה שְׁבִיעִית, וְזֹאת הַבְּרָכָה, תּוֹסֶפֶת עַל הַבְּרָכוֹת שֶׁבִרְךְ בְּלַעַם אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיָה רָאוּי לְבִרְכוֹ שֶׁבַע בְּרָכוֹת כְּנֶגֶד שְׁבַע מִזְבְּחוֹת וְלֹא בְּרָכוֹ אֶלָּא שְׁלֹשׁ, שֵׁנָאֵמֵר : וְהִנֵּה בְּרַכְתָּ בְּרוּךְ זֶה שְׁלֹשׁ פְּעָמִים [\(במדבר כד, ז\)](#). אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רָשַׁע, אֲתִיחַ עֵינֶיךָ צָרָה לְבִרְכוֹ, אִי אֲנִי מִסְּפִיק עַל יְדֶיךָ שֶׁתְּשַׁלֵּם בְּרַכְתְּךָ עִם יִשְׂרָאֵל. יָבֵא מֹשֶׁה שְׁעֵינִי יָפוֹת לְבִרְכוֹ, הוּא יְבִרְךְ אֶת יִשְׂרָאֵל. וְעָלְיוֹ אָמַר שְׁלֹמֹה, טוֹב עֵין הוּא יְבִרְךְ [\(משלי כב, ט\)](#). אֶל תְּהִי קוֹרָא יְבִרְךְ, אֶלָּא יְבִרְךְ. טוֹב עֵין, זֶה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שְׁעֵינִי יָפוֹת לְבִרְךְ אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁבִרְכוֹ אַרְבַּע בְּרָכוֹת. הָרֵאשׁוֹנָה, וַיִּרְא מֹשֶׁה אֶת כָּל הַמְּלֵאכָה וְהִנֵּה עָשׂוּ אוֹתָהּ כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' כִּן עָשׂוּ וַיְבִרְךְ אוֹתָם מֹשֶׁה [\(שמות לט, מג\)](#). וְהַשְּׁנֵיָה,

וַיבֹּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל אֱהֱל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ וַיְבָרְכוּ אֶת הָעָם (ויקרא ט, כ).
הַשְּׁלִישִׁית, ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם יוֹסֵף וְגוֹ' (דברים א, יא). הַרְבִּיעִית, וְזֹאת
הַבְּרָכָה. לְכֹד נֹאמֵר: רְבוֹת בְּנוֹת עָשׂוּ חֵיל וְגוֹ' (משלי לא, כט). וְזֹאת הַבְּרָכָה,
לְמֹשֶׁה נָאָה לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּתְּנוּ נַפְשׁוֹ עֲלֵיהֶם בְּכָל שָׁעָה וְשָׁעָה. לְכֹד
נֹאמֵר: וְזֹאת הַבְּרָכָה. אִישׁ הָאֱלֹהִים, אִם אָמַר אִישׁ, לָמָּה נֹאמַר אֱלֹהִים.
וְאִם אָמַר אֱלֹהִים, לָמָּה אָמַר אִישׁ. אֶלָּא כְּשֶׁהִשְׁלַךְ לִיְאֹר שֶׁל מַצְרַיִם, אִישׁ.
וּבְשָׁעָה שֶׁהִפְכוּ לְדָם, אֱלֹהִים. דָּבַר אַחֵר, כְּשֶׁבָרַח מִלִּפְנֵי פָרְעָה, אִישׁ. וּבְשָׁעָה
שֶׁשָּׁקַעוּ, אֱלֹהִים. דָּבַר אַחֵר, בְּשָׁעָה שֶׁעָלָה לְרַקִּיעַ, אִישׁ, לִפְנֵי הַמַּלְאָכִים
שֶׁהָיוּ כְּלָם אֵשׁ, הָיָה אִישׁ. וּבְשָׁעָה שֶׁיָּרַד, אֱלֹהִים. דָּבַר אַחֵר, קֹדֶם שֶׁעָלָה
לְרַקִּיעַ, אִישׁ, שֶׁהָיָה אוֹכֵל וְשׁוֹתֵה. וְכָל זְמַן שֶׁהָיָה שָׁם, אֱלֹהִים, שֶׁנֹּאמַר:
וַיִּרְאוּ מַגִּשֶׁת אֱלֹהֵי.

ב דָּבַר אַחֵר, וְזֹאת הַבְּרָכָה, אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן,
כִּינּוּן שֶׁבָא מֹשֶׁה לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּזֹאת הַבְּרָכָה, אַף הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
בְּרוּךְ אוֹתָם בְּזֹאת, שֶׁנֹּאמַר: וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מֹשֶׁה (דברים ד, מד).
וְאוֹמֵר: וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בְּרוּךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. דָּבַר
אַחֵר, אָמַר רַבִּי אַבָּא, אֲשֶׁר בְּרוּךְ מֹשֶׁה, זֶה מֹשֶׁה. אִישׁ הָאֱלֹהִים, זֶה הַקְּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא, שֶׁנֹּאמַר בּוֹ: ה' אִישׁ מִלְחָמָה (שמות טו, ג). וְכָל כֹּד לָמָּה. לְקַיֵּם מָה
שֶׁנֹּאמַר: וְהַחוּט הַמְּשֻׁלָּשׁ לֹא בְּמַהֲרָה יִנְתַּק (קהלת ד, יב). אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן
לְקִישׁ. אֶלְמָלָא מְקַרָּא כְּתוּב אִי אֶפְשָׁר לְאָמְרוּ. כְּדָרְךָ שֶׁאֲדָם גּוֹזֵר עַל אֲשֶׁתּוֹ
וְעוֹשָׂה, כֹּד הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא גּוֹזֵר עַל מֹשֶׁה וְעֹשָׂה לוֹ. מַהוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,
שֶׁזְכוּתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל גְּרָמָה לוֹ.

ג לִפְנֵי מוֹתוֹ. וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁלְאַחַר מוֹתוֹ בְּרוּךְ אֶת יִשְׂרָאֵל. וּמַהוּ
לִפְנֵי מוֹתוֹ. לִפְנֵי מִלְאֲךָ הַמּוֹת. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, עָלָה
וּמוֹת, הָיָה מִלְאֲךָ הַמּוֹת סְבוּר בְּדַעְתּוֹ וְאוֹמֵר: כְּבָר נִתְּנוּ לִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא רְשׁוּת עַל נַפְשׁוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, בָּא וְעָמַד לְמַעַלְה הַיְמָנוּ. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, כְּבָר
הַבְּטִיחְנִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁלֹּא יִמְסְרֵנִי בְּיָדְךָ. אָמַר לוֹ: הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא שֶׁלַחְנִי אֵלֶיךָ, שֶׁאַתָּה מְסַתְּלֵק בַּיּוֹם הַזֶּה. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, לָךְ מִכָּאן,

שְׁאֲנִי מִבְּקֵשׁ לְקַלֵּס לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, לֹא אָמוּת כִּי אֲחִיָּה וְאַסְפֵּר מַעֲשֵׂי
יְהוָה (תהלים קיח, יז). אָמַר לוֹ: מִפְּנֵי מָה אַתָּה מִתְגַּאֶה. יֵשׁ לוֹ מִי שְׂיִקְלָסְנוּ,
הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל (שם יט, ב). אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, אֲנִי מִשְׁתַּק אֹתָם
וּמְקַלֵּס, שֶׁנֶּאֱמַר: הֶאֱזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְגו' (דברים לב, א). בָּא אֶצְלוֹ פַּעַם שְׁנֵי־מָה
עָשָׂה מֹשֶׁה. הַזְכִּיר שֵׁם הַמִּפְרָשׁ, וּבִרַח, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא (שם פסוק
א). בָּא אֶצְלוֹ פַּעַם שְׁלִישִׁית. אָמַר מֹשֶׁה, הוֹאִיל וּמִן הַשָּׁמַיִם הוּא בָּא, צְרִיף
אֲנִי לְצַדִּיק עָלַי אֶת הַדִּין. מִיָּד פָּתַח וְאָמַר, הַצּוֹר תִּמְכִּים פְּעָלוֹ (שם פסוק ד).
אָמַר רַבִּי יִצְחָק, הִיָּתָה נִפְשׁוֹ שֶׁל מֹשֶׁה מִפְּרָכָסֶת לְצֵאת מִמֶּנּוּ, וְהִיָּה מְסִיחַ
עִמָּה, אָמַר לָהּ: נִפְשִׁי, מָה תֹאמְרִי, שֶׁבְּקֵשׁ מִלְּאֵךְ הַמָּוֶת לְשִׁלֹּט בָּךְ. אָמְרָה
לוֹ: לֹא יַעֲשֶׂה בִּי, הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא הַבְּטִיחַנִּי שֶׁלֹּא יִמְסְרֵנִי בְּיָדוֹ. אָמַר לָהּ:
וְתֹאמְרִי שְׂרָאִית אֹתָם בּוֹכִים וּבְכִית עִמָּהֶם. אָמְרָה לוֹ: כִּי חִלַּצְתָּ נִפְשִׁי
מִמָּוֶת אֶת עֵינַי מִן דְּמָעָה (תהלים קטז, ח). אָמַר לָהּ: וְתֹאמְרִי שֶׁבְּקֵשׁוּ לְדַחוֹת
אוֹתָךְ בְּגִיָּהֶנָּם. אָמְרָה לוֹ: אֶת רַגְלֵי מִדְּחִי (שם). אָמַר לָהּ: וְלִהְיֶכֶן אֶתְּעִידָה
לִילְךְ. אָמְרָה לוֹ: אֶתְּהַלֵּךְ לִפְנֵי ה' בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים. כְּשֶׁשָּׁמַע מִמֶּנָּה כֵּן, אָמַר
לָהּ מֹשֶׁה, שׁוּבִי נִפְשִׁי לְמִנוּחַיִכִּי (שם פסוק ז). אָמַר רַבִּי אַבְיָה, כִּיִּוֹן שֶׁנִּסְתַּלַּק,
אָמְרוּ הַתַּחְתּוֹנִים, תּוֹרָה צְנִיחָה לָנוּ מֹשֶׁה. וְהַעֲלִינֵנִים אָמְרוּ, צְדָקָת ה' עָשָׂה
וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל. וְאַף הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעֶצְמוֹ וּבְכְבוֹדוֹ מְקַלְסוֹ,
וְאוֹמֵר: וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה, לְכָל הָאוֹתוֹת וְהַמוֹפְתִים.

ד ויאמר, ה' מסיני בא. מְלַמֵּד, שֶׁהַחֲזִיר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הַתּוֹרָה
עַל כָּל הָאָמוּת וְלֹא קִבְלוּהָ, עַד שֶׁבָּא אֶצֶל יִשְׂרָאֵל וְקִבְלוּהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזָרַח
מִשְׁעֵיר לָמוֹ, אֵלוֹ בְּנֵי עֲשׂוֹ שֶׁהָיוּ בְּנֵי שְׁעִיר. הוֹפִיעַ מֵהָר פָּאָרוֹ, אֵלוֹ בְּנֵי
יִשְׁמַעֵאל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַר פָּאָרוֹ (בראשית כא, כא). וְכִתִּיב: עֲמַד וַיִּמְדַּד
אֶרֶץ וְגו' (תבוקה ג, ו). כִּיִּוֹן שֶׁרָאָה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא רָצוּ לְקַבֵּל הַתּוֹרָה,
הִתִּירוּ וְהִקְפִּיצוּ לְגִיָּהֶנָּם, כְּמָה דָּאֶתְּ אָמַר: לְנִתֵּר בְּהֶם עַל הָאֶרֶץ (ויקרא יא,
כא). וְכִתִּיב בְּמִקּוֹם אַחֵר, יוֹדוּךָ ה' כָּל מַלְכֵי אֶרֶץ כִּי שָׁמְעוּ אֲמַרֵי פִּיךָ (תהלים
צלח, ד). וְעַדִּין אָנוּ צְרִיכִין לְלַמֵּד שֶׁלֹּא רָצוּ לְשָׁמַע. בָּא מִיָּכָה הַמּוֹרֶשֶׁתִּי וּפְסַק
אֶת הַדְּבַר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעֲשִׂיתִי בְּאֶף וּבְחַמָּה נִקַּסְתָּ אֶת הַגּוֹיִם וְגו' (מיכה ה, יד).
הָא לְמִדְתָּ, שֶׁלֹּא רָצוּ לְשָׁמַע לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה. בָּא דָּוִד וְנָתַן הוֹדָאָה לִפְנֵי
הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: אַתָּה הָאֵל עוֹשֶׂה פֶּלְאָ וְגו' (תהלים עז, טו).
אָמַר דָּוִד, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, פְּלָאִים שָׁעֲשִׂיתָ בְּעוֹלָמְךָ שֶׁהוֹדַעְתָּ תּוֹרָתְךָ

לַאֲמוֹת הָעוֹלָם. וְאִין עֲזָד אֶלָּא תוֹרָה, שְׁנֵאָמַר: ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן, וְגוֹי' (שם כט, יא). אָמַר רַבִּי אֶבְרָהָם, גְּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי מִי שְׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם שְׂאִין אֲמוֹת הָעוֹלָם מְקַבְּלִין אֶת הַתּוֹרָה. מִפְּנֵי מָה יֵצֵא יְדִיָּהֶם. אֶלָּא כִּדְ מִדּוּתֵינוּ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, עַד שְׁיֵצֵא יְדֵי בְּרִיּוֹתֵינוּ וְאַחַר כֵּן טוֹרְדוֹן מִן הָעוֹלָם, לִפְנֵי שְׂאִין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בָּא בְּטְרוּנְיָא עַל בְּרִיּוֹתֵינוּ. מִדָּה שְׁנֵיָהּ, מִפְּנֵי מָה יֵצֵא יְדִיָּהֶם, מִפְּנֵי פִּיִּס הָאֲבוֹת.

ה וְאֵתָה מִרְבַּבַת קִדְשׁ. מְלַמֵּד שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא גָּדוֹל וּמְהֻלָּל שְׂמוֹ בְּכָל צְבָא שְׁלוֹ, שְׂאִין מִדּוּתֵינוּ כְּמִדַּת בְּשָׂר וְדָם. מִדַּת בְּשָׂר וְדָם, אִם הִמְלִיךְ יוֹצֵא בְּפִמְלִיָּא שְׁלוֹ, הוּא נֶאֱחָה וַיֵּשׁ בְּצַבָּאוֹתֵינוּ נְאִים מְמַנּוֹ, הוּא גְבוּר וַיֵּשׁ בְּצַבָּאוֹתֵינוּ גְבוּרִים מְמַנּוֹ. אֲבָל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אִין בְּכָל רַבּוּתֵינוּ כְּמוֹהוּ, שְׁנֵאָמַר: אִין כְּמוֹד בְּאַלְהִים, ה' (תְּהִלִּים פו, ח). וְאוֹמַר: מִי כְּמוֹכָה בְּאֱלִים ה' וְגוֹי' (שְׁמוֹת טו, יא). מִימֵינוּ אֵשׁ דָּת לָמוּ, מְלַמֵּד, שֶׁהַתּוֹרָה נְתוּנָה בִּימִין. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל מִי שְׂרוּצָה לְעַסֵּק בַּתּוֹרָה, יִרְאֶה עֲצָמוֹ כְּאֵלוֹ עוֹמֵד בְּאֵשׁ. לְכֹד נֵאָמַר: אֵשׁ דָּת לָמוּ. אֵף חֲבַב עַמִּים, אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רַבּוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שְׁנֵי עֲלִין אֶתָה מְטִיל עַל בְּנֵיךָ, עַל תּוֹרָה וְעַל שְׁעֵבוֹד מַלְכֵיּוֹת. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, נֹצֵל מִשְׁעֵבוֹד מַלְכֵיּוֹת וְכָל קִדְשֵׁיו בְּיָדֶךָ. וְהֵם תִּפְּו לְרַגְלֶךָ, תִּנְי רַב יוֹסֵף, אֵלוֹ תִּלְמִידֵי חֲכָמִים שְׁעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה וּמְכַתְּתִין אֶת רַגְלֵיהֶם מְעִיר לְעִיר וּמְמַדִּינָה לְמַדִּינָה לְלַמֵּד תּוֹרָה, וּפּוֹרְקִין מְעַצְמָם עַל מַלְכוּת. דְּבַר אַחַר, וְהֵם תִּפְּו לְרַגְלֶךָ, אֵף עַל פִּי שְׁהוֹ לּוֹקִין בְּהַלִּיכְתּוֹ, אִין זָזוּן מִמִּשְׁפָּנוֹתֶיךָ, אֶלָּא יִשָּׂא מִדְּבַרְתֶּיךָ שְׂכָר מְרַבָּה, שְׁנוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בְּמַלְחַמְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה. תּוֹרָה צְנוּה לָנוּ מֹשֶׁה וְגוֹי, מֵהוּ מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב. יִרְשָׁה הִיא לְקְהֵלֶת יַעֲקֹב, שְׁכָל הָעוֹסֵק בָּהּ לְשִׁמָּה, זוֹכֶה לְנַחֲלַת יַעֲקֹב, שְׁנֵאָמַר: אִזּוּ תִתְעַנֵּג עַל ה' וְגוֹי וְהֵאֱכִלְתֶּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אֲבִיךָ (יִשְׁעִיָה נח, יד).

וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה הֵן קָרְבוּ יְמֵיךָ (דְּבָרִים לא, יד). זֶה שְׁאָמַר הַכְּתוּב: הֵן צְדִיק בְּאַרְצָ יִשְׁלָם (מִשְׁלֵי יא, לא). כִּנְגֵד מִי אָמְרוּ מְקַרָא זֶה. לֹא אָמְרוּ אֶלָּא כִּנְגֵד מֹשֶׁה הַצְּדִיק, שֶׁלֹּא הָיָה כְּמוֹהוּ בְּכָל הַנְּבִיאִים, וְלֹא בְּכָל הַחֲכָמִים,

שְׁהָרִי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַעֵיד עָלָיו לְאַחַר מוֹתוֹ, וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד. וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא הִיָּתָה סְפִיקָה בְּיָדוֹ לְהַצִּיל עַצְמוֹ מִן הַמִּיתָה, כֹּל שֶׁכֵּן שָׁאָר בְּנֵי אָדָם. וְכֵן דָּוִד אָמַר, כִּי גָרִים אֲנַחְנוּ לְפָנֶיךָ וְתוֹשָׁבִים כְּכֹל אֲבוֹתֵינוּ כְּצֶל יָמֵינוּ עַל הָאָרֶץ, וְאִין מְקוֹה [\(דְּהִיָּא כֵּט, טו.\)](#). וְהֵלֵא כְּבָר נֶאֱמַר, קוֹה אֶל ה' וְשָׁמַר דְּרָכּוֹ [\(תְּהִלִּים לו, לד.\)](#). וּמָה תִּלְמוּד לֹאֲמַר: וְאִין מְקוֹה. אָמַר דָּוִד, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, לְכֹל הַמַּדּוֹת אָדָם מְקוֹה. אִם הוּא עָנִי, הוּא מְקוֹה עַד שְׁיַעֲשִׂיר. אִם הוּא חֲלָשׁ, מְקוֹה לְהִיּוֹת גְּבוּר. חוֹלָה, מְקוֹה עַד שְׁיִתְרַפֵּא. חַבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, מְקוֹה עַד שְׁיִתְרוּהוּ. אֲבָל יוֹם הַמִּיתָה אִין לוֹ תִּקְוָה שְׁיִנְצֶל מִמֶּנּוּ, שְׁהָרִי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא דָּבַר עִם מֹשֶׁה פָּנִים בְּפָנִים, וְלֹא יָכוֹל לְהַצִּיל עַצְמוֹ מִן הַמִּיתָה. וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה, הַכֹּל כְּאֲשֶׁר לְכֹל וְגו' [\(קִהְלֵת ט, ב.\)](#). אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, רוּחַ פְּסָקוֹנִית יֵשׁ לָהּ רְשׁוּת לְדַבֵּר לְפָנֵי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, כְּסִנְטָר הִזָּה שְׁמַדְבֵּר לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ, וְכֵן אוֹמֵר לְפָנָיו, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, הַכֹּל כְּאֲשֶׁר לְפָנֶיךָ, אֲבָרְהָם בְּדָקוּ מִיָּתָה, נִמְרֹד בְּדָקוּ מִיָּתָה, יִצְחָק בְּדָקוּ מִיָּתָה, אֲבִימֶלֶךְ בְּדָקוּ מִיָּתָה, מֹשֶׁה בְּדָקוּ מִיָּתָה, פְּרַעֲה בְּדָקוּ מִיָּתָה. שְׁכָף אָמַר שְׁלֹמֹה, הַכֹּל הוֹלֵךְ אֶל מְקוֹם אֶחָד וְגו' (שם ג, ב). וּמַעֲתָה מָה הוֹעִילוּ צְדִיקִים שְׁעֲמָלוּ בַּתּוֹרָה וּבְמַעֲשֵׂים טוֹבִים בְּעוֹלָם הִזָּה. וּמָה הַפְּסִידוֹ הַרְשָׁעִים שְׁחָטְאוּ וְהִחְטִיאוּ בְּעוֹלָם הִזָּה. שְׁלֹמֹה פָּרְשָׁה, מִי יוֹדֵעַ רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם הַעוֹלָה וְגו' (שם פְּסוּק כ"א). הַעוֹלָה, זֹו נִשְׁמַת הַצְּדִיק הַגְּנוּזָה וּמִנְחַת תַּחַת כְּסֵא הַכְּבוֹד. וְרוּחַ הַבְּהֵמָה (שם), זֹו נִשְׁמַת הַרְשָׁע שְׁיִוְרְדַת לְגִיהֶנֶם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אֵד אֶל שְׂאוֹל תּוֹרַד וְגו' [\(נִשְׁעִיָּה י"ד, טו.\)](#). וּמִנֵּינן שְׁהַצְּדִיק קְרוֹי אָדָם. שֶׁכֵּן יוֹנָה אוֹמֵר, וְאַנִּי לֹא אָחוּס עַל נִינּוּה וְגו' אֲשֶׁר יֵשׁ בָּהּ הַרְבֵּה מִשְׁתִּים עֲשָׂרָה רַבּוֹא אָדָם וְגו' [\(יוֹנָה ד, י"א\)](#), אֵלוֹ הַצְּדִיקִים. אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ בֵּין יָמֵינוּ לְשִׂמְאָלוֹ וּבְהֵמָה רַבָּה (שם), אֵלוֹ הַרְשָׁעִים שְׁמַעֲשִׂיהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַבְּהֵמָה. לְכָף נֶאֱמַר: הוּ צְדִיק בְּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל.

הו קָרְבוֹ יָמִיד לְמוֹת [\(דְּבָרִים ל"א, י"ד\)](#). אָמַר מֹשֶׁה לְפָנֵי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, בְּלָשׁוֹן שְׁקִלְסִתִּיךָ שְׁאֲמַרְתִּי, הוּ לְה' אֱלֹהֶיךָ הַשְּׂמִים (שם י, י"ד), בּוֹ קִנְסֵת עָלֵי מִיתָה. אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲנִי אֶעֱשֶׂה לְךָ קוֹרַת רוּחַ, הַנֶּךְ שׁוֹכֵב עִם אֲבוֹתֶיךָ וְגו' (שם ל"א, י"ט). אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, אִין לְשׁוֹן הַנֶּךְ אֵלֵא קוֹרַת רוּחַ, שְׁנֶאֱמַר: שָׁם יִנּוּחוּ יְגִיעֵי כַּח [\(אִיּוֹב ג, י"ז\)](#). הוּ קָרְבוֹ יָמִיד, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, נֶאֱמָרָה קְרִיבָה בְּאֲבוֹת, וְנֶאֱמָרָה בְּמַלְכִים, שְׁנֶאֱמַר:

וַיִּקְרְבוּ יָמֵי דָּוִד (מל"א ב, א), בְּנִבְיָאִים. הוּן קָרְבוּ. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי,
וְכִי יָמִים הֵם מֵתִים. אֶלֶּא אֵלֹו הַצְּדִיקִים, אָף עַל פִּי שְׁהוּ מֵתִין, יִמִּיהוּ
בְּטָלִים מִן הָעוֹלָם. אָבֵל הֵם עֲצָמוֹן קִיָּמִים, שְׁנֵאָמַר: אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נִפְשׁ כָּל חַי.
מֵאֵי נִפְשׁ כָּל חַי. וְכִי נִפְשׁוּתִיהוֹן שֶׁל חַיִּים הוּן מְסוּרִין בְּיָדוֹ, וְהַמֵּתִים אֵינָן
מְסוּרִין בְּיָדוֹ. אֶלֶּא אֵלֹו הַצְּדִיקִים, שְׁאֶפְלוּ בְּמִיתָתוֹן קְרוּיִין חַיִּים, שְׁנֵאָמַר:
וּבְנִיָּהוּ בֶן יְהוֹיָדָע בֶּן אִישׁ חַי רַב פְּעָלִים מְקַבְּצָאֵל וְגוֹי' (ש"ב כג, כ). וְכִי כָּלִי
עֲלָמָא בְּנֵי מֵתִים הוּוּ, אָבֵל הָרְשָׁעִים, אֶפְלוּ בְּחַיִּיהֶם קְרוּיִים מֵתִים,
שְׁנֵאָמַר: וְאַתָּה חָלַל רְשָׁע וְגוֹי' (יחזקאל כא, ט). וְכֵן הוּא אֹמֵר, עַל פִּי שְׁנַיִם
עֲדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֲדִים יוֹמֵת הַמֵּת (דברים יז, ו). וְכִי יֵשׁ מֵת שֶׁהוּא חָיָב מִיתָה
אַחֲרָת. אֶלֶּא רְשָׁע בְּחַיָּיו חָשׁוּב כְּמֵת, מִפְּנֵי שְׁרוּאָה חֲמָה זֹרְחַת וְאֵינֹו מְבָרָךְ
יוֹצֵר אוֹר, שׁוֹקֵעַת וְאֵינֹו מְבָרָךְ מְעַרֵּיב עֲרָבִים, אוֹכֵל וְשׁוֹתָה וְאֵינֹו מְבָרָךְ
עֲלֶיהָ. אָבֵל הַצְּדִיקִים, מְבָרְכִין עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר שְׁאוּכְלִין וְשׁוֹתִין וְשָׂרוּאִין
וְשָׁשׁוּמְעִין. וְלֹא בְּחַיִּיהֶם בְּלָבָד, אֶלֶּא אֶפְלוּ בְּמִיתָתוֹן מְבָרְכִין וּמוֹדִין לִפְנֵי
הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁנֵאָמַר: יַעֲלֹזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד, יִרְנְנוּ עַל מְשֻׁכְבוֹתֶם,
רוּמָמוֹת אֵל בְּגִרוֹנָם וְחָרַב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם (תהלים קמט, ה-ו).

דְּבָרִים.

סֵפֶר

סְלִיק